

YUNUS EMRE DÎVÂNÎ'NDA TEŞBÎH

TALİP ÇUKURLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Yard. Doç. Dr. Halit Biltekin

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz 2010

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

YUNUS EMRE DÎVÂNI'NDA TEŞBİH

Talip Çukurlu

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2010

Danışman: Yard. Doç. Dr. Halit Biltekin

Bu tezde teşbîh ve istiârenin belâgat kitaplarında nasıl ele alındığı ve bu edebî sanatların *Yunus Emre Dîvânı*'nda nasıl işlendiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Mustafa Tatçı'nın hazırlamış olduğu ve son olarak H yayımlarından çıkan *Yunus Emre Dîvânı* esas alınmıştır. Ayrıca *Yunus Emre Dîvânı*'nda yer alan teşbîhlerin ve istiârelerin kullanım sıklıkları ve hangi tür teşbîh ve istiârelerin kullanıldıklarının saptanması da amaçlanmıştır. Bu amaçla adı geçen eserdeki 417 şiir (3449 beyit) incelenmiş ve şiirlerde geçen teşbîh ve istiâre türleri tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda şiirlerde “mufassal”, “mücmel”, “mürsel”, “müekked” ve “beliğ teşbîh” türlerinin hepsinin kullanıldığı görülmüştür. Bunların yanısıra “açık” ve “kapalı istiâre” türlerinin kullanıldığı da tespit edilmiştir. Yunus Emre'nin bazı şiirlerinin baştan sona “temsîlî teşbîh”, bazılarının ise “temsîlî istiâre” özelliği taşıdığı görülmüş ve bu doğrultuda bunlar için iki ayrı başlık oluşturulabileceği tespit edilmiştir. Sonuç olarak, edebiyat bilgi ve teori kitaplarında yer alan teşbîh ve istiâre ile ilgili bazı tanımların yetersiz kaldığı görülmüş, bu sebeple yetersiz kalan tanımların yeniden ele alınmasının gerekliliği ortaya konulmuştur. *Yunus Emre Dîvânı*'nda “mücmel teşbîh”lerin en az, “beliğ teşbîh”lerin en çok kullanılan teşbîh türü olduğu görülmüş; “kapalı istiâre”lerin, “açık istiâre”lere kıyasla daha fazla kullanıldığı tespit edilmiştir. Yunus Emre'nin zihnindeki tasavvurları temsillerle şiire aktarmak konusunda da oldukça başarılı olduğu fark edilmiştir.

ABSTRACT**YUNUS EMRE DÎVÂNÎ'NDA TEŞBÎH****Talip Çukurlu****The Department of Turkish Language and Literature****Anadolu University – The Graduate School of Social Sciences, July, 2010****Advisor: Halit Biltekin**

In this thesis, the determination of how the similes and metaphors have been used in the Poetry of Yunus Emre and how they have been handled in rhetoric books. With this in mind, *the Poetry of Yunus Emre*, which has been prepared by Mustafa Tatçı and published by the H publication, has been taken into consideration. Moreover, what kind of similes and metaphors have been used and the frequency of the similes and metaphors used in this book have been intended to be found. Therefore, 417 poems (3449 couplets) in this book have been analyzed and, at the same time, the similes and metaphors used in this book have been determined. It has been determined that “elaborate simile”, “concise simile”, “mürsel simile”, “müekked simile” and “eloquent simile” have all been used in this book. In addition to these kinds used in the book, “open” and “closed” metaphors have been used in this book. It has been noticed that “figurative simile” was used in some of Yunus Emre’s poems all way through and “figuartive metaphor” in some of his poems, so it has been noticed that two titles can be created for these concepts. As a result, it has been observed that some of the definitions given in literature and theory books about the similes and metaphors seem to be inadequate and so some of the definitions need to be revised again. It has been observed that the “concise simile” was used least and “eloquent simile was used mostly in The Poetry of Yunus Emre. Moreover, it has been determined that the “closed metaphor” was used more in comparison to “open metaphor”. Yunus Emre seems to be expert at transferring the figures in his mind with great representations into his poetry.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Talip Çukurlu'nun "Yunus Emre Dîvânı'nda Teşbih" başlıklı tezi
..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim
Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul
edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yard. Doç. Dr. Halit BİLTEKİN

Üye :

Üye :

Prof. Dr. Ramazan GEYLAN

Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Edebî sanatlar, edebî bir metnin layıkıyla anlaşılmasında son derece önemlidir. “Bir şâirin şiirlerinin gerçek değerinden söz edebilmek, ancak onun şiirlerindeki orijinal teşbîhlerin, istiârelerin ve buna bağlı olarak orijinal hayallerin tespitiyle mümkün olabilecektir” (Gürer, 2000, s.100). Saraç’ın da dediği gibi “teşbîh ve istiâre şâirin edebî kişiliğini belirlemede hareket noktası kabul edilebilecek hususlardandır” (Saraç, 2007, s.134).

Teşbîh ve istiâre konusu üzerinde yapılan bu çalışmada Türkçe’yi en saf, en duru bir şekilde kullanan ve XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarında yaşadığı bilinen Yunus Emre’nin “*Dîvân*”ı seçilmiştir. Yunus Emre’nin şiirleri değerlendirilirken şu unutulmamalıdır ki, onun asıl amacı edebî sanatları başarılı bir şekilde kullanmaya çalışmak, bu konudaki marifetlerini sergilemek değildir. Onun amacı insanları içinde buldukları bunalımdan kurtarmak, onlara Hakk’ı anlatmaktır. Halk ise eskilerin tabiri ile avamdır. Halkın, soyut hakikatleri anlayabilmeleri için alışmış oldukları, kendilerine aşına gelen somut temsillere ve teşbîhlere ihtiyaçları vardır. İşte sözün kıymeti, güzelliği, makama ve hâlin muktezasına uygun olması, kısaca belîğ olması bu noktada hayat bulmaya başlamaktadır. Anlaşılmaz -eskilerin tabiriyle muğlak- teşbîhler değil, halkın anlayabileceği teşbîhler oluşturmak amaca en uygun yol olacaktır. Yunus Emre yaptığı teşbîh ve istiârelerle hem halkı yönlendirmiş hem de oldukça başarılı teşbîh ve istiâreler ortaya koymuştur.

Bu yüksek lisans çalışmasının ilk bölümünde belâgat hakkında yapılan çeşitli tanımlar üzerinde durulmuş ve belâgatin gelişimi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Çoğunluğu yakın dönem yazarlarının eserleri olmak üzere, edebiyat bilgi ve teori kitaplarındaki teşbîh ve istiâre ile ilgili tanımlar detaylı olarak incelenmiş, yazarların tartışmalı konulardaki farklı görüşleri ortaya konulmuştur. Bunun yanı sıra Arap, Fars ve Türk edebiyatlarındaki belâgat çalışmalarından kısaca bahsedilmiş, meydana getirilen eserlerin kronolojik sırası verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise, *Yunus Emre Dîvânı*’ndaki 417 şiir taranmış, teşbîh ve istiâreler incelenmiştir. Fakat birçok teşbîh ve istiâre sıklıkla kullanıldığı için,

bunlardan sadece –örneği en iyi yansıtan- birkaçı metne dâhil edilmiştir. Bütün bu çalışmaların sonucu “Sonuç” kısmında ayrıntılı olarak yazılmıştır.¹

Son söz olarak, çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Yard. Doç. Dr. Halit BİLTEKİN’e ve yüksek lisans çalışmam sırasında engin hoşgörüsü ile bana destek olan eşime teşekkürü bir borç bilirim.

TALİP ÇUKURLU

¹ Bu çalışmada izlenilen yöntem, “Yöntem” bölümünde ayrıntılı olarak verildiği için, burada kısaca bahsedilmiştir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vii
KISALTMALAR.....	xi
1.GİRİŞ.....	1
1.1.BELÂGAT.....	1
1.1.1.Belâgatin Tanımı.....	1
1.1.2.Arap Edebiyatında Belâgat Çalışmaları.....	5
1.1.3.Fars Edebiyatında Belâgat Çalışmaları.....	5
1.1.4.Türk Edebiyatında Belâgat Çalışmaları.....	5
1.2.TEŞBİH.....	9
1.2.1.Temel Unsurlarına Göre Teşbîhler.....	9
1.2.1.1.Teşbîh-i Mufassal.....	9
1.2.1.2.Teşbîh-i Mücmel.....	9
1.2.1.3.Teşbîh-i Mükked/Mûcez/Muhtasar.....	10
1.2.1.4.Teşbîh-i Mürsel.....	10
1.2.1.5.Teşbîh-i Belîğ.....	11
1.2.2. Müşebbeh ve Müşebbehün Bihin Kullanımlarına Göre	
Teşbîhler.....	11
1.2.2.1.Teşbîh-i Cem.....	11

1.2.2.2. Teşbîh-i Tesviye.....	12
1.2.2.3. Teşbîh-i Mefrûk.....	12
1.2.2.4. Teşbîh-i Melfûf.....	12
1.2.2.4. Teşbîh-i Maklûb/Ma'kûs/Tafdîl.....	13
1.2.3. Vech-i Şebihin Kullanımına Göre Teşbîhler.....	13
1.2.3.1. Teşbîh-i Tahkîkî.....	13
1.2.3.2. Teşbîh-i Tahayyülfî.....	14
1.2.3.3. Teşbîh-i Baîd-i Garîb/Edîbâne Teşbîh.....	14
1.2.3.4. Teşbîh-i Karîb-i Mübtezel/Âmiyâne Teşbîh.....	14
1.2.4. Gayelerine Göre Teşbîhler.....	15
1.2.4.1. Teşbîh-i Makbûl.....	15
1.2.4.2. Teşbîh-i Merdûd.....	15
1.2.4.3. Teşbîh-i Tehekkümü/Temlîhî.....	15
1.2.4.4. Teşbîh-i Meşrût.....	16
1.2.5. Temsîlî Teşbîh.....	16
1.2.6. Teşâbüh/Tesâvî.....	17
1.3. İSTİÂRE.....	18
1.3.1. Müşebbeh ve Müşebbehün Bihin Kullanımına Göre İstiâreler.....	18
1.3.1.1. İstiâre-i Musarraha (Açık İstiâre).....	18
1.3.1.1.1. İstiâre-i Musarraha-i Mutlaka.....	19
1.3.1.1.2. İstiâre-i Musarraha-i Mücerrede.....	19
1.3.1.1.3. İstiâre-i Musarraha-i Müreşşaha.....	20
1.3.1.2. İstiâre-i Mekniyye (Kapalı İstiâre).....	20
1.3.2. Diğer İstiâre Çeşitleri.....	21
1.3.2.1. İstiâre-i İnâdiyye- İstiâre-i Vifâkiyye.....	21
1.3.2.2. İstiâre-i Tebeiyye- İstiâre-i Asliyye.....	21

1.3.2.3. İstiâre-i Tahkîkiyye- İstiâre-i Tahyîliyye.....	22
1.3.2.4. İstiâre-i Âmmiyye/İstiâre-i Mübtezele.....	22
1.3.2.5. İstiâre-i Hâssiyye/İstiâre-i Garîbe.....	23
1.3.2.6. İstiâre-i Temlîhiyye/İstiâre-i Tehekkümiyye.....	23
1.3.2.7. İstiâre-i Müfredde (Müfred İstiâre).....	23
1.3.3. Temsîlî İstiâre/Mürekkep İstiâre/Yaygın İstiâre/ Tafsîlî İstiâre.....	24
2.YUNUS EMRE.....	34
2.1. Hayatı.....	34
2.2. Eserleri ve Edebî Kişiliği.....	35
3.YÖNTEM.....	38
4.BULGULAR VE YORUM.....	41
4.1.Yunus Emre Dîvânı'nda Teşbîhler.....	41
4.1.1.Mufassal Teşbîhler.....	41
4.1.2.Mücmel Teşbîhler.....	48
4.1.3.Mürsel Teşbîhler.....	50
4.1.4.Müekked Teşbîhler.....	62
4.1.5.Beliğ Teşbîhler.....	76
4.1.6.Temsîlî Teşbîhler.....	96
4.2.Yunus Emre Dîvânı'nda İstiâreler.....	104
4.2.1.Açık İstiâreler.....	104
4.2.2.Kapalı İstiâreler.....	115
4.2.3.Temsîlî İstiâreler.....	130
5.SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA.....	142

KISALTMALAR

Ans.	: Ansiklopedi
a.g.e.	: adı geçen eser
bak.	: bakınız
bs.	: basım
b.t.	: basım tarihi
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
Haz.	: Hazırlayan
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
öl.	: ölüm tarihi
s.	: sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
y.m.	: yayınlanmamış makale
yy.	: yüzyıl

1. GİRİŞ

1.1. BELÂGAT

1.1.1. Belâgatin Tanımı

Belâgat, “lügatte “belega” kökünden “ulaştı, nihayete erdi, idrak etti, kâfi geldi, idare etti, te’kîdde son hadde vardı, aksâ-yı murâdına yetti” manalarını ifade eder. “Bâlega” ise, bir işin eksiksiz yapılışını ifade eder” (Bilgegil, 1989, s.21).

Edebî bir terim olarak ise belâgat, “sözün fasih olmakla beraber muktezâ-yı hâl ve makama mutabık olmasıdır” diye tarif edilir (Cevdet Paşa, 2000, s.4; Nâcî, 2009, s.60; Mevlevî, 1994, s.25; Akdemir, 1999, s.9)². Bazı kaynaklar belâgati “ulaşmak, bir şeyin son noktasına varmak, olgunlaşmak, ergenlik çağına girmek” manasındaki “bülûğ” kelimesi ile ilgili görüyorlarsa da bab ve masdar değişikliğinden dolayı bu anlam isabetli görülmemektedir (Kılıç, 2005, s.380).

Belâgat’ın insanda doğuştan varolagelen bir kabiliyet olduğunu söyleyen kaynaklar da vardır. Bu düşünce Kur’ân-ı Kerîm’deki bir ayetle desteklenmiştir (Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de “O, insanı yarattı ve ona beyânı (düşündünü açıklamayı) öğretti” (er-Rahman 55/3-4) buyurulmaktadır.). Bu sebeple belâgatin henüz ilim haline gelmeden önce –özellikle Cahiliye devrinde- meleke olarak şâir, yazar ve hatiplerde, hatta halkın dilinde bulunduğu söylenmiştir (Kılıç, 2005, s.380).

İlmî bir terim olarak belâgat üçe ayrılır. Bunlar, ma’ânî, beyân ve bedî’ ilimleridir. Bilgegil’e göre terim olarak belâgat, “her şeyden önce ma’ânî (kelâmın

² Belâgat hakkında birçok tanım vardır. Fahreddin Râzî, Sekkâkî, Kazvînî ve Hz. Ali’nin belâgat tanımları için bakınız: Akdemir, 1999, s.9; İbn’ü-l Mukaffâ, Câhiz ve Rummânî’ye göre belâgat tanımları için bak: Kılıç, 2005, s.381).

muktezâ-yı hale uygunluğu sağlama), beyân (en açık bir şekilde ifade), bedi' (kelâmî süsleme) ve “tevâbi”ini içine alan bir ilmin adıdır” (1989, s.21)³.

Belâğatin Cahiliye devrinde çok ileri ve yaygın durumda olmasına rağmen müstakil bir ilim hâline gelmesi ancak İslâmiyet'ten sonra olmuştur. *Kur'ân-ı Kerîm*'in belâğatiyle bütün dünyaya meydan okuması, Allah'ın kelâmını anlama gayretleri ve *Kur'ân*'ın i'cazına ulaşma çabaları belâgat ilminin gelişmesine hız kazandırmıştır. Ebû Ubeyde (ö.210/825)'nin *Mecâzü'l-Kur'ân* adlı eseriyle ilk defa ele alınan belâgat ilmi, Câhiz (ö.255/869)'in *El-Beyân ve't-Tebyîn* adlı eserinde teşbîh, mecaz, istiâre, kinaye, i'caz gibi bahislerle tafsilatlı olarak incelenmiş, Hicrî IV. asrın sonlarına doğru kendi terimleriyle müstakil bir ilim hâline gelmeye başlamıştır. Bu asırdan itibaren yetişen müelliflerle, özellikle Zemahşerî, Abdülkâhir el-Cürcânî, Bedreddîn bin Mâlik, Sekkâkî, Hâtib el-Kazvînî, Mes'ûd bin Ömerü'l-Kazî't-Taftazânî'nin deha ve gayretleriyle altın devrini yaşayan belâgat ilmi Hicrî VIII. asırdan başlayarak, diğer birçok İslâmî ilimler gibi duraklama dönemine girmiştir (Akdemir, 1999, s.10).

Ravdu'l-Ezhân ve *Misbâh* adlı eserlerinde belâğati bir ilim olarak ilk işleyen Bedreddîn bin Mâlik'tir. Belâgat ilmini bütün kısımlarıyla birlikte ilk defa sistemleştiren Arap dilinin değerli bilgini, Türk dilcisi Sekkâkî'dir. Onun *Miftâhu'l-Ulûm* adlı eserinin üçüncü kısmı belâgate ayrılmıştır (Bilgegil,1989, s.23). Belâğatin tarihi gelişimine bakıldığı zaman Sekkâkî, Kazvînî ve Taftazânî'nin eserleri ön plana çıkmaktadır. Türk asıllı olarak bilinen Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-Ulûm*'u belâgat ilminin klasik kaynağı hâline gelmiştir. Bu eserin üçüncü bölümü Kazvînî tarafından *Telhîsü'l-*

³ Belâgat ilmindeki ma'ânî, beyân ve bedi' terimlerini daha iyi anlayabilmek için Muallim Nâcî'nin tasnif ve teşbihini vermemiz yerinde olacaktır:

“Kelâmda iki türlü güzellik aranır. Biri hüsn-i zâtî, diğeri hüsn-i arazîdir. Hüsn-i zâtî; ma'ânî ve beyân ile hüsn-i arazî (sonradan gelme güzellik); bedi' ile cilveger olur. Söz bir güzel kıza teşbih olursa ma'ânî ile beyân endamının düzgünlüğüne, hareketlerinin inceliğine, bedi' ise dış süslere benzetilmek lazım gelir. Yalnız bedi' ile müzeyyen olan söz, tekellüfle süslenmiş bir çirkine benzer. Bir güzel süslenmese de güzeldir. Bir çirkin süslenirse de çirkindir. İhtimal ki gülünç de olur. Hüsn-i zâtîsiz, hüsn-i arazînin ehemmiyeti olamaz. Fakat hüsn-i zâtîye, hüsn-i arazî de munzam olursa elbette a'lâ olur” (Mevlevî, 1994, 26).

Miftâh adıyla özetlenmiştir. Taftazânî ise *Telhîsü'l-Miftâh*'i önce *Mutavvel* adıyla oldukça uzun bir şekilde şerh etmiş, sonra yaptığı şerhi daha da kısaltarak *Muhtasar*'ı meydana getirmiştir.

Fars edebiyatında ise Farsça belâgat kitaplarının en önemlilerinden birisi *Tercümânü'l-Belâga*'dır. Bu eser 1088-1114 seneleri arasında Muhammed Ömer er-Râduyânî tarafından kaleme alınmıştır. Reşîdü'd-dîn Vatvat, *Hadâ'ikü's-Sihr fî Dekâ'iki'ş-Şi'r* adlı meşhur eserini kaleme alırken *Tercümânü'l-Belâga*'dan yararlanmış. Vatvat'ın eseri esas alınarak birçok Farsça belâgat kitabı yazılmıştır (Coşkun, 2007, s.14).

Türk edebiyatında ilk belâgat çalışmaları XVI. asrın başlarında meydana gelmeye başlamıştır. Türkçe yazıldığı bilinebilen ilk eser Ahmed el-Bardahî'nin *Kitâbü Câmii Envâi'l-Edebi'l-Fârisî* (907/1501-1502) adlı eseridir. Bu kitap bir sözlük niteliğindedir ve örnekleri Farsça, Arapça ve Türkçe metinlerden derlenmiştir (Yetiş, 2006, s.1). Bu eseri takiben Mustafa Sürûrî'nin *Bahrü'l-Maârif*'i (956/1549), Muûdî'nin *Miftâhu't-Teşbih*'i, Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi'nin *Istılâhâtü'ş-Şi'riyye* (1187/1773-1774)'si kaleme alınmıştır.

Tanzimat dönemi diğer birçok alanda olduğu gibi edebiyat alanında da yeniliklerin görülmeye başlandığı bir dönemdir. Bu dönemde geleneğin dışına çıkılarak Batı retoriklerinden de örnekler alınmaya başlanmıştır. Süleyman Paşa, *Mebâni'l-İnşâ* (1288/1871-1872) adlı eseriyle Arapça ve Farsça belâgat kitaplarının yanısıra Batı retoriklerinden de faydalanmış ve Batı retoriklerinden faylanarak yazılacak olan eserlere öncülük etmiştir. 1299/1881-1882 yılında ise Recâizâde Mahmut Ekrem, Fransızca eserlerden faydalanarak retorik ile Türk belâgatini bağdaştırmaya çalışmış ve bu doğrultuda "*Ta'lim-i Edebiyyât*" isimli kitabını yayımlamıştır.

Türk edebiyatında klasik belâgati bütünüyle ele alan ilk kitap Ahmet Hamdî'nin *Belâgat-i Lisân-ı Osmânî* (1293/1876)'sidir. Fakat bu eser örnekler bakımından oldukça zayıf kabul edilmektedir. Bu yüzden bizdeki ilk ciddi eser Ahmet Cevdet Paşa'nın *Belâgat-i Osmâniyye* (1298/1880-1881)'sidir. Bu kitap, devrinde sekiz defa basılıp, belâgat meselelerinin Türk aydını tarafından bir tartışma konusu hâline gelmesinde etkili olmuştur (Yetiş, 2006, s.5). Muallim Nâcî'nin *Istilahât-ı Edebiyye* (1307/1889-1890)'sinde ise daha da oturmuş ve yerleşmiş bir Türk belâgati görülür.

Süleyman Paşa ve Recâizâde Mahmut Ekrem'den sonra görülmeye başlanan, eski edebiyatla Batı retoriğini birleştirme girişimleri, belagatte yeni anlayışlar meydana gelmesine sebep olmuştur. Yazarların bir kısmı eski belagati aynen devam ettirmek isterken, bir kısmı da eski ile yeniye birleştirmeye çalışmıştır. Yazarların bir kısmı ise yeni eserler veremeyip, taklitten öteye geçememiştir. Süleyman Fehmi *Edebiyat* (1325/1907-1908) isimli eseriyle Recâizâde'nin getirdiği yenilikleri daha da ileri götürmüştür ve sanatta ve edebiyatta ahlâk gibi konularla sanatın ve edebiyatın psikolojisini ve felsefesini ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu eserlerin hemen hemen tamamını dönemin okullarında okutulan ders kitapları oluşturmaktadır. Cumhuriyet döneminde ise edebî bilgilere ve belâgata ilginin azalması sebebiyle artık eski tarzda eserler yazılmaz olmuştur.

1.1.2. Arap Edebiyatında Belâgat Çalışmaları

<i>El-Câhiz</i>	: <i>Kitâbü 'l-Beyân ve 't-Tebyîn</i>
<i>El-Mu'tez</i>	: <i>Kitâbü 'l-Bedî'</i>
<i>Ebû Hilâl-i 'Askerî</i>	: <i>Divânü 'l-Me'ânî, Kitâbü 's-Sinâ'atayn</i>
<i>İbnü Reşîku 'l-Kayravânî</i>	: <i>El-ımd</i>
<i>Câfer el-Kâtib</i>	: <i>Nakdü 'ş-Şi'r</i>
<i>Abdulkâhir el-Curcânî</i>	: <i>Delâ 'ilü 'l-i 'câz ve Esrârü 'l-Belâga</i>
<i>Zemahşerî</i>	: <i>Keşşâf</i>
<i>İbn Mâlik</i>	: <i>Ravdü 'l-Ezhân, Misbâh</i>
<i>Sirâceddin Sekkâkî</i>	: <i>Miftâhü 'l-'Ulûm</i>
<i>Hatîb el-Kazvînî</i>	: <i>Telhîsü 'l-Miftâh</i>
<i>Taftazânî</i>	: <i>Mutavvel, Muhtasar, Şerhü 'l-kismü 's-Sâlis mine 'l-Miftâh</i>
<i>Ahmed el-Hâşimî</i>	: <i>Cevâhirü 'l-Belâga</i>
<i>Ahmed Mustafâ el-Merâgî</i>	: <i>'Ulûmu 'l-Belâga</i>

1.1.3. Fars Edebiyatında Belâgat Çalışmaları

<i>Ömer er-Râduyânî</i>	: <i>Tercemânü 'l-Belâga</i>
<i>Reşîdüddîn Vatvât</i>	: <i>Hadâ 'iku 's-Sihr fî-Dekâ 'iki 'ş-Şi'r</i>
<i>Şemsüddîn Muhammed bin Kaysi 'r-Râzî</i>	: <i>Kitâbü 'l-Mu'cem fî-Maâyiri Eş 'âri 'l-Acem</i>
<i>Kemâlüddin Hüseyin bin Aliyyi 'l-vâiz-i Kâşifî</i>	: <i>Bedâyi 'ü 'l-efkâr fî-Sanâyi 'i 'l-eş 'âr</i>

1.1.4. Türk Edebiyatında Belâgat Çalışmaları

- Ahmed el-Bardahî* : *Kitâbü Câmii Envâi'l-Edebi'l Fârisî* (907/1501-1502)
- Mustafa Sürûrî* : *Bahrü'l-Maârif* (956/1549)
- Alî bin Hüseyin Hüsameddîn-i*
- Amasî* : *Risâletün mine'l-arûz ve Istulâhi'ş-şi'r* (?)
- Muîdî* : *Miftâhu't-Teşbîh* (?)
- İsmâîl-i Ankaravî* : *Miftâhü'l-Belâga ve Misbâhü'l-Fesâha* (1284/1867-1868)
- Müstakimzâde Süleyman*
- Sadeddin Efendi* : *Istulâhâtü'ş-Şi'riyye* (1187/1773-1774)
- Mehmet Tâhir Selâm* : *Mizânü'l-Edeb* (1257/1841-1842)
- Mehmed Nüzhet* : *Mugni'l-Küttâb* (1286/1869-1870)
- Selîm Sâbit'in* : *Mi'yâru'l-Kelâm* (1287/1870-1871)
- Süleymân Paşa* : *Mebâni'l-İnşâ* (1288/1871-1872)
- Mehmed Mihrî* : *Fenn-i Bedî'* (1289/1872-1873)
- Ahmed Hamdî* : *Teshîlü'l-'Arûz ve'l-Kavâfi ve'l-Bedâyi'* (1289/1872-1873)
- Hâlet* : *Enmûzec* (1290/1873-1874)
- Ali Cemâleddîn* : *'Arûz-ı Türki Sanâyi'-i Şi'riyye ve 'İlm-i Bedî'* (1291/1874-1875)
- Ahmed Hamdî* : *Belâgat-ı Lisân-ı 'Osmânî* (1293/1876)
- Mihâlicî Mustafa Efendi* : *Zübdetü'l-Beyân* (1297/1879-1880)
- El-Hac İbrâhîm* : *Hadîkatü'l-Beyân* (1298/1880-1881), *Şerh-i Belâgat* (1301/1883-1884), *Edebiyât-ı Osmâniyye* (1305/1887-1888)
- Ahmed Cevdet Paşa* : *Belâgat-ı 'Osmaniyye* (1298/1880-1881)
- Recâizâde Mahmûd Ekrem* : *Ta'lîm-i Edebiyât* (1299/1881-1882)
- Abdurrahmân Fehmî* : *Tedrisât-ı Edebiyye* (1302/1884-1885)

- Abdurrahmân Süreyyâ* : *Mîzânü'l-Belâga* (1303/1885-1886), *Sefîne-i Belâgat* (1305/1887-1888)
- Diyarbakırlı Sa'id Pasa* : *Mîzânü'l-Edeb* (1305/1887-1888)
- Ali Nazif* : *Zînetü'l-Kelâm* (1306/1888-1889)
- Muallim Nâcî* : *Istulâhât-ı Edebiyye* (1307/1889-1890)
- Ali Nazîma* : *Muhtıra-i Belâgat* (1308/1890-1891)
- Rusçuklu M. Hayri* : *Belâgat* (1308/1890-1891)
- Mehmed Rif'at* : *Mecâmi'ü'l-Edeb* (1308/1890-1891)
- İbnü'l-Kâmil Mehmet*
- Abdurrahman* : *Belâgat-ı Osmâniyye* (1309/1891-1892)
- Menemenlizâde Mehmed*
- Tâhir* : *Osmânlı Edebiyatı* (1310/1892-1893)
- Mehmed Celâl* : *Osmânlı Edebiyatı Numûneleri* (1312/1894-1895)
- İsmâil Hakkı* : *Esrâr-ı Belâgat* (1318/1900-1901)
- Mehmed Şükrü* : *İlm-i Belâgat* (1318/1900-1901)
- M. İzzet* : *Def'u'l-Mesâlib fî-Adâbi'sh-Şâir ve'l-Kâtib* (1325/1907-1908)
- Süleymân Fehmî* : *Edebiyât* (1325/1907-1908)
- Midthat Cemal* : *Edebiyat Dersleri* (1326/1908)
- Reşîd* : *Nazariyyât-ı Edebiyye* (1328/1910)
- Şahabettin Süleymân* : *San'at-ı Tahrîr ve Edebiyât* (1329/1911)
- Vak'anüvis Halil Nûrî* : *Telhîsü'l-Miftâh* (?)
- Mehmed Akif* : *Kavâ'id-i Edebiyye* (1329/1911)
- Muhyiddîn* : *Yeni Edebiyat* (1330/1911-1912)
- Mehmet Fuad Köprülü-*
- Şahabettin Süleymân* : *Ma'lûmât-ı Edebiyye* (1330/1911-1912)
- Ali Ekrem* : *Lisân-ı Edebiyyât* (1330/1911-1912), *Dârülfünûn'da Edebiyât Dersleri* (1331/1912-1913), *Nazariyyât-ı*

- Edebiyye Dersleri (1332/1913-1914), Nazariyyât-ı Edebiyye Dersleri Nesir Kısmı (1333/1914-1915), Nazariyyât-ı Edebiyye Dersleri Mesâlik-i Edebiyye (1334/1915-1916)*
- Ali Cânip* :*Edebiyat (1340/1921-1922), Epope ve Edebî Nevîlerle Mesleklere Dâir Malumat (1341/1922-1923)*
- Tâhirü'l-Mevlevî* :*Edebiyât Lügatı (1936)*
- İsmail Habib Sevük* :*Edebiyat Bilgileri (1942)*
- Nihâd Sâmi Banarlı* :*Edebî Bilgiler (1942)*
- Ali Nihâd Tarlan* :*Edebî Sanatlar (1964)*
- Seyit Kemâl Karaalioglu* :*Edebî Sanatlar*
- M. Kaya Bilgegil* :*Edebiyât Bilgi ve Teorileri I: Belâgat (1980)*
- M. Orhan Soysal* :*Edebî Sanatlar ve Tanınması (1992)*
- M. A. Yekta Saraç* :*Klasik Edebiyât Bilgisi-Belâgat (2001)*
- Nusreddin Bolelli* :*Belâgat-Kur'ân Edebiyâtı*
- Menderes Coşkun* :*Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar (2003)*

1.2. TEŞBİH

Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki veya daha fazla kavramın, üstünlük veya meşhurluk bakımından kendisinden daha kuvvetli olana benzetilmesine *teşbîh* veya *benzetme* denir (Coşkun, 2007, s.43).

Teşbîh dört temel unsurdan oluşur: “Müşebbeh” adı verilen unsur benzeyen, “müşebbehün bih” kendisine benzetilen, “vech-i şebeh” benzetme yönü ve “edat-ı teşbîh” ise benzetme edatıdır. Teşbihin meydana gelebilmesi için tarafeyn denilen müşebbeh ve müşebbehün bih muhakkak olmalıdır.

Teşbîh çeşitli tasniflere tabi tutulmuştur. Bu çeşitliliği şöyle sınıflandırabiliriz:

1.2.1. Temel Unsurlarına Göre Teşbîhler

Teşbîhte bulunan dört temel unsurun (*Müşebbeh/benzeyen, müşebbehün bih/kendisine benzetilen, vech-i şebeh/benzetme yönü, edât-ı teşbîh/benzetme edatı.*) kullanılıp kullanılmamasına göre teşbîhler şu isimleri alır:

1.2.1.1. Teşbîh-i Mufassal

Dört temel unsurun tamamının bulunduğu teşbîhe *teşbîh-i mufassal* denir⁴ (Cevdet Paşa, 2000, s.84; Mevlevi, 1994, s.169; Kocakaplan, 1992, s.162; Külekçi, 1995, s.34-36; Dilçin, 1997, s.407; Aktaş, 2004, s.25; Ayyıldız-Birgören, 2005, s.353-354; Macit-Soldan, 2005, s.53-54; Coşkun, 2007, s.45).

Harâmî gibi yoluma arkurı inen karlu tag

Ben yârümden ayru düşdüm sen yolımı baglar mısın 270*5

1.2.1.2. Teşbîh-i Mücmel

Edebiyat bilgi ve teori kitaplarının hemen hemen hepsinde mücmel teşbîh, teşbîhin unsurlarından “vech-i şebehin bulunmadığı teşbîh” şeklinde

⁴ Bazı kaynaklar “vech-i şebehi zikredilen teşbihlere mufassal teşbih denir” demektedir. Bak: Akdemir, 1999, s.361; Saraç, 2007, s.131).

tanımlanmaktadır (Cevdet Paşa, 2000, s.84; Mevlevi, 1994, s.169; Kocakaplan, 1992, s.162; Külekçi, 1995, s.34-36; Dilçin, 1997, s.408; Akdemir, 1999, s.361; Aktaş, 2004, s.26; Macit-Soldan, 2005, s.53-54; Ayyıldız-Birgören, 2005, s.353-354; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.131).

Seni gördüm güneş gibi Cennet bana zindân gibi

Cennet'üne zâhidün ko Uçmak'da ârzûm yok durur 52*6

1.2.1.3. Teşbîh-i Müekked/Mûcez/Muhtasar

Müekked teşbîh, kaynaklarda teşbîhin unsurlarından teşbîh edatının bulunmadığı teşbîh şeklinde tanımlanmaktadır (Mevlevi, 1994, s.169; Aktaş, 2004, s.26; Külekçi, 1995, s.34-36; Dilçin, 1997, s.408; Akdemir, 1999, s.364; Ayyıldız-Birgören, 2005, s.353-354; Macit-Soldan, 2005, s.53-54; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.131).

Gör ne yuvadan uçdum râzımı halka açdum

'İşk duzagina düşdüm tutıldum ele geldüm 196*3

1.2.1.4. Teşbîh-i Mürsel

Kaynaklar mürsel teşbîhi, teşbîh edatı bulunan teşbîhler biçiminde tanımlamışlardır (Akdemir, 1999, s.365; Aktaş, 2004, s.27; Saraç, 2007, s.131). Bu tanımlamaya göre mufassal ve mücmel teşbîhleri de benzetme edatının kullanılması bakımından mürsel teşbîh olarak değerlendirmek gerekecektir.

Âriflere bu dünyâ hayâl ü düş gibidür

Kendüyi sana viren hayâl ü düşden geçer 70*4

İşidün iy yârenler ‘ışk bir güneşe benzer

‘İşkî olmayan gönül misâl-i taşa benzer 66*1

1.2.1.5. Teşbîh-i Belîğ

Sadece müşebbeh ve müşebbehün bihin bulunduğu teşbîhe *teşbîh-i belîğ*⁵ denir (Cevdet Paşa, 2000, s.94; Kocakaplan, 1992, s.166; Külekçi, 1995, s.36; Dilçin, 1997, s.409; Akdemir, 1999, s.367; Aktaş, 2004, s.27; Ayyıldız-Birgören, 2005, s.355; Macit-Soldan, 2005, s.54; Pala, Ekim 2005, s.452; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.131).

Hakikat bir denizdür şerî'atdur gemisi

Çoklar gemiden çıkup denize tamladılar 38*2

1.2.2. Müşebbeh ve Müşebbehün Bihin Kullanımlarına Göre Teşbîhler

1.2.2.1. Teşbîh-i Cem

Müşebbehin tek, müşebbehün bihin birden fazla olduğu teşbîhlere *teşbîh-i cem* denir (Cevdet Paşa, 2000, s.90; Kocakaplan, 1992, s.171; Mevlevi, 1994, s.169; Külekçi, 1995, s.38; Akdemir, 1999, s.358; Aktaş, 2004, s.28; Coşkun, 2007, s.45).

Akup deniz olursın tagilup toz olursın

Göllerde sâz olursın yapılan evler senün 147*7

⁵ Saraç’a göre, “Teşbihin belîğ olması için bir şart daha vardır; o da teşbihin benzeyiş yönünden baîd-i garîb olmasıdır”(Saraç, 2007, s.131).

1.2.2.2. Teşbîh-i Tesviye

Müşebbehin birden fazla, müşebbehün bihin tek olduğu teşbîhlere *teşbîh-i tesviye* adı verilir (Cevdet Paşa, 2000, s.90; Mevlevi, 1994, s.169; Kocakaplan, 1992, s.171; Külekçi, 1995, s.38; Akdemir, 1999, s.358; Aktaş, 2004, s.28; Coşkun, 2007, s.45).

Oruc namâz gusl u hac hicâbdur ‘âşıklara

‘Âşık andan münezzeh hâssü'l-havâs içinde 302*14

1.2.2.3. Teşbîh-i Mefrûk

Her müşebbehün bihin kendi müşebbehinin yanına getirildiği, bir diğer ifadeyle birden fazla teşbîhin yan yana sıralandığı teşbîhe *teşbîh-i mefrûk* denir (Cevdet Paşa, 2000, s.89; Mevlevi, 1994, s.170; Kocakaplan, 1992, s.173; Külekçi, 1995, s.39; Akdemir, 1999, s.358; Aktaş, 2004, s.30; Coşkun, 2007, s.45).

Bu dünyânun misâli benzer bir degirmene

Gaflet anun sepedi bu halk ögünen dâne 313*1

1.2.2.4. Teşbîh-i Melfûf

Birden fazla teşbîhin önce müşebbehlerinin daha sonra müşebbehün bihlerinin veya önce müşebbehün bihlerinin sonra müşebbehlerinin söylendiği teşbîhe *teşbîh-i melfûf* adı verilir (Cevdet Paşa, 2000, s.89; Mevlevi, 1994, s.170; Kocakaplan, 1992, s.172; Külekçi, 1995, s.40; Akdemir, 1999, s.357; Aktaş, 2004, s.29; Coşkun, 2007, s.45;).

Dört kişidür yoldaşum vefâ-dârum râz-daşum

Üçile hoşdur başum birine buşup geldüm 181*4

Ol dördün birisi cân biri dîn biri îmân

Biri nefsumdür düşmân anda savaşup geldüm 181*5

1.2.2.5. Teşbîh-i Maklûb/Ma'kûs/Tafdîl

Benzetme yönü bakımından müşebbehin, müşebbehün bihten üstün tutulduğu teşbîhlere *teşbîh-i maklûb*, *teşbîh-i ma'kûs* veya *teşbîh-i tafdil* denir (Cevdet Paşa, 2000, s.85; Mevlevi, 1994, s.170; Kocakaplan, 1992, s.173; Külekçi, 1995, s.41; Akdemir, 1999, s.368; Aktaş, 2004, s.30; Coşkun, 2007, s.44-45; Saraç, 2007, s.133).

Ayaklarda kalur sünbül o zülf-i nîm-tâb-âsâ

Saçunla bahs iderse başa çıkmaz müşg-i nâb-âsâ Bâkî (2*1)⁶

1.2.3. Vech-i Şebihin Kullanımına Göre Teşbîhler

1.2.3.1. Teşbîh-i Tahkîkî

Eğer benzetme yönü, teşbîhin iki temel unsuru (Müşebbeh ve müşebbehün bih) için de mantiken uygun düşüyorsa, bu tür teşbîhlere *teşbîh-i tahkîkî*⁷ denir (Coşkun, 2007, s.45).

Gazel yapraklayın benzüm sarardı

Kararuban düşdüm bu 'ışk elinden 262*4

1.2.3.2. Teşbîh-i Tahayyülî

Eğer benzetme yönü, teşbîhin iki temel unsuru (Müşebbeh ve müşebbehün bih) için de mantiken uygun düşmüyorsa bu tür teşbîhlere *teşbîh-i tahayyülî*⁸ denir (Coşkun, 2007, s.45).

⁶ KÜÇÜK, Sabahattin (1994). Bâkî Dîvânı: Tenkitli Basım, Ankara: Tdk Yay.

⁷ Konu hakkındaki diğer tanımlar da şöyledir: "Teşbih-i tahkîkî cisim, cevher ve araz dolayısıyla yapılır"(Mevlevi, 1994, s.169); "Beş duyu organıyla hissedilebilen..."(Akdemir, 1999, s.342); "Vech-i şebihin hem müşebbeh hem müşebbehün bihte hakîkî olarak var olmasıdır"(Akdemir, 1999, s.342). Daha fazla bilgi için bakınız: Cevdet Paşa, 2000, s.86; Külekçi, 1995, s.42; Saraç, 2007, s.130.

‘İşk odı düşdi cânuma yakup beni yandurmaga

Yidi deniz suyu yitmez susalıgum kandurmaga 329*1

1.2.3.3. Teşbîh-i Baîd-i Garîb/Edîbâne Teşbîh

“Vech-i şebihin kavranması hususi bir dikkat gerektiriyorsa veya müşebbehün bih alışlagelmişin dışında bir unsur ise bu tür teşbîhlere *teşbîh-i baîd-i garîb* yahut *edîbâne teşbîh* adı verilir” (Cevdet Paşa, 2000, s.90; Külekçi, 1995, s.44; Akdemir, 1999, s.363; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.134:).

1.2.3.4. Teşbîh-i Karîb-i Mübtezel/Âmiyâne Teşbîh

“Vech-i şebihin tetkike ve zihin yormaya muhtaç olmaksızın ilk anda anlaşılacak derecede açık olduğu teşbîhlere ise *teşbîh-i karîb-i mübtezel* veya *âmiyâne teşbîh* denir” (Cevdet Paşa, 2000, s.90; Külekçi, 1995, s.44; Akdemir, 1999, s.362; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.134).

Burada bir hususa dikkat çekmek istiyoruz. Kaynaklarda teşbîh-i baîd-i garîb ve teşbîh-i karîb-i mübtezel yukarıdaki şekillerde tanımlanmıştır. Fakat bu tanımlar bizi düşünmeye sevketmektedir. Çünkü “vech-i şebihin kavranması hususi bir dikkat gerektiriyorsa...” yahut “vech-i şebihin tetkike ve zihin yormaya muhtaç olmaksızın ilk anda anlaşılacak derecede açık olduğu...” şeklindeki tanım arkasından “neye göre ve kime göre” sorularını zihinlere çağrıştırmaktadır. Çünkü bir öğrenciye göre ‘baîd’ olan teşbîh, hocasına göre ‘karîb’ olabilir. Aynı şekilde edebi sanatlarla aşına olan birine ‘karîb’ gelebilen bir teşbîh, başka birine ‘garîb’ gelebilmektedir.

⁸ Teşbîh-i tahayyülî hakkında da farklı tanımlar vardır. Örneğin Tahir’ül Mevlevî;”Muhtelif şeyleri bir manada birleştirmek, yani onları birbirine benzetmektir” demektedir (Mevlevî, 1994, s.169). Akdemir’e göre ise, “Beş duyu ile hissedilmeyen, başka bir ifadeyle mahsus olan şeylerin değil de makul ve mücerred olan şeylerin birbirine benzetilmesi” ile tahayyülî teşbîh meydana gelir (Akdemir, 1999, s.342). Akdemir a.g.e.’de birkaç sayfa sonra teşbîh-i tahayyülî hakkında bir tanım daha yapar: “Vech-i şebihin ya müşebbehte ya da müşebbehün bihteki mevcudiyetinin hayâlî olmasıdır”(s.348). Benzer tanımlar için bakınız: Cevdet Paşa, 2000, s.86; Külekçi, 1995, s.42; Saraç, 2007, s.130.

1.2.4. Gayelerine Göre Teşbîhler

1.2.4.1. Teşbîh-i Makbûl

Maksadı iyi ifade eden teşbîhlere *teşbîh-i makbûl*⁹ denir (Cevdet Paşa, 2000, s.94; Coşkun, 2007, s.45).

1.2.4.2. Teşbîh-i Merdûd

Maksadı iyi ifade edemeyen teşbîhlere *teşbîh-i merdûd* denir (Cevdet Paşa, 2000, s.94; Akdemir, 1999, s. 366; Coşkun, 2007, s.45).

1.2.4.3. Teşbîh-i Tehekkümü/Temlihi

Genellikle birbiriyle ilgisiz unsurlarla mizah maksatlı yapılan teşbîhlere *teşbîh-i tehekkümü* veya *teşbîh-i temlihi*¹⁰ denir (Cevdet Paşa, 2000, s.88; Külekçi, 1995, s.43; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.133).

1.2.4.4. Teşbîh-i Meşrût

Bir şarta bağlı olarak yapılan teşbîhlere *teşbîh-i meşrût* denir¹¹ (Coşkun, 2007, s.45).

⁹ Makbul teşbihin bir diğer tanımı ise şöyledir: "Maksadı tam olarak ifade edebilen teşbihe makbul veya hasen adı verilir. Bir teşbihin makbul olabilmesi için müşebbehün bihin müşebbehten daha iyi bilinmesi; vech-i şebihin de ondan daha üstün, daha kuvvetli ve çok daha fazla kabul edilebilir olması gerekir" (Akdemir, 1999, s. 366).

¹⁰ Bu tür teşbihlere "Tezat Münasebetiyle Teşbih" adını veren kaynaklar da vardır. Bak: Mevlevi, 1994, s.170; Kocakaplan, 1992, s.174.

¹¹ Akdemir bu türü şöyle tanımlamaktadır: "Teşbihin tamamlanması için bir vasfın varlığını veya yokluğunu şart koşmak suretiyle, mübtezel olan bir teşbihin "garib" makamına çıkarılmış haline denir (Akdemir, 1999, s. 363).

1.2.5. Temsîlî Teşbîh

Üzerinde en çok tartışılan teşbîh türlerinden biri olan temsîlî teşbîhin oldukça farklı tanımları vardır. Dilçin'e göre, "Benzetilenle benzetmelik arasındaki birden artık özellikleri sırayla anlatarak yapılan benzetmedir. Bu benzetmede önce benzetmelik ile benzetilen arasındaki ortak nitelikler anlatılır ve en sonra temel öge açıklanır" (Dilçin,1997, s.411). Saraç'a göre, "temsilde vech-i şebeh ayrıştırılamayacak şekilde birden fazla unsurdan meydana gelen bir tasavvur (mürekkebe) ise böyle teşbîhlere temsîlî teşbîh denir" (Saraç, 2007, s.133). Akdemir de buna yakın bir tanım yapmıştır: "Vech-i şebeh iki veya daha fazla vasıftan meydana gelen bir şekil arz ediyorsa, böyle teşbîhlere teşbîh-i temsil denir. Başka bir ifadeyle bir heyetin başka bir heyete benzetilmesidir" (Akdemir, 1999, s. 351).

Kocakaplan'a göre, "benzeyenin çeşitli özellikleri kendisine benzetilen üzerinde toplanarak daha kuvvetli bir şekilde ifade edilmesiyle elde edilen teşbîhlere temsîlî teşbîh denir"(Kocakaplan, 1992, s.169). Coşkun ise konuya daha farklı yaklaşmakta ve "bir mesel veya temsille yapılan teşbîhe temsîlî teşbîh denir" demektedir (Coşkun, 2007, s.45).

1.2.6. Teşâbüh/Tesâvî

Teşâbüh kaynaklarda, “teşbihin taraflarından biri diğerine üstünlük taşımıyorsa, maksat iki tarafı bir vasıfta birleştirmekse bu amaçla yapılan teşbihlere *teşâbüh* veya *tesâvî* denir” şeklinde tanımlanmıştır (Mevlevî, 1994, s.168; Külekçi, 1995, s.45; Macit-Soldan, 2005, s.52; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.133).

Tahirül-Mevlevî'nin bu tanım hakkında Diyarbakırlı Lebib'den verdiği örnek şudur (1994, s.168):

Yanaşsa gabgab-i hûrî-i Cennet gabgab-i yâra

Sanırsın sun'-i Mevlâ ortadan bölmüş bir elmayı

Aynı örneği Saraç da vermekte ve “maksat aslında bir şeyi diğerine benzetmek değil iki şeyi bir vasıfta toplamaktır” demektedir (2007, s.133).

Ahmet Cevdet Paşa *Belâgat-ı Osmâniyye* isimli eserinde teşâbühü şöyle tanımlamaktadır: “Amma iki şeyin bir emirde cem'i kasd olunur ise teşbihden **sarf-ı nazar** olarak *teşâbüh* ve *tesavi* yoluna gidilir.” (2000, s.85). Buradaki ‘teşbihden sarf-ı nazar’ kaydı yanlış anlaşılmalıysa, teşâbüh teşbihin bir alt kolu değil, teşbihden farklı, müstakil bir sanattır, demektir. Cevdet Paşa yaptığı tanımın ardından şu örneği vermiştir:

Ser-i mû fark yoktur beynimizde zülf-i dil-berle

Siyeh-bahtız perîşân-rûzgârız hâne-ber-dûşuz

1.3. İSTİÂRE

Kelime anlamı ödünç almak olan istiâre, mani bir karine dolayısıyla ve teşbîhin aslî unsurlarından yalnızca müşebbehün bihin kullanılmasıyla oluşturulur. Başka bir deyişle, “bir kavramın herhangi bir bakımdan benzediği başka bir kavramla adlandırılmasına denir. Yani benzerlik ilgisiyle bir kavramın adı, başka bir kavram için ödünç alınır ve geçici olarak kullanılır” (Coşkun, 2007, s.66).¹²

İstiâre dört unsurdan¹³ oluşur:

- Müstear (teşbîhte “müşebbehün bih” [kendisine benzetilen])
- Müstearün minh (müşebbehün bihin [kendisine benzetilen] anlamı)
- Müstearün leh (müşebbehin [benzeyen] anlamı)
- Câmi’ (teşbîhte “vech-i şebeh” [benzetme yönü])

1.3.1. Müşebbeh ve Müşebbehün bihin Kullanımına Göre İstiâreler

1.3.1.1. İstiâre-i Musarraha (Açık İstiâre)

Teşbîh unsurlarından müşebbehin kaldırılıp, müşebbehün bihin müşebbeh yerine kullanılmasına *istiâre-i musarraha* (açık istiâre) denir. Bu istiârenin “açık” olarak nitelenmesi kendisine benzetilenin açıkça ifade edilmesindedir (Saraç, 2007, s.119).

Bezm-i ezal'de *pâdişâh* elüme sundı bir kadeh

İçeliden kıluram âh bilmezem ki ne belâdur 59*5

İstiâre-i Musarraha (Açık İstiâre), müşebbeh ya da müşebbehün bihin anlamına ait bir ipucunun kullanılıp kullanılmamasına göre 3’e ayrılır:

¹² Benzer tanımlar için bakınız: Tablo 1 sayfa, 25.

¹³ Coşkun istiârenin iki unsurdan meydana geldiğini söylemektedir: “İstiârenin iki unsuru vardır: (1) Ödünç veren (müstearun-minh, teşbîh unsurlarından kendisine benzetilen) ve (2) ödünç alan (müstearun-leh, teşbîh unsurlarından benzeyen)dir (Coşkun, 2007, s.66).

1.3.1.1.1. İstiâre-i Musarraha-i Mutlaka (Mutlak Açık İstiâre)

Müşebbeh ve müşebbehün bihe ait hiçbir ipucunun söylenmediği istiârelere *istiâre-i mutlaka* denir (Mevlevi, 1994, s.72; Kocakaplan, 1992, s.64; Coşkun, 2007, s.67; Saraç, 2007, s.120).

Ol kişi kim *yol* eridür garîb gönüller yâridür

Bir söz diyem tutarisa yigdür şeker baldan ana 11*7

Cânum nâ-çârıdı bunda kalmışıdum bu *zindânda*

Gel didiler vardum anda varlıgumdan geçer oldum 208*8

Cihânda bir *sınuk saksıdan* ötrü

Güherlerüm ziyâna satmışam ben 258*4

1.3.1.1.2. İstiâre-i Musarraha-i Mücerrede (Mücerred Açık İstiâre)

Müşebbehe dair bir ipucunun kullanıldığı istiârelere *istiâre-i mücerrede* adı verilir (Mevlevi, 1994, s.72; Kocakaplan, 1992, s.64; Coşkun, 2007, s.67; Saraç, 2007, s.120).

Sen eyitdün iy *pâdişâh Yehdi'l-lâhu limen yeşâ*

Şerîkün yok senin i şâh suçlu kimdür ‘azâb nedür 89*2

Dünyâya gelen göçer bir bir şerbetin içer

Bu bir köpridür geçer câhiller anı bilmez 103*4

Bu dünyeye gelen kişi âhir yine gitse gerek

Müsâfirdür vatanına birgün *sefer itse* gerek 139*1

Dost yüzini göricegez artar gözlerümün nûrı

Uçmak gelmez nazaruma hezârân bin olsa Hûrî 408*1

1.3.1.1.3. İstiâre-i Musarraha-i Müreşşaha (Müreşşah Açık İstiâre)

Müşebbehün bihe ait bir ipucunun yani *terşihin* söylenmesi ile meydana gelen istiâreye *istiâre-i müreşşaha* denir (Mevlevi, 1994, s.72; Kocakaplan, 1992, s.65; Coşkun, 2007, s.67; Saraç, 2007, s.120).

Binüp ağaç atına yanulup Hızr'a tana

Şol kara yir altına gire yatasın birgün 276*5

1.3.1.2. İstiâre-i Mekniyye (Kapalı İstiâre)

Kapalı istiâre, mani bir karine dolayısıyla “müşebbehün-bih”e ait olan vasıf/sıfat veya vasıfları/sıfatları “müşebbeh”e verip onu “müşebbehün bih” yerine kullanmaya denir.¹⁴ Ancak burada doğrudan “müşebbehün-bih” zikredilmeyip onun bir vasfı veya vasıfları belirtilerek “müşebbehe” yüklenmekte, daha sonra “müşebbeh”, “müşebbehün bih” yerine geçmektedir. Ayrıca kapalı istiârede “müşebbeh”in kullanılması belli bir noktada mani karine görevi görmektedir. Nitekim “Pençesiyle saldırdı.” denildiği zaman, saldıranın aslan olduğu anlaşılır. “Ali pençesiyle saldırdı.” denildiğinde ise, saldıranın bir aslan olmadığı belirtilmiş olur (Kartal, 2010, s.456).

¹⁴ Saraç *kapalı istiâre* maddesinde şöyle bir durumdan bahsetmektedir:”İstiare-i mekniyye’de lafzın gerçek manasında kullanılmadığını gösteren karine, istiâre-i tahyiliyye olarak adlandırılır. Yani kapalı istiârenin olduğu yerde bir de istiâre-i tahyiliyye vardır”(Saraç, 2007, s.120).

Kazdı kahır kazmasıyla cânda cefâ ocagını

Çaldı *nefsümün boynına* himmet eri bıçagını 376*2

Firâkun bagrumı *taglar* ne bilsün kadrünü saglar

Seni görmeyeli dostum bu gözüm kanlı yaş aglar 55*1

Ben gördüm *erenler uçdı* ‘ışk kadehin tolu içdi

Hak katında nâzı geçdi şöyle yüzi yire durur 72*6

1.3.2. Diğer İstiâre Çeşitleri

1.3.2.1. İstiâre-i İnâdiyye- İstiâre-i Vifâkiyye

Müşebbeh ile müşebbehün bih arasında uyumsuzluk varsa istiâreye, *istiâre-i inâdiyye*, yoksa *istiâre-i vifâkiyye* denir (Akdemir, 1999, s.173; Coşkun, 2007, s.67).

1.3.2.2. İstiâre-i Tebeiyye- İstiâre-i Asliyye

İstiâre lafzı fiilse veya fiilden türetilmiş bir kelime ise istiâreye *istiâre-i tebeiyye*¹⁵, değilse *istiâre-i asliyye*¹⁶ adı verilir (Kocakaplan, 1992, s.73; Akdemir, 1999, s.170-171; Coşkun, 2007, s.67; Saraç, 2007, s.120).

¹⁵ “Mastar ile yapılan istiâreler asliyye olduğu için mastardan müştak fiillerle yapılanlara da mastara tebe’an ‘tebeiyye’ denilmiştir”(Mevlevi, 1994, s.72)

¹⁶ “İsimlerle isim hükmünde olan mastarlardan, bir de bir vasıf ile müştahir olan isim hükmüne girmiş alemlerden yapılır”(Mevlevi, 1994, s.72).

1.3.2.3. İstiâre-i Tahkîkiyye- İstiâre-i Tahyîliyye

İstiâre akılla ve duyularla algılanabiliyorsa *istiâre-i tahkîkiyye*, hayalle algılanabiliyorsa *istiâre-i tahyîliyye*¹⁷ adını alır (Akdemir, 1999, s.168-169; Coşkun, 2007, s.67).

1.3.2.4. İstiâre-i Âmmiyye/İstiâre-i Mübtezele

Sıkça kullanıldığı için orijinalliğini yitirmiş istiâreye *istiâre-i âmmiyye* veya *istiâre-i mübtezele*¹⁸ denir (Kocakaplan, 1992, s.73; Akdemir, 1999, s.174; Coşkun, 2007, s.67).

¹⁷ “Yani soyut kavramlar somut varlıklara benzetildiği zaman istiâre-i tahyîliyye yapılmış olur.”(Kocakaplan, 1992, s.71); “İstiâre-i mekniyyede lafzın gerçek manasında kullanılmadığını gösteren karine, istiâre-i tahliyye olarak adlandırılır.” (Saraç, 2007, s.120).

¹⁸ “İki unsur arasındaki ilgi, yani vech-i şebih açık ise böyle istiâreye ‘istiâre-i mübtezele’ veya ‘ammiyye’ adı verilir.”(Saraç, 2007, s.121).

Bu konu hakkında Tahirü'l Mevlevî'nin Manastırlı Rıfat Bey'den naklettiği bilginin faydalı olacağını düşünerek buraya alıyoruz:

“Teşbihde bazı tasarrufat icrasiyle karib-i mübtezel, baid-i garib derecesine îsâl olunduğu gibi istiârede dahi ol vechile tasarrufat icra olunursa istiâre-i mübtezele, istiâre-i garibeye tahvil olunarak havassın makbulleri olacak bir hal-i hasene irca olunur. Nitekim Fuzûlî'nin:

Mâha çekdim şeb-i hicrân alem-i şûle-i âh
Âh kim olmadı ol mâh haberdâr henüz

beytinde mâşukun mâha teşbihi mübtezel ise de âhın meşaleye ve bedenden ser çekmiş şulenin aleme teşbihi ve mâha karşı teşhirleri ve bunca tekellüfat ile uykusundan uyaramamasındaki tasarrufat, istiâreyi ibtizalden garabet derecesine îsâl eylemiş olduğu gibi...”(Mevlevî, 1994, s.73).

1.3.2.5. İstiâre-i Hâssıyye/İstiâre-i Garîbe

Orijinal olan veya zor anlaşılan istiâreye *istiâre-i hâssıyye* veya *istiâre-i garîbe* adı verilir.¹⁹ (Kocakaplan, 1992, s.73; Akdemir, 1999, s.174; Coşkun, 2007, s.67).

1.3.2.6. İstiâre-i Temlîhiyye/İstiâre-i Tehekkümiyye

Latife ve istihza niyetiyle yapılan istiârelere *istiâre-i temlîhiyye* veya *istiâre-i tehekkümiyye* denir.²⁰

1.3.2.7. İstiâre-i Müfredde (Müfred İstiâre)

İstiâre bir kavramla yapılmışsa *müfred istiâre (istiâre-i müfredde)* adını alır (Mevlevî, 1994, s.71; Kocakaplan, 1992, s.72; Akdemir, 1999, s.179; Coşkun, 2007, s.67; Saraç, 2007, s.119).

¹⁹ “Teşbih-i Baîd-i Garîb” ve “Teşbih-i Karîb-i Mübtezel” bahsinde olduğu gibi “İstiâre-i Gârîbe” ve “İstiâre-i Mübtezele” başlıkları altında yapılan tanımlar da tartışmaya açık birer konudur. Çünkü “zor anlaşılan istiâre” ibaresi şahıslara göre farklılık gösterecektir. Edebî sanatlara âşina olan birine kolay gelen istiâreler, bir başkasına anlaşılmaz gelebilir.

²⁰ “Şinasi’nin La Fontaine’den tercüme ettiği “Eşek ile Tilki” fıkrasında eşeğe hitaben tilkiye söylediği:

Dâim olsun beğimin saye-i luf u keremi
Gül biter bastığı yerlerde mübârek kademi
Hele ol hoş kokulu kuyruğu benzer miske
Koklarım burnuma vurmazsa efendim fiske
Eder irfânını îmâ o sûhen-gû gözler
Yakışır ağzına mevzûn u mukaffâ sözler

beyitlerindeki istiâreler gibi (Mevlevî, 1994, s.72).

1.3.3. Temsîlî İstiâre/Mürekkep İstiâre/Yaygın İstiâre/Tafsîlî İstiâre

Temsîlî istiâre, temsîlî teşbîhte olduğu gibi üzerinde en çok tartışılan istiâre türlerinden biridir. Temsîlî istiâreye, *mürekkep istiâre*, *yaygın istiâre* ve *tafsîlî istiâre* de denilir. Bu istiâre hakkında çeşitli görüşler vardır. Coşkun, “İstiâre, bir cümle veya beytin değil de bir parça veya eserin anlatım tarzı olursa ‘tafsîlî istiâre’ veya ‘alegori’ seviyesine yükselir. Tanzimattan sonra bu anlatım tarzına ‘temsîlî istiâre’ adı verilmiştir” demektedir (Coşkun, 2007, s.79). Tahirü’l-Mevlevî ise “istiâre” maddesinde, “Mürekkep istiârelere ‘istiâre-i temsîlîyye’ derler. Bunların bazıları halk arasında şüyu’ bularak ‘mesel’ olur” biçiminde bir tanım vermektedir (Mevlevî, 1994, s.72).

Aktaş’a göre temsîlî istiâre, “Bir düşüncenin, bir davranışın ya da bir eylemin daha kolay anlatılabilmesi için onun simgelerle canlandırılıp somuthâle getirilmesidir” (Aktaş, 2004, s.61). Başka bir kaynakta ise şöyle tarif edilir: “Temsîlî istiâre, benzetmeyi oluşturan temel öğelerden biriyle, aralarında çok sayıda benzerlik ilgisi kurularak yapılan bir istiâre biçimidir (Ayyıldız-Birgören, 2005, s.358).

Dilçin ise temsîlî istiâreyi, yaygın istiâre adı altında tanımlar ve bir de açıklama yapar: “Benzetmenin temel öğelerinden yalnız biriyle, çok sayıda benzerlikleri sıralayarak yapılan istiâredir. Bunu ‘yaygın benzetme’ ile karıştırmamak gerekir. Çünkü yaygın benzetmede, benzetilen ve benzetmeliğin ikisi de söylenir. Yaygın istiârede ise benzetilen ve benzetmelikten yalnız birisi söylenmiştir” (Dilçin, 1997, s.414).²¹

²¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Coşkun, Menderes (2006). “Klasik Türk Şiirinde Mürekkep İstiâre, Temsîlî İstiâre ve Alegori” **Bilig**, Sayı 38: 51-70; Cevdet Paşa, 2000, s.97-98; Reşid, 1329, s.201; Mevlevî, 1994, s.71-72; Kocakaplan, 1992, s.72; Dilçin, 1997, s.414; Akdemir, 1999, s.179; Aktaş, 2004, s.61; Ayyıldız-Birgören, 2005, s.358; Pala, Ocak 2005, s.138; Coşkun, 2007, s.71-79; Saraç, 2007, s.119-120.

Tablo I: İsti'âre Hakkında Yapılan Bazı Tanımlar

Hatîb el-Kazvîni, <i>Telhîsü'l-miftâh</i>		Çoğu kere isti'âre (lafzî) müşebbehün bih (benzetilen)in adının müşebbeh (benzeyen)in yerinde kullanılması anlamında söylenir. Onlar (müşebbeh ve müşebbehün bih) müste'ârun minh (ödünç veren / asıl anlam) ve müste'ârun leh (ödünç alan / mecâzî anlam), (müşebbehün bih = benzetilenin) lafzî ise müste'âr (ödünç alınan şey)dir. / s. 111. İsti'âre (müste'ârın) lafzına göre iki kısımdır. Çünkü o müste'âr cins ismi olursa, (isti'âre) asliyyedir. (Cesur adam için isti'âre olunan) “esed: arslan” ve (şiddetli bir vuruş için isti'âre olunan) “katl: öldürme” gibi. (Müste'âr lafız cins ismi) değilse (isti'âre) tebe'iiyyedir. / s. 118.
Vatvat, <i>Hadâiku's-sihr fi-Dekâiki 'ş-şi'r</i>	1362	İsti'âre, şair veya yazarın hakikî ya da lafzî anlamlı bir kelimeyi ödünç alıp başka bir kelime yerine kullanmasıdır. / s. 28-29.
Râdüyânî, <i>Tercemânü'l-belâga</i>	1362	Bir şeyi ödünç istemek. Hakikî ya da lafzî anlamlı olan bir kelimeyi ödünç alarak başka bir kelime yerine kullanmaktır. / s. 40.
Ahmedî, <i>Bedâyi'u's-sihr fi Sanâyi'i'ş-şi'r</i>	2002	Mecâz, asıl anlamın dışında ve o anlamda kullanılmadığını gösteren bir karine ile (zikredilmesi)'dir. Kelimenin (asıl anlamı dışında) doğru kullanıldığını (gösteren) karine, o kelime (lafız) ile mana arasındaki alakadır. Bu alaka benzerlikten başka bir şey olursa ona “mecâz-ı mürsel” denir... benzerlik olursa buna isti'âre, söyleyene müste'âr, müşebbehün bih lafzına müste'âr, müşebbehün-bih manasına müste'ârun minh ve müşebbeh manasına müste'ârun leh denir. / s. 106-7. İsti'ârede, müste'âr ve müste'ârun leh hiçbir mulâyimi (ilgi unsuru) olmayınca (indî esedün) gibi o, isti'âre-i mutlak diye adlandırılır. / s. 109. İsti'âre-i bi'l-kinâye ve tahyîliyye, benzetmeyi nefsinde gizleyen ve müşebbehten başka bir (unsuru) zikredilmeyen,

		müşebbehün-bihe ait olan bir durumun müşebbehte gerçekleşmesine delâlet eden isti'âredir. Kendisinde hissen veya aklen gerçekleşen bir durum olmaksızın ve o kapalı benzetmenin kendisinde o olan bu isti'âreye isti'âre-i bi'l-kinâye ve isti'âre-i mekniyye denir. / s. 107-8.
İsmâîl-i Ankaravî, <i>Miftâhu'l-belâga ve Misbâhu'l-fesâha</i>	1284	İsti'âre şol lafızdır ki isti'mâl olunmuş ola aslı olan ma'nâsına müşâbih olan ma'nâda.... İsti'âre müşebbehün bihi müşebbehte isti'mâl eylemekdir. / s. 87.
Muallim Nâcî, <i>Istîlâhât-ı Edebiyye</i>	1996	Bir lafzı benzerlik alakası dolayısıyla hakiki manasının dışında kullanmaktır. İstiârede lafzın hakiki anlamının anlaşılmasına engel bir karine bulunur. Diğer bir ifade ile istiâre, alakası teşbîh olan mecazdır. İstiârenin temeli teşbîhtir. Müekked teşbîhin iki tarafından birinin zikredilerek zikredilmeyen tarafın murad edilmesi ile istiâre meydana gelir. Zikredilen taraf zikredilmeyen taraf yerine kullanılır. / s. 52. İstiâre-i musarraha, müşebbehi hafzedilmiş teşbîhtir. İstiâre-i mekniyye (kapalı istiâre), müşebbehin zikredildiği fakat müşebbehün bihin zikredilmeyerek sadece onun levazımından (zihinde hatıra getirdiği ona bağlı unsurlardan) birinin zikredildiği teşbîhtir. / s. 53.
Ahmed Cevdet Paşa, <i>Belâgat-ı Osmâniyye</i>	2000	İsti'âre, müşâbehet alakasıyla ve karîne-i mâni'a ile ma'nâ-yı mevzû'un lehin gayride müsta'mel olan lafızdır. Ve ba'zan masdar olarak müşâbehet alakasıyla "bir lafzı, ma'nâ-yı mevzû'un lehin gayride isti'mâl etmek" ma'nâsına gelir. / s. 94 İsti'âre-i musarraha, müşebbehün-bihe dâll ve mezkûr ve ma'nâ-yı müşebbehte müsta'mel olan kelimedir. / s. 95 İsti'âre-i mekniyye, bir şey, zihinde, diğer şey'e teşbîh ve erkân-ı teşbîhden yalnız müşebbeh zikr ü tasrîh ve fakat müşebbehün-bihin levâzımından bir şey'in zikriyle ol

		muzmer zamîr olan teşbîhe remz olunmasıdır. / s. 96
Mehmed Celâl, <i>Osmanlı Edebiyatı</i> <i>Nümûneleri</i>	1312	İsti'âre, bir lafzın ma'nâ-yı hakîkîsinden sarf-ı nazarla ona dîger bir ma'nâ vermekdir ki bu ma'nâ-yı dîgerin o lafza muvâfık düşmesi ancak zihinde vücûd bulan bir müşâbehet alâkasıyladır. / s. 78.
Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî	2004	1. İbâreti alâ sebili'n-nakl asl-ı lügatten olan mâ-vudie-lehin gayrı üzerine ta'lîktir. 2. İsti'âre bir şeyde ma'nâ-yı hakîkati iddiâdır, teşbîhte mübâlagadan ötürü. 3. İsti'âre bir şey'-i ma'kûl için bir şey'-i mahsûsun isti'âresidir. 4. İsti'âre teşbîhte ve hüsn-i beyânda taleb-i mübâлага için ism-i râcihi mecrûha nakildir. / s. 300.
Süleymân Fehmî, <i>Edebiyat</i>	1325	İsti'âre, müşâbehet alâkasıyla ve karîne-i mâni'a ile bir kelimenin ma'nâ-yı mâ-vudie-lehin gayrıda isti'mâlidir. İsti'âre, tarafeyn-i teşbîhden birinin hazfiyle hâsıl olduğuna göre ikiye ayrılır: Musarraha, mekniyye. Müşebbeh hazf olunarak yerine müşebbehün-bih ikâme edilirse isti'âre musarraha olur. Müşebbeh, mezkûr olur ve müşebbehün-bih mahzûf olup da mahsûsâtından bir şey tasrîh edilerek kendisine işâret edilirse buna isti'âre-i mekniyye denir. / s. 244-45.
Reşîd, <i>Nazariyyât-ı</i> <i>Edebiyye [c. I]</i>	1328	Bir lafzın ma'nâ-yı hakîkîsini terk ile ona müşâbeheti olan dîger bir ma'nâ i'âresi demektir. / s. 186. Vüzûh-ı delâleti tezyîd için –zihinde alâka-i temâsülle birleşebilen iki hayâlden birini dîgeriyle istibdâl, ve yâhud bir hayâle kendinde olmayan bir vasf-ı mülâyım izâfe etmektir. / s. 187. İsti'âre-i musarraha, vüzûh-ı delâleti tezyîd için, bir hayâlin yerine alâka-i temâsülü hâiz dîger bir hayâl ikâme etmektir. / s. 192. İsti'âre-i mekniyye ki tahayyül-i mebde'in iki cenâh-ı i'tilâsı olan teşhîs ve istibdâlin vâsıta-i mücezesidür. / s. 195
Muhammed Mihrî, <i>Fenn-i Bedî'</i>	yty	İsti'âre âriyet tarîkiyle bir şey almakdır. Beyne'l-ma'neyn alâka-i müşâbehet olan kelimeye denilir. / s. 25.

Sîrûs-i Şemîsâ, <i>Beyân ve Me'ânî</i>	1375	İstif'âl babından olan isti'âre, bir sözü başka bir söz yerine ödünç istemektir. Çünkü şâir, isti'ârede bir kelimeyi/sözü benzerlik yönüyle başka bir kelime/söz yerine kullanır. / s. 57. İsti'âre-i musarraha, müşebbehün-bihin kaldığı bir teşbîhtir. / s. 59. İsti'âre-i mekniyye ise müşebbehin müşebbehün-bih ile ilgili unsurlardan biriyle kullanılmasıdır. / s. 62.
Humâyî, <i>Funûn-ı Belâgat ve Sinâ'ât-i Edebî</i>	1377	İstiâre, teşbîhin iki tarafından birini zikredip diğer tarafını kastetmektir. İstiâre-i muhakkaka ve musarraha da denilen istiâre-i tahkikiyye, müşebbehün-bihin müşebbeh yerine geçmesidir. İstiâre-i bi'l-kinâye ya da istiâre-i mekniyye, müşebbehin zikredilip müşebbehün-bihin zikredilmediği, ancak müşebbehün-bihin gerekli karinesinden birinin bulunduğu istiâredir. / s. 250-51.
Ali Cânib, <i>Edebiyât</i>	1928	Müşebbehün-bih veya müşebbehi hazf edilen teşbîhlere isti'âre denilir. "Temâşâ-yı Hazân"da olduğu gibi müşebbehün-bih zikr edilmeyerek yapılan isti'ârelere "mekniyye", "Bir Lahza-i taahhür"de görülen tarzda, yani müşebbeh zikr edilmeyerek yapılan isti'ârelere de "musarraha" nâmı verilir. / s. 60.
Ali Nihad Tarlan, <i>Edebiyat Meseleleri</i>	1981	Şuura mukârin olan "müşebbehünbih" eğer teşbîh edatını hazfedecek kadar kuvvetli ise "teşbîh-i belîğ" olur. Teşbîh edatı ile beraber müşebbehi de husûfa uğratacak bir mâhiyet ve vuzuhta olursa "istiâre-i musarraha" nâmını alır. Eğer dâhilî bir tecrid yapıp da müşebbehün-bihin hey'et-i umûmiyyesinden ziyade müşebbeh ile alâkar olan mümeyyiz vasfı şuur sathına çıkıp müşebbeh ile birleşirse istiâre-i mekniye yapmış olur. / s. 171.
Tâhirü'l-mevlevî, <i>Edebiyat Lügati</i>	1973	Müşebbehün-bih veya müşebbehi hazf edilen teşbîhlere isti'âre denilir. "Temâşâ-yı Hazân"da olduğu gibi müşebbehün-bih zikr edilmeyerek yapılan isti'ârelere "mekniyye", "Bir Lahza-i taahhür"de görülen tarzda, yani müşebbeh zikr edilmeyerek yapılan isti'ârelere de

		“musarraha” nâmı verilir. / s. 60.
M. Kaya Bilgegil, <i>Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)</i>	1980	İstiâre bir şeyin ödünç verilmesini veya ödünç alınmış bir şeyin iâdesini istemektir. Arada bir engel karîne (karîne-i mâni'a) bulunmak şartıyla, bir sözü, benzerlik ilgisiyle kendi mânâsı dışında kullanmak, istiâre adını alır. / s. 154. Açık (Musarraha) İstiâre: Müşebbehünbihin mânâsını taşıdığı hâlde, müşebbeh yerinde kullanılan söz, açık istiâreyi teşkil eder. / s. 158. Kapalı (Meknî) İstiâre: Bir şeyi, zihinde diğer bir şeye benzetip, bu benzetmeden yalnız müşebbeh ile müşebbehünbihe bağlı bir unsuru zikretmek suretiyle yapılan istiâre, kapalı (meknî) istiâre adını alır. / s. 160.
Cem Dilçin, <i>Örneklerle Türk Şiir Bilgisi</i>	1983	Bir şeyi kendi adının dışında, türlü yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anma. / s. 412. Açık istiâre (istiâre-i musarraha), benzetme öğelerinden yalnız benzetmelik ile yapılan istiâredir. / s. 412. Kapalı istiâre (istiâre-i mekniye), benzetme öğelerinden yalnız benzetilenle yapılan istiâredir. Bu türlü istiârede benzetmelik söylenmez, bir anlamda gizlenir. / s. 414.
M. Orhan Soysal, <i>Edebî San'atlar ve Tanınması</i>	1992	Teşbîh'teki temel unsurlardan, yani “müşebbeh” veya “müşebbehün-bih”ten biri söylenmeyerek yapılan benzetmelerdir. / s. 46. İsti'âre-i musarraha, müşebbehi söylenmeden yapılan isti'ârelere denir. / s. 49. İsti'âre-i mekniye, müşebbehün-bihi söylenmeden yapılan isti'ârelerdir. / s. 50.
İsa Kocakaplan, <i>Açıklamalı Edebî Sanatlar</i>	1992	Teşbîhe yakınlık gösteren bir sanattır. Bilindiği gibi teşbîh en az iki öge ile yapılır. Benzeyen ve kendisine benzetilen. İşte benzetme bu iki öğeden sadece biri ile yapılırsa istiâre meydana gelir. Mesela: Arslan asker, deyimi teşbîh-i belîğdir. Çünkü iki öge ile yapılmıştır. Asker aslana benzetilmiştir. Yani asker benzeyen, arslan ise kendisine benzetilendir. İşte askeri gördüğümüz zaman “Arslanım” dersek istiâre yapmış oluruz. Çünkü

		yalnızca bir öge ile benzetme yapılmıştır. Asker söylenmemiş, sadece benzetilen öge olan arslan söylenmiştir. / s. 63. Açık istiâre: İstiâre zayıf bir varlığı daha kuvvetli göstermek için yapılan benzetmedir. Teşbîhten farkı tek öge ile yapılmasıdır. Benzeyen zayıf öge, benzetilen ise kuvvetli ögedir. İşte açık istiâre kuvvetli öge, yani benzetilen ile yapılır. / s. 64. Kapalı istiâre: Açık istiârenin zıddına olarak bu istiâre türünde benzetme, benzeyen unsurla yapılır. Yani kendisine benzetilen unsur söylenmez, kapalı kalır. Bu yüzden bu istiâreye kapalı istiâre denilir. / s. 68.
Numan Külekçi, <i>Edebî Sanatlar</i>	1999	Kelimenin lügat manası “ödünç alma, birinden iğreti bir şey alma”dır. Edebî sanat olarak “bir şeyi gerçek anlamı dışında, çeşitli yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anmaktır. / s. 46. Musarrah isti’âre (Açık isti’âre): “Kendisine benzetilen” söylenir “benzetilen” söylenmezse buna açık isti’âre denir. / s. 51. Meknî isti’âre (Kapalı isti’âre): Benzetilen söylenir, kendisine benzetilen söylenmezse buna kapalı isti’âre denir. Yalnız kendisine benzetilen ile ilgili bir özellik zikredilir. Bu özellik isti’ârenin anlaşılması için bir ipucu mahiyetindedir. / s. 52.
Nasrullah Hacımüftüoğlu, <i>İ’câz ve Belâgat Deyimleri</i>	2001	Lügat manası; “birinden iğreti bir şey isteyip almak” demektir. Edebiyatta; “bir kelimenin manasını muvakkaten diğer bir kelime hakkında kullanmak”tır. Beyancılara göre isti’âre; “müşabehet alâkasıyla ve karine-i mania dolayısıyla konulduğu mananın dışında kullanılan lafızdır”. Bu tarife göre isti’âre, kendi manasında kullanılmayan bir lafızdır. Konulduğu manada kullanılmasında engel karine bulunduğu için “mecaz”dır. Alâkası da “teşbîh”tir. / s. 90. İsti’âre-i asliye, isimlerle isim hükmünde mastarlardan, bir de sıfatla ün kazanmış olan isim hükmüne girmiş alemlerden yapılır. İsti’âre-i mekniyye, bir şey zihinde

		diğer bir şeye benzetilir ve müşebbehün bih değil de, levazımından bir şey sözde müşebbehle beraber getirilirse isti'âre-i mekniyye adını alır. / s. 91.
M. A. Yekta Saraç, <i>Klâsik Edebiyat Bilgisi</i>	2007	Lügat anlamı birinden bir şeyi ödünç isteyip almak olan isti'âre, bir kelimeye aralarındaki benzerlik alâkası dolayısıyla lügat/temel anlamının dışında yeni bir anlam vermektir. Dolayısıyla isti'âre, alâkası teşbîh/benzerlik olan mecaz-ı lügavîdir. İstiârenin temeli teşbîhtir. Teşbîhin iki temel unsuru olan müşebbeh (benzeyen) ve müşebbehün bih (kendisine benzetilen)den sadece birisinin –doğrudan veya dolaylı- söylenilerek söylenilmeyen, kaldırılan kısmının kastedilmesi ile isti'âre meydana gelir. Diğer bir ifade ile isti'âre kısaltılmış teşbîhtir. Bu açıdan bakıldığında isti'âre hem bir mecaz, hem de bir teşbîhtir. / s. 118. Açık isti'âre, benzeyeni düşürülen teşbîhtir. Bu istiârenin “açık” olarak nitelenmesi kendisine benzetilenin açıkça ifade edilmesindedir. / s. 119. Kapalı isti'âre, kendisine benzetilenin açıkça bulunmadığı sadece onu hatırlatan, onunla ilgili bir unsurun bulunduğu istiâredir. Yani ibarede teşbîhin iki tarafından müşebbeh/benzeyen bulunur, fakat müşebbehün bih/kendisine benzetilen açıkça yer almaz. / s. 120.
Kaya Can, <i>Başlıca Yazınsal Sanatlar</i>	2003	Eğretileme, bir varlık, kavram, nesne vb. belirten bir sözcük ya da sözün gerçek anlamını bir yana bırakarak, ona –gerçek anlamını düşündürmeyecek bir biçimde- eğreti (ödünç) olarak başka bir varlık, nesne, kavram vb.nin adını vermektir. Bu söz sanatı için “Benzetme ilgeci olmayan, ilgeci içinde gizlenmiş, kısaltılmış benzetme (teşbîh-i muzmer-ül-edat)”; “bir sözcüğün, benzerlik ilgisiyle başka bir sözcük yerine kullanılması” yolunda tanımlar da yapılmaktadır. Ancak, benzetme ilgeci olmaması, eğretilemeyi tanımlama bakımından yeterli bir sınırlama değildir; önemli olan, benzeyen ve

		<p>kendisine benzetilenlerden birinin bulunup birinin bulunmamasıdır. Bir sözcüğün başka bir sözcük yerine kullanılmasının da eğretileme olabilmesi, benzerlik ilişkisi koşuldur. Böyle bir ilgi yoksa, eğretileme değil “mecâz-ı mürsel” olur. / s. 17. Açık eğretileme (istiâre-i musarraha), yalnızca kendisine benzetilenin söylendiği – benzeyenin söylenmediği- eğretileme türü. / s. 19. Kapalı eğretileme (kapalı istiâre –istiâre-i mekniye), yalnız “benzeyen”in söylendiği, “kendisine benzetilen”in söylenmediği; bu nedenle de, doğal olarak, benzetme ilgecinin bulunmadığı eğretilemelere denir. /s. 21.</p>
Nusrettin Bolelli, <i>Belâgat, Beyân- Me’ânî-Bedî İlimleri, Arap Edebiyatı</i>	2006	<p>Sözlükte; bir şeyi kaldırmak ve onu bir yerden alıp başka bir yere koymak veya bir şeyden faydalanmak üzere onu birisinden ödünç olarak istemektir. Bir beyan terimi olarak isti’âre; hakikî mana ile mecazî mana arasındaki benzerlik alakasından dolayı bir kelimenin manasını geçici olarak alıp başka bir kelime için kullanmaktır. Ayrıca bunda, hakikî manayı kastetmeye engel olan bir karinenin bulunması gerekir. / s. 83. İstiâre-i tasrihiyye, içinde müşebbeh bihin lafzı açıkça zikredilen ve müşebbeh hazfedilen istiâredir. İstiâre-i mekniyye, müşebbeh bihin lafzı hazfedilen ve kendisi ile ilgili bir hususla ona işaret edilen istiâredir. / s. 84.</p>
Veyis Değirmençay, <i>Fünûn-ı Belâgat ve Sınâât-ı Edebî</i>	2006	<p>Kelime anlamı, birinden iğreti/ödünç bir şey almaktır. Terimde ise, gerçek anlamı ile mecazî anlamı arasında benzerlik ilgisi olması şartıyla bir kelimeyi gerçek anlamı dışında kullanmaktır. Başka bir deyişle teşbihin iki tarafından (benzeyen ve benzetilen) birini zikredip diğer tarafı kastetmektir. Bu nedenle istiâre de mecazdan bir türdür. / s. 163. İstiâre-i tahkîkiye, cümlede müşebbehün bihin (benzetilenin) zikredilip müşebbehin (benzeyenin) kastedilmesidir. Başka bir ifadeyle müşebbehi hazf edilmiş teşbîhtir. Buna istiâre-i musarraha veya muhakkaka yani açık istiâre de denir. / s.</p>

		164. İstiâre-i bi'l-kinâye veya istiâre-i mekniyye, müşebbehin zikredilip müşebbehün bihin zikredilmediği, fakat müşebbehün bihin ilgilerinden birinin mevcut olduğu teşbîhtir. / s. 168.
Menderes Coşkun, <i>Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar</i>	2007	Teşbîh bir anlam aktarımı sanatıdır, istiâre ise hem anlam hem de ad aktarımı sanatıdır. Bir kavramın herhangi bir bakımdan benzediği başka bir kavramla adlandırılmasına istiâre (ödüncleme) denir. İstiârenin kelime anlamı ödünç almaktır. Yani benzerlik ilgisiyle bir kavramın adı, başka bir kavram için ödünç alınır ve geçici olarak kullanılır. / s. 66. Açık istiâre, benzetme unsurlarından sadece kendisine benzetilenin söylenmesiyle meydana gelir. / s. 67. Kapalı istiâre, benzeyenle birlikte kendisine benzetilenin bir özelliğinin söylendiği istiâre çeşidi olarak tanımlanmıştır. Yani bir ifadede benzeyenle birlikte kendisine benzetilene ait bir unsur veya özellik kullanılmışsa, onda kapalı istiâre vardır denilmektedir. / s. 68.
Nevzat H. Yanık, <i>Edebî Bilgiler ve Aruz</i>	2007	Gerçek anlam ile mecazî anlam arasındaki alâkanın benzerlik üzerine kurulduğu mecâza isti'âre denir. Başka bir deyişle isti'âre, iki tarafından biri, edatı ve benzetme yönü hafzedilmiş bir teşbîhtir. / s. 75. Açık isti'âre, sadece müşebbehünbih zikredilerek diğer üç unsurun hafzedildiği teşbîhe denir. Kapalı isti'âre ise, sadece müşebbeh zikredilerek diğer üç unsurun hafzedildiği teşbîhe denir. / s. 76.

* “İstiâre Sanatına Eleştirel Bir Bakış ve İstiâre Sanatının Necatî Bey Dîvanı’nda Kullanımı” isimli makalesinde bulunan bu tabloyu tezimde kullanmama izin veren Sayın Prof. Dr. Ahmet Kartal’a teşekkür ediyorum (Kartal, 2010, s.460-468).

2. YUNUS EMRE²²

2.1. Hayatı

Türk edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden biri olan Yunus Emre'nin hayatı hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Onun hayatı hakkında edinilen bilgilerin çoğunluğunu halk arasında anlatılagelen menkıbeler oluşturmaktadır. Doğduğu tarih ve coğrafya kesin olarak bilinmemekle beraber, 1240-1241 yılları arasında, Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Sarıköy'de doğduğu tahmin edilmektedir (Tatçı, 2008-1, s.26).

Yunus Emre'nin nerede eğitim gördüğü, nerelerde bulunduğu, ne işle meşgul olduğu da tartışılan meselelerdendir. Fakat onun şiirlerinden iyi bir tahsil gördüğü, Arapça ve Farsçayı, İslâmî ilimleri, İslâm tarihini gayet iyi bildiği anlaşılmaktadır. Yunus Emre'nin eğitimini, devrinin en önemli ilim ve kültür merkezi olan Konya'da yapmış olabileceği tahmin edilmektedir. Yunus Emre hakkında en çok tartışılan konulardan biri olan onun ümmî mi olduğu, yoksa okuması yazması olan, Arapça Farsça bilen, felsefeye, tasavvufa hâkim olan biri mi olduğu konusunda Abdülbâki Gölpınarlı şunları söylemektedir:

“Ümmî, yani okuma yazma bilmez oluşu hakkındaki rivâyet bazı şiirlerinde, bilgiyi gerçeğe ulaşmak için bir vasıta saydığından ilme ehemmiyet vermemesi, dervişlik tevâzûuyla kendisini bir şey bilmez olarak tavsif etmesi ve bilgisine güvenip gururlananları taşlaması yüzündendir. Hâlbuki o, adamakıllı tahsil görmüş bir adamdır. Yunan mitolojisini, şark efsanelerini bilir, Kur'an'dan, hadisten, erenlerin sözlerinden mazmunlar alır. Mevlânâ'nın *Mesnevîsi*'ni ve *Dîvân-ı Kebîr*'indeki gazelleri okuduğunu yine şiirlerinden anlamaktayız. Hatta şarkın hakîm şâiri Şirazlı Sâdî'nin bir gazelini nazmen Türkçeye çevirmiştir. Esasen kendisi de birkaç şiirinde medresede tahsil ettiğini açıkça söyler.” (Gölpınarlı, 1936, s.81)

Yunus Emre'nin hayatını ve eserini daha iyi anlayabilmek için yaşadığı dönemi iyi bilmek gerekir. Bu dönem Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışı ile Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına karşılık gelir. Bu süreç çok çalkantılı bir dönemdir. Beyliklerin kendi aralarındaki çatışmalar, Haçlı seferleri, Moğol saldırıları ve Babâiler isyanı bu dönemde meydana gelmiştir.

²² Yunus Emre'nin şiirlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, onun hayatının ve edebî kişiliğinin, şiirlerine hâkim olan tasavvuf unsurunun ana hatları ile belirtilmesinin uygun olacağı düşünülerek böyle bir bölüm eklenmesi uygun görülmüştür. Yunus Emre hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Dîvânı -İnceleme-**, İstanbul: H Yayınları, (2008).

Halkın boşluğa düştüğü böyle bir dönemde tasavvuf ve tarikatlar devreye girmiş, tasavvuf düşüncesi bu yıllarda büyük bir hızla yayılmaya başlamış, tekkeler ve tarikatlar devlet tarafından resmen tanınmıştır. İslâmiyetin esasları tarikatlar tarafından halkın anlayabileceği bir dille anlatılarak yaygınlık kazanmıştır. Yunus Emre de böyle bir dönemde, halkı içinde bulunduğu bunalımdan kurtarmak ve onlara İslâmiyeti anlatmak amacıyla, samimi bir üslupla, halkın anlayabileceği bir dille şiirler yazmıştır. O hiçbir zaman şöhret ve sanat endişesi gözetmeden kendine has tarzıyla ilahiler kaleme almıştır.

Yunus Emre'nin 1320-21 tarihlerinde 82 yaşında iken vefat ettiği bilinmektedir (Tatçı, 2008-1, s.26). Onun mezarının yeri ise hala tartışılan bir konudur. Anadolu'nun birçok yerinde Yunus'a atfedilen mezarlar/makamlar bulunmaktadır. Bursa, Isparta, Erzurum, Aksaray, Sandıklı, Karaman, Eskişehir bunlardan sadece birkaçıdır. Son yıllarda Yunus Emre üzerine yapılan çalışmalarda onun gerçekten yattığı yerin Eskişehir'e bağlı Sarıköy'de olduğu üzerinde durulmaktadır.

2.2. Eserleri ve Edebî Kişiliği

Yunus Emre'nin fikirlerini ve edebî kişiliğini ortaya koyan en önemli eseri *Dîvân*'ıdır. *Dîvân*'ın en dikkat çekici özelliği ise, içindeki şiirlerden bir kısmının aruz vezni ile bir kısmının da hece vezni ile yazılmış olmasıdır. Yunus Emre'nin bilhassa hece vezni ile yazdığı şiirleri halk arasında oldukça ilgi görmüş ve Yunus'un günümüze kadar halkın zihninde yaşamasında etkili olmuştur.

Yunus'un şiirlerinin tamamında tasavvuf düşüncesi ve yaşama biçimi hâkimdir. Yunus Emre'yi içine dâhil ettiğimiz dinî-tasavvufî Türk edebiyatının en büyük özelliği, İslâmiyeti halkın anlayabileceği bir sadelik içinde anlatarak, İslâmî düsturların yaygınlık kazanmasını sağlamaktır. Yunus Emre de, hiçbir şöhret fikri ve sanat endişesi gözetmeden söylediği, çoğu ilâhî şeklinde bestelenen bu şiirleri ile İslâmın şeriat ve ahlâk kaidelerini, insan ve tanrı sevgisini kendine has bir biçimde ifade etmiştir. Yunus Emre, şiirlerinde, tasavvuf yolunun çetinliğinden, insanın nefsi ile olan mücadelesinden, masivayı terk fikrinden, kıyametin korkulu gününden, Cennetin çeşitli güzelliklerinden, gurbetten bahsetmiştir.

Yunus Emre'ye başka bir açıdan bakıldığı zaman, onun XIII. yüzyılda, Anadolu'da, yeni bir edebiyat dilinin doğuşunda önemli bir rolü olduğu görülür. Eski Anadolu Türkçesi denilen bu dönemin en önemli temsilcisi olan Yunus Emre, Türk dilini son derece güzel kullanıp, geliştiren önemli bir şahsiyettir. Nitekim Selçuklu devleti süresince Anadolu'ya hâkim olan Farsça söyleyiş yanında Türkçeye önem verilmemiş ve büyük sanat merkezlerinde Türkçe ile yazılmış şiirler hor görülürken, Yunus Emre'nin doğrudan doğruya halka hitap eden sade dil ile yazılmış eserleri, bir bakıma Anadolu Türk kültürünün bu günlere kadar gelmesini de sağlamıştır. Bu açıdan Yunus'un Türk diline hizmeti büyüktür. Faruk Kadri Timurtaş'ın bu konu hakkındaki değerlendirmesi de dikkat çekmektedir:

“Yunus Emre de başkaları gibi, İslâmın insan anlayışını ve görüşünü, hayat telâkkisini anlatmıştır. Onun büyüklüğü bunları ifade edişteki kudretinden ileri gelmektedir. İslâm tasavvufunu ve İslâmın insan telâkkîsi ve görüşünü Fars dilinde en güzel şekilde Mevlânâ, Türkçede ise Yunus Emre ifade etmiştir. Yunus'un büyüklüğü buradadır. Yoksa tasavvufu vahdet-i vücûd görüşünü, insan sevgisini işleyen pek çok kimse çıkmıştır. Yunus Emre İslâmın ve Türkün insanını köyden, kentten çizgiler ve levhalar içerisinde dile getirmiş, “varlığın birliği” felsefesini çok sade fakat derin şekilde işlemiştir. Yunus Emre Türkçeyi en güzel şekilde kullanan, onu yeni bir edebiyat dili haline getiren büyük şâirimizdir.” (Timurtaş, 1972, s.68)

Yunus Emre Dîvânı'nın yazma nüshaları pek çok olmakla beraber bu nüshaların birçoğu Yunus Emre'nin ölümünden çok sonraları istinsah edilmiş ve bu nüshaların birçoğu sözlü kaynaklardan derlenerek tertip edildiği için, *Dîvân* nüshalarının pek çoğuna Yunus Emre'ye ait olmayan, diğer Yunusların yazdığı şiirler de karışmıştır. Bu durum *Yunus Emre Dîvânı* neşirlerini de etkilemiştir. Öyle ki, 1972 yılında F.Kadri Timurtaş tarafından hazırlanan *Dîvân*'da, Yunus Emre'ye ait olduğu düşünülen 192 şiir bulunmaktadır. Aynı yazarın 1986 yılında hazırladığı *Dîvân*'da ise 326 şiir mevcuttur. 1965 yılında Abdülbâki Gölpınarlı tarafından hazırlanan *Yunus Emre Dîvânı*'nda ise 203 şiir bulunmaktadır. Son olarak 2008 yılında çıkan, Mustafa Tatçı tarafından hazırlanan *Yunus Emre Dîvânı*'nda ise 415 şiir mevcuttur.

Yunus Emre'nin aruz ölçüsüyle, 1307-1308 yıllarında yazdığı bilinen *Risâletü'n-Nushiyye* isimli mesnevîsi, klasik edebiyata uygun bölümlere ayrılmış olup

ilk on üç beyti *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün* vezni ile daha sonrası ise *mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün* vezni ile kaleme alınmıştır. *Risâletü'n-Nushiyye*'de ruh, nefis, kanaat, sabrın önemi, nefsin aldatmaları, cömertlik gibi konular işlenmiştir. Zaman zaman *Kur'ân-ı Kerîm*'de geçen kıssalar da ele alınmıştır. Yunus Emre'nin bu mesnevîsinden onun ümmî olmadığı, Hint, İran hatta Yunan mitolojilerini bildiği, Hadis ve tasavvufa hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Eserde Attar, Senâî ve Mevlâna'nın tesirleri görülür (Yağmur, 2008, s.18).

Yunus Emre'nin, sehl-i mümtenî olan yani çok basit gibi görünen fakat taklit edilmeye çalışıldığında oldukça güç söylenir bir ahenk ve yapı arz eden şiirleri, Yunus'tan sonra gelen şâirleri derinlemesine etkilemiştir. Âşık Paşa, Kaygusuz Abdal, Hacı Bayram Veli, Eşrefoğlu Rûmî, Ümmî Sinan ondan etkilenen belli başlı tekke şâirlerindedir.

Yunus Emre'yi edebiyat tarihimize kazandıran *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* isimli eseri ile Fuat Köprülü'dür. Onun bu çalışmasından sonra Burhan Toprak, Abdülbâki Gölpınarlı, Sabahattin Eyüboğlu, Câhit Öztelli, F.Kadri Timurtaş, Mustafa Tatçı gibi araştırmacılar Yunus Emre'nin şiirlerini yayımlamışlardır.

Yunus Emre bir mutasavvıf olduğu için, onun şahsiyetini oluşturan, şiirlerine yön veren en önemli unsur da tasavvufî hayattır. Onun dili sade fakat anlatımı yoğundur. Çünkü Yunus'un kullandığı kelimeler, ifade ettiği manalar, mecazlar ve ıstılahlar hep tasavvufî bir temel üzerine bina edilmiştir. Yunus Emre anlatmak istediği kavramları anlatırken, tabiattan, çevresinden, günlük hayattan bazı unsurları alır ve onları mecaz olarak kullanır ve bunlara tasavvufî birer mana yükler. Bu yüzden onun şiirleri okunurken bahsi geçen durumlar gözardı edilmemelidir. Aksi halde Yunus Emre'nin şiirleri, "*Bir sinek bir kartalı kaldurup urdı yire*" dizesinde olduğu gibi, anlaşılmasız, ucube bir hâl alacaktır. Bilhassa onun kullandığı temsîlî anlatımlarda bu durum daha çok dikkat çekmektedir. Bu durumdan anlaşılmalıdır ki, Yunus Emre mücerret kavramların halkın zihninde daha kolay şekil alabilmesi için etrafındaki müşahhas varlıklardan yararlanmış ve her bir soyut kavrama somut bir karşılık bularak anlatmak istediği kavramların zihinlerdeki tasavvurunu kolaylaştırmıştır.

3. YÖNTEM

Şâirlerin şiirlerinin sanatsal açıdan değerli olarak kabul edilmesi için en önemli değer yargılarından biri, onların şiirlerinde kullandığı teşbîhlerin, istiârelerin orijinal olması gerekliliğidir. Dolayısıyla buna bağlı olarak hayallerin de daha önce işlenmemiş, orijinal hayaller olması gerekecektir. Nitekim kimi araştırmacıların da dediği gibi “teşbîh ve istiâre şâirin edebî kişiliğini belirlemede hareket noktası kabul edilebilecek hususlardandır” (Saraç, 2007, s.134).

Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan Yunus Emre (1240-1320), tasavvufî ve insanî fikirleriyle evrensel bir şöhrete ulaşmıştır. Yunus Emre, sade fakat derin ifade gücüyle kaleme aldığı şiirlerinde, Türkçe’yi edebîleştirilmiş, millî dil ve edebî formlarla, kendine has bir varlık, bilgi, aşk ve ahlak felsefesi ortaya koymuştur (Tatçı, 2008-2, s.V).

Bu tezde, kendine has bir tarzın kurucusu sayılan ve bu tarz ile kendinden sonra gelen birçok şâiri de etkileyen Yunus Emre’nin *Divân*’ındaki teşbîh ve istiâreler tespit edilerek, bu teşbîh ve istiârelerin şâirin edebî kişiliğine ne derece katkıda bulunduğu incelenecektir. Şunu belirtmek gerekir ki, Yunus Emre’nin asıl amacı edebî sanat yapmak değildir. Yunus, kelimeleri birer araç kabul etmiş ve bu araçlardan –amacı doğrultusunda- en iyi şekilde faydalanmaya çalışmıştır.

Bu çalışma için, *Yunus Emre Dîvânı* neşirlerinin en son baskısı olan ve Mustafa Tatçı’nın tenkitli olarak hazırlamış olduğu eser esas alındı²³ ve Tatçı’nın adı geçen eserindeki 417 şiir (3449 beyit) incelendi. “*Yunus Emre Dîvânı’nda Teşbîh*” adlı bu çalışmada öncelikli olarak belâgat hakkında yazılmış olan –çoğunluğu yakın dönem eserlerinden oluşan- kaynaklar gözden geçirildi; bu kaynaklardan faydalanarak belâgatin tanımı yapıldı ve Arap, Fars ve Türk edebiyatlarındaki belâgat çalışmalarından kısaca bahsedildi. Bir sonraki bölümde Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında ortaya konulan belâgat çalışmalarının kronolojik bir listesi verilmeye çalışıldı. Bu listede yer alan yazar ve eser isimleri, çalışmamızın kaynakçasını oluşturan kitaplardan ve makalelerden derlenerek oluşturuldu. Arap ve Fars edebiyatlarındaki belâgat çalışmalarının genellikle tarihleri bilinmediği için, adı geçen bu iki başlık altındaki eserlerin tarihleri yazılamadı. Fakat yazarlarının ölüm tarihleri göz önünde

²³Mustafa Tatçı. **Yunus Emre Dîvânı –Tenkitli Metin-**, İstanbul, H Yayınları, (2008).

bulundurulacak, kronolojik bir tasnif yapılmaya çalışıldı. “Türk Edebiyatının Belâgat Çalışmaları” başlığı altındaki hemen hemen bütün eserlerin yazılış tarihleri Hicrî ve Mîlâdî karşılıkları verilerek eserlerin yanlarına eklendi.

Bir sonraki bölümde, Klasik şiirin temelini oluşturan belâgat kitaplarından ve günümüze yakın dönemlerde yazılmış olan edebiyat bilgi ve teori kitaplarından faydalanılarak, teşbîh ve istiâre türleri hakkında kısaca bilgiler verildi. “Temsîlî Teşbîh” ve “Temsîlî İstiâre” gibi üzerinde çok tartışılan bazı edebî sanatlar ayrıntılı olarak incelendi. Tanımlarında tam bir belirginlik olmayan teşbîh ve istiâre türleri eleştirilerek, tanımlarda düzeltmeler yapılmaya çalışıldı. Yunus Emre’nin hayatından, daha çok edebî kişiliğinden, kısaca bahsedildi.

İkinci bölümde, *Yunus Emre Dîvânı*’nda bulunan 417 şiirin tarandı. Tarama yapılırken aynı teşbîh (gönlün eve, şehre benzetilmesi gibi.) ve istiârelerin (dost ve yol istiâreleri gibi.) çok sıklıkla kullanıldığı fark edildiği için bu örneklerin hepsi “Bulgular ve Yorum” bölümüne dâhil edilmedi. Sanatı en iyi yansıtan örnekler seçilmeye çalışıldı. Bu veriler doğrultusunda Yunus’un şiirlerinde bulunan teşbîhler şu altı başlık altında toplandı:

- 1.Mufassal Teşbîhler
- 2.Mücmel Teşbîhler
- 3.Mürsel Teşbîhler
- 4.Müekked Teşbîhler
- 5.Beliğ Teşbîhler
- 6.Temsîlî Teşbîhler

İstiâre türlerinde ise daha dar bir sınıflandırmaya gidildi ve istiâre sanatının bulunduğu beyitler üç ana başlık altında toplandı:

- 1.Açık İstiâreler
- 2.Kapalı İstiâreler
- 3.Temsîlî İstiâreler

Söz konusu başlıklar altında verilen beyitlerin yanlarında bulunan ilk sayılar, çalışmaya esas alınan *Yunus Emre Dîvânı*’ndaki şiir numarasını; ikinci sayılar ise beyit numarasını göstermektedir. Ayrıca teşbîh ve istiârelerin daha açık görülebilmesi için, teşbîh ve istiâreli kelimeler *italik* yapıldı. “**Cânum** ‘ışkun külhânıdır” örneğinde

olduğu gibi aynı kavramlarla birden fazla teşbîh yapılmışsa, bu tür örnekler **kalm** yazı tipi ile belirtildi.

“Temsîlî Teşbîhler” başlığı altına alınan örneklerdeki teşbîhler, genellikle şiir boyunca devam ettiği için veya birden fazla beyitten oluştuğu için, bu kısımda *italik* ya da **kalm** yazı tipleri kullanılmadı. Önceki bölümlerde olduğu gibi her beytin yanına şiir ve beyit numarası yazılmadı. Bunun yerine şiirin başına *Yunus Emre Dîvânı*’ndaki şiir numarası eklendi.

“Temsîlî İstiâreler”de ise şöyle bir durum ile karşılaşıldı: Temsilin, bazı şiirlerde şiirin ilk beytinden başlayıp son beytine kadar devam ettiği hâlde, bazı şiirlerde ise kimi zaman ara beyitlerde, kimi zaman beytin ilk ya da ikinci mısraında “teşbîh” ile bölünmüş olduğu görüldü. Böyle şiirlerde, bütün şiir temsîlî istiâre örneği kabul edildi ve temsîlî istiâreye dâhil olmayan kısımlar **kalm-italik** yazım türüyle belirtildi. Temsîlî teşbîhlerde olduğu gibi burada da beyitlerin yanına şiir ve beyit numarası yazılmadı. Bunun yerine her şiirin başına divandaki şiir numarası eklendi.

“Bulgular ve Yorum” kısmında yukarıda belirtilen sınıflandırmalar esas alınarak teşbîh ve istiâre kullanımları incelendi. Elde edilen sonuçlar ise, çalışmanın “Sonuç” kısmında ayrıntılı olarak belirtildi.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Yunus Emre Dîvânı'nda Teşbîhler

4.1.1. Mufassal Teşbîhler

Teşbîhin dört temel unsuru vardır. Bunlar müşebbeh, müşebbehün bih, vech-i şebeh ve edât-ı teşbîhtir. Mufassal teşbîhler bu dört unsurun birlikte kullanıldığı teşbîhlerdir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda kullanılan mufassal teşbîh türü –bir sonraki bölümde gelecek olan- mücmel teşbîh türünden sonra en az kullanılan türdür. Yunus bu tür teşbîhlerde *gibi*, *-leyin/-layın*, *benzer*, *sanki*, *sanasın*, *-vâr*, *-ca*, *bigi*, *-sıfat* teşbîh edatlarını kullanmıştır. Bu edatlardan en çok *gibi* ve *-leyin/-layın* kullanılmış, en az *sanki* (1), *-ca* (1), *-vâr* (2) ve *-sıfat* (2) kullanılmıştır. Bunların yanısıra Yunus'un *benzer* redifli iki, *gibi* ve *bigi* redifli de birer şiiri mevcuttur.

Ganî Cebbâr '*ışk erine bin Hamza'ca kuvvet virür*

Tagları yirinden irar yol eyler dosta gitmege 1*5

Çün denize gark oldun bogazuna geldi su

Delü bigi talbınma iy bî-çâre batdun tut 18*7

Zâhirüm eyü adda gönlüm fâsid tâ'atda

Bulunmaya *Bagdâd*'da *bencileyin* bir '*ayyâr* 41*3

Kişi gerek bile anı hem uyanık ola cânı

Bilürsin *dünyâ seveni baykuş gibi vîrâdadur* 44*3

Dost oldu bize mihmân bunca yıl bunca zamân	
Gerçek <i>İsmâîl gibi kurbân</i> olasum gelür	46*7
Bir dem çıkar ‘arş üzere bir dem iner tahte's-serâ	
Bir dem <i>sanasın katredür</i> bir dem <i>taşar ‘ummân</i> olur	49*4
<i>Öd agacı bigi yanar vücûdum</i>	
Dütünüm göklere seher yilidür	50*2
Tanla turıgelicek <i>bülbülleyin</i> söyleyem	
Gönülde ma'nî biter dertlü cigerüm vardur	51*6
Eger <i>beni Cercîs'leyin</i> yitmiş kez öldürürisen	
Dönem girü sana varam zîrâ ki ‘ârum yok durur	52*5
‘İşkî var gönül yanar yumşanur muma döner	
Taş gönüller kararmış sarp-katı kışa <i>benzer</i>	66*3
‘Aynı hırs ol olmuşdur nefsine ol kalmışdur	
Kendüye düşmân olmuş yavuz yoldaşa <i>benzer</i>	66*5
‘İşkdur kudret körügi kaynadur ‘âşıkları	
Niçe <i>kapdan geçürür</i> andan <i>gümüşe benzer</i>	66*6
‘Âşık gönli dölenmez ma'sûkın bulmayınca	

Karârı yok dünyâda pervâzı kuşa <i>benzer</i>	66*7
Münkir sözünü bilmez sözi ileri varmaz	
Neye teşbîh idersin anlanmaz düşe <i>benzer</i>	66*8
Geç Yûnus endîşeden ne gerek bu pîşeden	
Ere 'ışk gerek önden andan dervîşe <i>benzer</i>	66*9
<i>Dünyânun mahabbeti agulu aşâ benzer</i>	
Âhirin sanan kişi agulu aşdan geçer	70*5
Ol dostıla benüm işüm bulıdıla <i>güneşleyin</i>	
Bir dem <i>hicâbı sürilür</i> bir dem <i>nikâb başa gelür</i>	73*7
Yûnus bu sözleri <i>çatar sanki balı yaga katar</i>	
Halka metâ'ların satar yüki güherdür tuz degül	166*6
Deniz yüzünden su alup sunı virürem göklere	
<i>Bulutlayın seyrân idüp</i> 'Arş'a yakın varan <i>benem</i>	177*3
Ol nûrı göreliden unıtdum kendözümü	
<i>Sanasın Mûsâ benem hâcete Tûr'a geldüm</i>	178*3
<i>Senün gibi cân var iken Âb-ı hayât isteyen</i>	
Karanlığa gireni ben anı hayvân tutaram	180*5

<i>Cercîs'leyin ol dost beni yitmiş kez öldürürise</i>	
Bin kez dahı ölürisem yüz bin kez ilerü gelem	182*3
<i>Cercîs olup basıldum Mansûr oldum asıldum</i>	
<i>Hallâc panbugı gibi bunda atılup geldüm</i>	191*13
<i>Yine Yûnus'a sordum eydür Hak nûrın gördüm</i>	
<i>İlk yaz güneşi gibi mevc urup toga geldüm</i>	196*11
<i>Gel beri tagılmayalum katre-i bârân gibi</i>	
<i>Cem' olup deryâlayın gel kasd-ı 'ummân idelüm</i>	200*5
<i>Bugün cihâna geldüm uş giderem</i>	
<i>Sanasın bir eve kondum konakvam</i>	203*6
<i>Benüm gibi bâzîrgân kim sagıncıla bayır</i>	
<i>Bir pûla gücüm yitmez Mısır metâ'ın çatdum</i>	221*4
<i>Girdüm 'ışkun denizine bahrileyin yüzer oldum</i>	
<i>Geşt idüben denizleri Hızır'layın gezer oldum</i>	222*1
<i>Leylî ile Mecnûn olup Ferhâd ile taşlar yonup</i>	
<i>Abdü'r-rezzâk gibi yanup giryân olayın bir zamân</i>	253*6

Tıfl-ı nev-reste gibi etegin at idinüp

Ele çevgân almadın meydân arzû *kılursın* 255*3

Garîb bülbülleyin zâri kıluram

Akar çeşmüm yaşı bu 'ışk elinden 262*3

Gazel yapraklayın benzüm sarardı

Kararuban düşdüm bu 'ışk elinden 262*4

Mansûr'layın dâra beni şöyle 'ıyân göster seni

Kurbân kılayın bu cânı 'ışka münkir olmayayın 269*7

Harâmî gibi yoluma arkurı inen karlu tag

Ben yârümden ayru düşdüm sen yolumu baglar mısın 270*5

Kanadsuz kuşlayın kaldun yabanda

Kanadlu kuşlara kanda iresin 279*5

Mansûr-vâr oldum bugün ber-dâr iden gelsün berü

İnni ene'l-lâh okudum inkâr iden gelsün berü 287*1

Seher-gâhın turup zârî kıluram

Sanasın bülbülem gül-zâre karşı 289*3

Alaldan cânımı 'ışk-ı İlâhî

<i>Benem Mecnûn gibi âvâre karşı</i>	289*4
<i>Cemâlün şem'ine pervâne gibi</i>	
<i>Yakaram per ü bâli nâra karşı</i>	289*5
<i>Kendüye yaramazı biregüye sanan ol</i>	
<i>Adı müsülmân anun kendü benzer keşîşe</i>	293*3
<i>Sular gibi seyreyle bir yirde karâr itme</i>	
<i>Alçaklara ak yüri 'ummâna irişince</i>	309*2
<i>Eyyûb'layın sabr eyle Ya 'kûb'layın çok agla</i>	
<i>Yûsuf-sıfat sen dahı Ken'ân'a irişince</i>	309*4
<i>'Âşıklarun yüzinden bellüdür benizinden</i>	
<i>Her kim 'âşık olmadı benzer kurı agaca</i>	342*5
<i>Bencileyin gören kişi ben sevdüğümün yüzini</i>	
<i>Delü ola taga düşe yavu kıla kendözini</i>	359*1
<i>Şu benim hâcet-gâhum Tûr tagı oldu meger</i>	
<i>Mûsî'leyin bu gönüm hoş münâcât eyledi</i>	364*3
<i>Gâh tozaram yirler gibi</i>	
<i>Gâh eserem yeller gibi</i>	

Gâh çağlaram seller gibi

Gel gör beni 'ışk n'eyledi

404*6

Akar sulayın çağlaram

Dertlü cigertüm taglaram

Şeyhüm anuban aglaram

Gel gör beni 'ışk n'eyledi

404*7

Bizüm meclis mestlerinün demleri Ene'l-Hak olur

Bin Hallâc-ı Mansûr gibi en kemîne dîvânesi

406*5

İşbu sözüm anlamayan eydem sana neye benzer

Hayvân durur anun gibi tagda yürür süri süri

408*6

Eydür Yûnus kim hakikat *ben Mecnûn* oldum 'âkıbet

N'ola disen *Mecnûn-sıfat hoş tutunuz Mecnûn'*umı

409*6

4.1.2. Mücmel Teşbîhler

Mücmel teşbîh, içinde müşebbeh, müşebbehün bih ve edât-ı teşbîh bulunan teşbîh türüdür. Bu teşbîh türünün içinde teşbîh edatı bulunmasından dolayı her mücmel teşbîh aynı zamanda birer mürsel teşbîhtir. Bunun yanısıra *Yunus Emre Dîvânı*'nda en az kullanılan teşbîh türü mücmel teşbîhtir. Yunus bu tür teşbîhlerde, teşbîhin benzetme yönünü söylemeyerek, her okuyucunun kendi anlayışına göre zihninde çeşitli çağrışımlar yaptırmıştır. Fakat Yunus'un bu tür teşbîhleri çok az kullanmasının, yanlış anlaşılmalara mahal vermemek için olduğu söylenebilir.

Münâcât gibi vakt olmaz arada

Kim ola dostıla bu demde halvet 20*6

Şeyh ü dânişmend ü velî cümlesi birdür er yolu

Yûnus'dur dervîşler kulu *Tapduk gibi serveri var* 27*7

Seni gördüm güneş gibi Cennet bana zindân gibi

Cennet'üne zâhidün ko Uçmak'da arzûm yok durur 52*6

Ol 'ummânda yüz *bin güher bir katreye benzer tamâm*

Ol câna yok zamân-zevâl zevâlli cân hayvâdadur 54*4

'İşksuzlara benüm sözüm benzer kaya yankusına

Bir zerre 'ışkı olmayan bellü bilün yabandadur 65*3

İşidün iy yârenler *'ışk bir güneşe benzer*

'İşki olmayan gönül misâl-i taşa benzer 66*1

- Taş gönülde ne biter dilinde agu düter
Niçe yumşak söylese *sözi savaşa benzer* 66*2
- Bu dünyânun meseli bir ulu şâra benzer*
Velî bizüm ömrümüz bir tîz bâzâra benzer 69*1
- Bu şârun evvel dadı şehd ü şekerden şîrîn
Âhir acısını gör şu zehr-i mâra benzer 69*3
- Kendü mikdârın bilen bildi kendü hâlini*
Velî dahı 'ışkıla evvel bahâra benzer 69*9
- Bî-çâre Yûnus'ı gör derdile hayrân olmuş
Anun her bir nefesi şehd ü şekere benzer 69*10
- 'Âriflere bu *dünyâ hayâl ü düş gibidür*
Kendüyi sana viren hayâl ü düşden geçer 70*4
- Dünyânun mahabbeti agulu aşâ benzer*
Âhirin sanan kişi agulu aşdan geçer 70*5
- Togru varurdı yolları kalem tutardı elleri
Bülbüle benzer dilleri dânişmân yigitler yatur 82*3

4.1.3. Mürsel Teşbîhler

Mürsel teşbîh kaynaklarda, teşbîh edatının kullanıldığı teşbîh türü olarak tanımlanmıştır. Bu tanım gereği hem mücmel teşbîhler hem de mufassal teşbîhler aynı zamanda birer mürsel teşbîh durumundadır. Bu sebeple bu başlık altında aldığımız örnekler içinde hem mufassal teşbîh örnekleri, hem mücmel teşbîh örnekleri bulunmaktadır. Önceki iki başlıktan farklı olarak Yunus Emre'nin *benzer* redifli iki şiiri ve *bigi* redifli bir şiiri baştan sona teşbîh edatı barındırması açısından olduğu gibi alındı ve yine önceki başlıklarda bulunmayan örnekler de buraya ilave edildi.

“Mufassal Teşbîhler” başlığı altında da belirtildiği gibi Yunus bu tür teşbîhlerde *gibi*, *-leyin/-layın*, *benzer*, *sanki*, *sanasın*, *-vâr*, *-ca*, *bigi*, *-sıfat* teşbîh edatlarını kullanmıştır. Bu edatlardan en çok *gibi* ve *-leyin/-layın*'ı; en az *sanki* (1), *-ca* (1), *-vâr* (2) ve *-sıfat* (2)'ı kullanmıştır.

‘İşk kadehinden içüp nefis dileginden geçüp Hak yolına er <i>gibi</i> turmayan ‘âşık mıdur	36*2
‘İşka tanışık sıgmaz degme cân göge agmaz Pervâne <i>gibi</i> oda yanmayan ‘âşık mıdur	36*5
Mahkûmısan sen bu işe münkir <i>gibi</i> dime n'işe Müşkili yok başdan başa mü'min olan ölmediler	40*5
Zâhirüm eyü adda gönlüm fâsid tâ'atda Bulunmaya Bagdâd'da <i>bencileyin</i> bir ‘ayyâr	41*3
Kişi gerek bile anı hem uyanık ola cânı Bilürsin dünyâ seveni baykuş <i>gibi</i> vîrândadur	44*3

- Dost oldu bize mihmân bunca yıl bunca zamân
Gerçek İsmâîl *gibi* kurbân olasum gelür 46*7
- Tanla turıgelicek *bülbülleyin* söyleyem
Gönülde ma'nî biter dertlü cigerüm vardır 51*6
- Eger beni *Cercîs'leyin* yitmiş kez öldürürisen
Dönem girü sana varam zîrâ ki 'ârum yok durur 52*5
- Akar yaşum sele *benzer* 'ömür geçer yile *benzer*
Güler yüzün güle *benzer* ne bilsün geçe bu çağlar 55*2
- İşidün iy yârenler 'ışk bir güneşe *benzer*
'İşkî olmayan gönül *misâl-i* taşa *benzer* 66*1
- Taş gönülde ne biter dilinde agu düter
Niçe yumşak söylese sözi savaşa *benzer* 66*2
- 'İşkî var gönül yanar yumşanur muma döner
Taş gönüller kararmış sarp-katı kışa *benzer* 66*3
- Ol sultân kapusunda ol Hazret tapusunda
'Âşıklarun ılduzı her dem çavuşa *benzer* 66*4
- 'Aynı hırs ol olmuşdur nefesine ol kalmışdur
Kendüye düşmân olmuş yavuz yoldaşa *benzer* 66*5

- ‘İşkdur kudret körügi kaynadur ‘âşıkları
Niçe kapdan geçürür andan gümüşe *benzer* 66*6
- ‘Âşık gönli dölenmez ma’şûkın bulmayınca
Karârı yok dünyâda pervâzı kuşa *benzer* 66*7
- Münkir sözini bilmez sözi ileri varmaz
Neye teşbîh idersin anlanmaz düşe *benzer* 66*8
- Geç Yûnus endîşeden ne gerek bu pîşeden
Ere ‘ışk gerek önden andan dervîşe *benzer* 66*9
- Bu dünyânun meseli bir ulu şâra *benzer*
Velî bizüm ömrümüz bir tîz bâzâra *benzer* 69*1
- Her kim bu şâra geldi bir lahza karâr kıldı
Girü dönüp gitmegi gelmez sefere *benzer* 69*2
- Bu şârun evvel dadı şehd ü şekerden şîrîn
Âhir acısını gör şu zehr-i mâra *benzer* 69*3
- Evvel gönül almagı hûblara nisbet ider
Âhir yüz döndürmegi ‘acûz mekkâra *benzer* 69*4
- Bu şârun hayâlleri dürlü dürlü hâlleri
Aldamış gâfilleri câzû ‘ayyâra *benzer* 69*5

- Bu şârda hayâllerün haddi vü şumârı yok
Bu hayâle aldanan otlar tavara *benzer* 69*6
- Bu şârdan üç yol çıkar biri cennet biri nâr
Birisinün arzûsı maksûd dîdâra *benzer* 69*7
- Bu şârun sultânı var cümleye ihsânı var
Sultânla bilişen yog iken vara *benzer* 69*8
- Kendü mikdârın bilen bildi kendü hâlini
Velî dahı 'ışkıla evvel bahâra *benzer* 69*9
- Bî-çâre Yûnus'ı gör derdile hayrân olmuş
Anun her bir nefesi şehd ü şekere *benzer* 69*10
- Mecnûn *gibi* âvâre
'Âşık oluban yâre
Di Yûnus sen bî-çâre
Allah görelüm n'eyler 71*11
- Ol dostıla benüm işüm buldıla *güneşleyin*
Bir dem hicâbı sürilür bir dem nikâb başa gelür 73*7
- Yimiş kurd kuş buni keler niçelerün bagrın deler
Şol ufacık nâ-resteler gül *gibice* solmış yatur 74*3

Miskîn âdem oğlanı nefse zebûn olmuşdur Hayvân cânâvâr <i>gibi</i> otlamaga kalmışdur	76*1
Gice gündüz oğlancuklar söyleriken bülbül <i>gibi</i> Ayrılmışlar anaları sinlerini bekler yatur	82*6
Elleridür kınalu hem karavaşları tapulu Kargu <i>gibi</i> uzun boylu gül yüzlü hatunlar yatur	82*7
Dervîş olan bil bağlaya <i>tolaplayın</i> çok aglaya Her kanda tolap varısa anda bâğ u bostân olur	97*2
Sen seni elden bırak dost yüzine sensüz bak <i>Mansûr'layın</i> Ene'l-Hak dahı sebûk-bâr gerek	135*7
‘Âşık ol ‘ışk odına pervâne <i>gibi</i> yana gör Oda yanan kimseler pes cânıdur âşıklarun	150*2
Bu bizden öndin gelenler ma'nîyi pinhân didiler Ben anadan togmış <i>gibi</i> geldüm ki ‘uryân eyleyem	173*7
Deniz yüzinden su alup sunı virürem göklere <i>Bulutlayın</i> seyrân idüp ‘Arş'a yakın varan benem	177*3
Sekiz Uçmak ‘âşıklara köşk ü sarâydur anlara <i>Mûsî'leyin</i> hayrân olup Tûr Tag'ında kalan benem	177*7

<i>Cercîs'leyin</i> ol dost beni yitmiş kez öldürürise	
Bin kez dahı ölürisem yüz bin kez ilerü gelem	182*3
Irmak <i>gibi</i> ben çağlaram gâh gülerem gâh aglaram	
Nefsüm cigerin taglaram kibr ü kîni yıkan benem	187*2
Cercîs olup basıldum Mansûr oldum asıldum	
Hallâc panbugı <i>gibi</i> bunda atılıp geldüm	191*13
Sekiz Uçmak 'âşıklara köşk ü sarâydur anlara	
<i>Mûsâ'layın</i> Tûr Tagı'nda hayrân olup kalan benem	195*8
Yine Yûnus'a sordum eydür Hak nûrın gördüm	
İlk yaz güneşi <i>gibi</i> mevc urup toga geldüm	196*11
Gel beri tagılmayalum katre-i bârân <i>gibi</i>	
Cem' olup <i>deryâlayın</i> gel kasd-ı 'ummân idelüm	200*5
Benüm <i>gibi</i> bâzîrgân kim sagıncıla bayır	
Bir pûla gücüm yitmez Mısır metâ'ın çatdum	221*4
Girdüm 'ışkun denizine <i>bahrileyin</i> yüzer oldum	
Geşt idüben denizleri <i>Hızır'layın</i> gezer oldum	222*1
Cânım bu tene gireli nazarım yokdur altûna	
Düşdüm ayaklar altına <i>topraklayın</i> tozar oldum	222*7

Leylî ile Mecnûn olup Ferhâd ile taşlar yonup ‘Abdü’r-rezzâk <i>gibi</i> yanup giryân olayın bir zamân	253*6
Tıfl-ı nev-reste <i>gibi</i> etegin at idinüp Ele çevgân almadın meydân arzû kılursın	255*3
Yûnus düşdün bu derde <i>Eyyûb'layın</i> sabreyle Derde katlanımazsın dermân arzû kılursın	255*9
Garîb <i>bülbülleyin</i> zâri kıluram Akar çeşmüm yaşı bu ‘ışk elinden	262*3
Gazel <i>yapraklayın</i> benzüm sarardı Kararuban düşdüm bu ‘ışk elinden	262*4
<i>Mansûr'layın</i> dâra beni şöyle ‘ıyân göster seni Kurbân kılayın bu cânı ‘ışka münkir olmayayın	269*7
Taşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın Akdun yine kanlu yaşum yollarımı bağlar mısın	270*1
Harâmî <i>gibi</i> yoluma arkurı inen karlu tag Ben yârümden ayru düşdüm sen yolumu bağlar mısın	270*5
‘İşkıla gelsen yola <i>Yûnus'layın</i> olsan n'ola Tâ‘atini terk itmedi balık anı yutmuş iken	273*5

Dostdan belâ gelicegiz <i>Eyyûb'layın</i> sabreylegil	
Niçe sihhât buldı teni bunca belâ çekmiş iken	273*10
Kanadsuz <i>kuşlayın</i> kaldun yabanda	
Kanadlu kuşlara kanda iresin	279*5
Gevher bu cân maksûdudur cân maksûdun Mansûr'idur	
Maksûd için <i>Mansûr'layın</i> ber-dâr olan gelsün berü	288*3
Alaldan cânımı 'ışk-ı İlâhî	
Benem Mecnûn <i>gibi</i> âvâre karşı	289*4
Cemâlün şem'ine pervâne <i>gibi</i>	
Yakaram per ü bâli nâra karşı	289*5
Kendüye yaramazı biregüye sanan ol	
Adı müsülmân anun kendü <i>benzer</i> keşîşe	293*3
Gâyet hor u hakîr ol başda Halîl olasın	
İsmâ'il <i>gibi</i> sen de kurbâna irişince	309*3
<i>Eyyûb'layın</i> sabr eyle <i>Ya 'kûb'layın</i> çok agla	
<i>Yûsuf-sıfat</i> sen dahı Ken'ân'a irişince	309*4
Bu dünyânun <i>misâli benzer</i> bir degirmene	
Gaflet anun sepedi bu halk öğünen dâne	313*1

Bu yir altun taş <i>gibi</i> deprenmez kâ'im turur	
Bu gök üstün taş <i>gibi</i> gerek kim her dem döne	313*6
Buyruğın tutmazısan <i>Âdem'leyin</i>	
Üç yüz yılda yaşunı dindürmeye	326*3
Bin yıl cefâ çekmeyince Nûh <i>gibi</i>	
Tûfânında gemiye bindürmeye	326*4
Kurbân olmayınca İsmâil <i>gibi</i>	
Kimse için gökden koç indürmeye	326*5
Çobanlık itmeyince <i>Mûsâ'layın</i>	
Kelîm'üm diyüp Tûr'a göndermeye	326*6
Hulkun olmayınca Muhammed <i>gibi</i>	
Hak dîdârın sana göstermeye	326*7
Miskîn Yûnus var dek otur yüzünü Hazret'e götür	
<i>Tapduklayın</i> bir er getir hiç cihâna gelmez ola	327*8
‘Âşıklarun yüzinden bellüdür benizinden	
Her kim ‘âşık olmadı <i>benzer</i> kurı agaca	342*5
Câhil ile ‘ârifün <i>meseli</i> şuna <i>benzer</i>	
Câhil katında îmân ma‘lûm mechûl degül mi	352*5

Tîz çıkarurlar fevka'l-'ulâya	
Bil 'Îsâ <i>gibi</i> dünya koyanı	353*4
Tîz indürürler tahte's-serâya	
Şol Kârûn <i>gibi</i> dünyâ kovanı	353*5
Dertsüzlere benüm sözüm <i>benzer</i> kaya yankusına	
Hâldaş bilür hâldaşmun gönlindeki şol râzını	359*7
Şu benüm hâcet-gâhum Tûr tagı oldu meger	
<i>Mûsî'leyin</i> bu gönlüm hoş münâcât eyledi	364*3
Yüri var epsem ol a ne simsârlık satarsın	
'Alî <i>gibi</i> er gerek iş bu sırra eresi	378*3
Hak'dan meger takdîr idi gönül sana 'âşık idi	
Hiç kimsene <i>bencileyin</i> derde giriftâr olmadı	386*2
Geldi geçdi 'ömrüm benüm şol yil esüp geçmiş <i>gibi</i>	
Hele bana şöyle gele şol göz açup yummuş <i>gibi</i>	388*1
İşbu söze Hak tanukdur bu cân gevdeye konukdur	
Bir gün ola çıka gide kafesden kuş uçmuş <i>gibi</i>	388*2
Miskîn Âdem oğlanını benzetmişler ekinciye	
Kimi biter kimi yiter yire tohum saçmış <i>gibi</i>	388*3

Bu dünyede bir nesneye yanar içüm göyner özüm	
Yigid iken ölenlere gök ekini biçmiş <i>gibi</i>	388*4
Bir hastaya vardunısa bir içim su virdünise	
Yarın anda karşı gele Hak şarâbın içmiş <i>gibi</i>	388*5
Bir miskîni gördünise bir eskice virdünise	
Yarın anda sana gele Hak şarâbın içmiş <i>gibi</i>	388*6
Yûnus Emre bu dünyâda iki kişi kalur dirler	
Meger Hızır-İlyâs ola Âb-ı Hayât içmiş <i>gibi</i>	388*7
Bu dünyanın <i>meseli benzer</i> murdâr gevdeye	
İtler murdâra üşdi Hak dostı kodı kaçdı	391*3
Gâh tozaram yirler <i>gibi</i>	
Gâh eserem yeller <i>gibi</i>	
Gâh çağlaram seller <i>gibi</i>	
Gel gör beni ‘ışk n'eyledi	404*6
Akar <i>sulayın</i> çağlaram	
Dertlü cigerüm taglaram	
Şeyhüm anuban aglaram	
Gel gör beni ‘ışk n'eyledi	404*7
İşbu sözüm anlamayan eydem sana neye <i>benzer</i>	
Hayvân durur anun <i>gibi</i> tagda yürür süri süri	408*6

- Eydür Yûnus kim hakikat ben Mecnûn oldum ‘âkıbet
N'ola disen *Mecnûn-sıfat* hoş tutunuz Mecnûn'umu 409*6
- Berk yapışdun şol dünyâya koyup gitmeyesin *bigi*
Karanu yalnız sinde varup yatmayasın *bigi* 414*1
- Geldün bu dâr-ı mihnete aldandun fânî lezzete
Heves idüp Hak sohbeta dadın datmayasın *bigi* 414*2
- Behey miskîn aç gözünü bu fânîden yum gözünü
Günâhdan kara yüzünü hiç agartmayasın *bigi* 414*3
- Behey miskîn gâfil olma dünyâ fânî bâkî sanma
Ecel yiticek agzundan lokman yutmayasın *bigi* 414*4
- Dirnegi tagıdan gelmiş cân u gönül mahbûs olmuş
Hep ‘azânı şeytân almış öğüt dutmayasın *bigi* 414*5
- Ta‘n idersin ‘âşıklara gönül gözi açıklara
Uymışsın münâfıklara sıdka gelmeyesin *bigi* 414*6
- Yûnus özün yalvarursan sıdkıla yola girürsen
El alup tevbe kılursan mahrûm kalmayasın *bigi* 414*7

4.1.4. Mükked Teşbihler

Mükked teşbihler, teşbih edatının bulunmayıp müşebbeh, müşebbehün bih ve vech-i şebihin birlikte bulunduğu teşbihlerdir. Yunus Emre'nin –beliğ teşbih türünden sonra- en çok kullandığı teşbih türüdür. Mükked teşbih –benzetme yönü söylendiği için- beliğ teşbihe nazaran anlaşılması daha kolay olan bir teşbih türüdür. Yunus'un yaşadığı zaman ve o dönem halkının eğitim seviyesi göz önünde bulundurulduğu zaman mükked teşbih türüne çok fazla yer vermesi dönemin şartlarına uygun hareket ettiğine bir işaret olabilir.

Kendüliginden geçeni toğan ider ma'sûk anı

Ördek ü keklige salar sürü idüben tutmaga 1*3

'Âşık mı diyem ben ana Tanrı'nun uçmagın seve

Uçmak dahı tuzagımış mü'min cânların tutmaga 1*4

Varam ol dosta kul olam her dem açılam gül olam

Hem söyleyem bülbül olam turagum gülistân ola 4*2

Bu dünyâ bir lokmadur ağızdadur çeynenmiş

Çeynenmiş ne dutmak hâ sen anı yutdun tut 18*4

'Ömrün delim bir okdur yay içinde toptolu

Tolmuş oka ne turmak hâ sen anı atdun tut 18*5

İş bu ecel şerbetini elbet dadısarsın

Dadışuna şek yokdur şimdi anı datdun tut 18*9

Gönül <i>pâsın yudunısa kibr ü kîni</i> kodunısa	
İkrâr bütün olmayınca erden nazar olmayısar	24*3
Mahlûk bilüsinden geçen Mi‘râc dapa oldur uçan	
<i>Ma'nî şarâbını içen</i> mestlikden ayılmadılar	40*6
Muştulanuz ‘âşıklara bu ‘ <i>ışk ulu devlet</i> olur	
‘İşk kime kim irdiyise cânında bil ‘işret olur	45*1
Her kim gaflet içre geçer cânı <i>zevâl suyn iç</i> er	
Derviş sırrı ‘Arş'dan uçar gerçeği yir yüzindedür	54*8
Miskîn Yûnus gözün aç bak iki cihân toptolu Hak	
<i>Sıdk odına</i> gümânı <i>yak</i> ol eşkere pinhândadur	54*9
Bu <i>tevhîd tonını</i> geyen varlığını yoga sayan	
İş bu yola kâyım turan mutlak bilün ol er durur	61*9
Ben gördüm erenler uçdı ‘ <i>ışk kadehin</i> tolu içdi	
Hak katında nâzı geçdi şöyle yüzi yire durur	72*6
Bu <i>dervîşlik berâtın</i> okımadı müftîler	
Kim ne biliser bunu bir ‘acâyib varakdur	84*6

İy dost senün <i>'ışkun odı cigerüm pâre baş kılur</i>	
'Işkundan yanar yüregüm yandugum bana hoş gelür	92*1
Bu <i>dünyâ</i> bir <i>gelindür yeşil kızıl donanmış</i>	
Kişi yeni geline bakubanı toyamaz	105*3
<i>'Işk bâzârıdur</i> bu cânlar <i>satılır</i>	
Sataram cânımı hîç kimse almaz	113*5
Bir niçemüz Hak'dan aldı bir niçemüz Hak'dan toldı	
Bir niçe Süleymân oldu <i>'ışk tahtına binenümüz</i>	118*4
<i>Nefs yolından geçemezsin 'ışk şarâbın içemezsin</i>	
Gönlüm kara açamazın dervîş olubilsem dervîş	123*2
Evlüyâdur Hak kapısı Yûnus durur kapucısı	
'Işkıla geldi bu <i>yola</i> <i>'ışkı</i> idindi hem <i>turak</i>	128*7
Yansun cânım yansun <i>'ışkun odına</i>	
Aksun yaşum aksun silmezem ayruk	129*7
Sen Hakk'a 'âşıkısan Hak sana kapu açar	
Ko seni begenmegi <i>varlıgun evini yık</i>	131*6

- Ma'nî bahrine talduk vücûd sırrını bulduk*
- İki cihân ser-te-ser cümle vücûdda bulduk 133*1
- Gel imdi hicâbun yık hırs evinden taşra çık*
- Hak bağışlaya tevfik kasdıla hüner gerek 135*4
- Bu dünyeye gelen kişi âhir yine gitse gerek*
- Müsâfirdür vatanına birgün sefer itse gerek* 139*1
- Dîn ü millet bâzârın yağmâladı sen ü ben*
- Çıkduk iki aradan sen-beni yağmâya virdük 143*5
- Nişânı bu benzi saru gözleri yaşdur 'âşıkun
- 'İşk odına yanar cânı cigeri başdur 'âşıkun* 146*1
- Dün-gün yürür hayrân olur *'ışk odına yanar erür*
- Döşegi toprag u kabir yasduğı taşdur 'âşıkun 146*2
- Kimse bilmez âşık hâlin gönlünde nedür ahvâlin
- Süpürmege dostun yolın yüzi ferâşdur 'âşıkun* 146*3
- Sakıngıl yârün gönlin sırçadur sımayasın
- Sırça sındukdan girü bütün olası degül 158*4

- Biz ol *'ışk bâdesini* ol dost elinden içdük
 Bize ol kadeh sunan dünyâ dervîşi degül 164*7
- Yûnus* bir *toganı*dı kondı Tapduk kolına
 Ava şikâre geldi bu yuva kuşı degül 164*8
- Erenler* gelüp geçdiler dünyâyı koyup göçdiler
Havâya agup uçdılar bular *hümâdur* kaz degül 166*2
- Yûnus bu sözleri çatar sanki balı yaga katar
 Halka *metâ'*ların *satar yüki güherdür* tuz degül 166*6
- Şerî'at oğlanları niçe yol eyde bana
 Hakikat deryâsında *bahrî oldum yüzerem* 171*7
- Senün gibi cân var iken Âb-ı hayât isteyen
Karanulıga girenı ben *anı hayvân tutaram* 180*5
- Ecel irdi va'de yitdi
 Bu *'ömrüm kadehi* toldı
 Kimdür ki *içmedin* kaldı
 Allâh sana *sundum* elüm 184*2
- 'İşkunla mest olalı derdüni her dem bulalı
Visâl nişânın alalı Cennet'lere kalımazam 189*5

- Nûh oldum Tûfân için çok dürişdim dîn için*
- Dîniime dönmeyeni suya gark idüp geldüm* 191*7
- Eyyûb oldum teniime cefâ kıldum cânuma*
- Çagurdum Sübhân'uma kurtlar toyurup geldüm* 191*9
- Zekeryâ oldum kaçdum irdüm agaca geçdüm*
- Kanum dört yana saçdum depem deldürüp geldüm* 191*10
- Mûsâ'yla Tûr'a çıkdum bin bir kelime kıldum*
- Bu halâyık bilsünler anda bulnup geldüm* 191*11
- Îsâ oldum kudretten bahâne bir avretten*
- Înâyet oldu Hak'dan ölü dirgürüp geldüm* 191*12
- Cercîs olup basıldum Mansûr oldum asıldum*
- Hallâc panbugı gibi bunda atılup geldüm* 191*13
- Gör ne yuvadan uçdum râzumı halka açdum*
- 'İşk duzagına düşdüm tutıldum ele geldüm* 196*3
- Uram yıkam nefis evini oda yana hırs u hevâ*
- El götürem şimden girü nefsile savaş eyleyem* 197*4

Hîç bilmezem kezek kimün aramızda gezer ölüm	
' <i>Âlemi bostân</i> eylemiş <i>râyihanın</i> keser ölüm	198*1
Devlet tâcı başa kondı ' <i>ışk kadehin</i> bana <i>sundı</i>	
Susadugumca ben dahı her dem anı içer oldum	208*2
Ben bu ' <i>ömür hürmenini dögdüm</i> getürdüm uş yine	
Yûnus eydür bu dükkânı direyim andan varayım	210*8
Bu <i>mahabbet odı</i> benüm yüregümde <i>yana</i> durur	
Denize gark olurısam söynüp hatâ kılmaz benüm	214*5
Ezelden bileydüm Elest'de Belâ didüm	
Ol kadîmî denizden <i>sil olup akup geldüm</i>	217*3
Mûsâ <i>oldum Tûr'a vardum</i> koç <i>olup kurbâna</i> geldüm	
' <i>Âli olup kılıç</i> <i>saldum</i> meydâna <i>güreşe</i> geldüm	222*2
Ay <i>oldum</i> ' <i>âleme</i> togdum bulut <i>oldum</i> göge agdum	
Yagmur <i>olup</i> yire yagdum nûr <i>olup</i> güneşe geldüm	224*6
Eyyûb'am dil mübtelâyam derde dermân isterem	
' <i>Âşıkam</i> dil-hastayam câna cânân isterem	224*7
Cânum ' <i>ışkun külüngine</i> <i>Ferhâd olup dutdum başum</i>	

Dâim taşları keserem Şîrînüm hiç sormaz benüm	226*4
Ya'kûb'am agladum Yûsuf için çekdüm firâk	
Yûsuf'am zindân içinde fazl-ı Rahmân isterem	228*1
Kanâ'at hırkası içre selâmet başını çekdüm	
<i>Melâmet gönlegin biçdüm 'ârif olup geyen gelsün</i>	230*2
Sûret nakşın gidermekle gönül mülki temiz olmaz	
<i>Akar rahmet suyu çağlar gönül kirin yuyan gelsün</i>	230*5
Günâhun çoğu şûmından <i>îmânun gülleri soldı</i>	
<i>'Înâyet suyuyla her dem niçün anı suvarmazsın</i>	235*3
Görün görün bu devleti bu 'ışkıla beşâreti	
Dost bâğının içinde ben <i>'ışk çadırın kurdum bugün</i>	240*4
<i>'Işk kuşagın kuşangıl dostun yolını vargıl</i>	
Mücâhede çekersen müşâhade idesin	242*3
Ol vaktin biz uçarduk cevlân urup göçerdük	
<i>Nûrdan şarâb içerdük Hak bizi toylar iken</i>	243*5
Senlik-benlik terk idüp <i>yoklık evine girüp</i>	
<i>'Işkdan içüp esriyüp varlık terk ide misin</i>	252*5

<i>Talayın 'ışkun bahrine gavvâs olayın bir zamân</i>	
<i>İsteyeyin dâyim seni seyyâh olayın bir zamân</i>	253*1
<i>Yolunda Mansûr olayın Ene'l-Hak demin urayın</i>	
<i>Asılup vaslun dârına ber-dâr olayın bir zamân</i>	253*3
<i>'İşkun odına yanayın derdün suyına kanayın</i>	
<i>Gördüğüm seni sanayın hayrân olayın bir zamân</i>	253*4
<i>'Amelüm rahtını dirdüm götürdüm</i>	
<i>Kamu assum ziyâna satmışam ben</i>	258*3
<i>Cân u gönül fehm ü 'akıl 'ışk mevcine gark olıcak</i>	
<i>Pes niçe ansun ol kişi yazug u müzd assı-ziyân</i>	259*3
<i>Dem urmazıdı Mansûr tevhîd-i Ene'l-Hak'dan</i>	
<i>'İşk dârına dost zülfî asmışdı beni 'uryân</i>	260*3
<i>Bu cümle 'âlemün tâcı iken uş</i>	
<i>Ayıklarda gubâram 'ışk elinden</i>	262*2
<i>Sen seni hoş tutgıl arı istigfâr eyle yârı</i>	
<i>Îmân bilüne baglanup dîn tonun tonanmaz mısın</i>	267*2

Ölmez <i>vuslat meyin içen ma 'siyyet denizin geçen</i>	
Meyhânededen 'azim idüp mescidlere kanmaz mısın	267*5
İkilikten usandum ' <i>ışk tonını tonandum</i>	
Derdi hânına kandum dermânım yağmâ olsun	271*4
İy benim ' <i>ömrüm kuşu kanda varasın birgün</i>	
Ecel <i>avlayup yudar ele giresin birgün</i>	276*1
Kimseler garîb olmasın	
<i>Hasret odına yanmasun</i>	
Hocam kimseler olmasun	
Şöyle garîb bencileyin	277*3
Bir zerre ' <i>ışkun odı kaynadur denizleri</i>	
Düşdüm ' <i>ışkun odına tutuşuban yandım ben</i>	280*2
Bir <i>kuru ağacıdım yol üzre düşmişidüm</i>	
Bir bana nazar kıldı tâze cüvân oldum ben	280*8
<i>Dadarsan 'ışk dadından geçesin zâhir dînden</i>	
<i>Ayrılığın odından ol vakit kurtulasın</i>	281*6
Çü girdüm ' <i>ışkun bâğına bakdum soluma saguma</i>	
Dürlü <i>yemişlerün yiyüp güllerini yıylayayın</i>	283*4

Hak'dan gelen şerbeti içdük el-hamdüli'llâh	
Şol kudret denizini geçdük el-hamdüli'llâh	292*1
<i>Kudret kılıcın almış nefsün boynını çalmış</i>	
Nefsini depelemiş elleri kan içinde	302*7
<i>Girdüm gönül şehrine taldum anun bahrine</i>	
'İşkıla seyr iderken iz buldum cân içinde	302*15
<i>Eyyûb'am bu sabrı buldum Cercîs'em bin kezîn öldüm</i>	
Ben bu mülke tenhâ geldüm be-küllî yaragum anda	310*2
<i>Yûsuf'am bâzâra geldüm Mansûr'am bu dâra geldüm</i>	
<i>Arslanam şikâra geldüm velâkin yatagum anda</i>	310*3
<i>Bülbülem uş öte geldüm dilde menşûr tuta geldüm</i>	
Bunda müşküm sata geldüm geyigem otlagum anda	310*4
İy yârânlar siz bu sözi dinlen gönül kulagıla	
Cân dudagı hâlis gerek birlik şarâbın tatmaga	323*8
'Âşık oldum bugün meydân içinde	
<i>Benem key pehlevân meydân içinde</i>	332*1

Girdüm <i>vücûd bahrine taldum</i> anun ka' rına	
'İşkıla seyr iderken iz buldum cân içinde	339*4
Dostdan yana giden kişi kendözinden geçmek gerek	
Dost <i>yagmâlar cân şehri</i> ni alur gönül kal'asını	348*5
Karanu yirde olasıñ 'amelün ile kalasıñ	
Âh idüben çok <i>çalasıñ âhir peşmânlık çengini</i>	350*6
Cân gözi anı gördi dil andan haber viridi	
Cân içinde <i>oturdu gönlümi 'Arş eyledi</i>	362*3
Kimden öğüt istersem sabır gösterür bana	
Sabrumun perdesini <i>mahabbet odı yakdı</i>	363*3
Tecelliyâtun nûrına <i>döymez vücûdum tagları</i>	
<i>Cismüm gemisinün zîrâ muhkem degüldür bağları</i>	365*1
<i>Ma'şûklıgun hil'atini</i> her kime giydürdüñ ise	
Gelmez gözine zerrece Firdevs-i a'lâ bâgları	365*6
İncidesin âh ideler 'ömrün <i>gülin kurıdalar</i>	
Gözsüz olasıñ yideler tâ bilesin dervîşleri	374*5

- ‘İşkun odı düşdi cânâ eritdi yürek yağını*
Kesdi hevâsetün kökin oda yandurdı bâgını 376*1
- Kazdı kahır kazmasıla cânâda cefâ ocagını*
Çaldı nefsumün boynına himmet eri bıçagını 376*2
- Rahmet suyıyla yudı gönlüm evin ap-arıca*
Hıdmet kapusundan ana sundı şükür ayagını 376*3
- Gerçek ‘âşık olanların yüzinde nişânı olur
Dün ü günü turmaz akar gözleri yaşının kanı 377*3
- Erenler bir denizdür ‘âşık gerek talası*
Bahrî gerek denizden girüp gevher alası 378*1
- Nefsumün ejdehâsı döndi bana haml’itdi*
Kanâ‘at hay dimezse hakîkatdür yir indi 383*2
- ‘İşk nefis iline akdı ne buldıysa yakdı*
Kibir kal‘asın yıkdı anda çok savaş oldu 394*3
- Nefs ili oldu harâb kibr ayaklarda türâb*
Gitdi perde vü hicâb dost gözüme tuş oldu 394*5

Bu *dünye* bir *bâzârdur sûretler* olmuş *dükkân*

Bu *dükkâna* girüben oldur satan bu *kânı*

395*3

Hayrum *şerüm* yazılısar

Ömrüm ipi üziliser

Sûret benden bozulısar

Âh n'ideyüm 'ömrüm seni

405*7

Girçek 'âşık oldunısa gel 'ışk *kitâbından okı*

Cân gözini açdunısa hakikat bulasın Hak'ı

410*1

4.1.5. Belig Teşbihler

Beliğ teşbihler, sadece müşebbeh ve müşebbehün bihin kullanıldığı teşbihlerdir. Teşbih türleri içinde anlam bakımından en yoğun olanı ve en çok kabul görenidir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda da en çok kullanılan teşbih türü belig teşbihtir. Yunus'un en çok bu türü kullanması ve zaman zaman bir beyitte üç belig teşbih birden kullanmış olması, onun kelimeleri nasıl ustaca kullandığına ve hayal gücünün ne kadar zengin çağrışımlar yaptığına bir delil sayılabilir. Yunus'un elbette ki asıl amacı edebî sanat yapmak, bu yöndeki becerilerini sergilemek değildir. Onun amacı halka Hakk'ı anlatmaktır. Bu sebeple Yunus, yaptığı belig teşbihlerde bile halkın anlayabileceği örneklere geniş ölçüde yer vermiştir. Aşkî eve, kitaba, pazara, oka; tatlı sözü şekere; acı sözü zehire; dünyayı kahr evine... benzeterek soyut kavramları somutlaştırarak, halkın zihninde canlandırmaya çalışmıştır.

Aşağıya aldığımız örneklerde müşebbeh ve müşebbehün bihler *italik* yazılmıştır. “*ışk agusı tiryâk*” örneğinde olduğu gibi aynı kavramlarla birden fazla teşbih yapılmışsa, bu tür örnekler **kalın** yazı tipi ile belirtilmiştir.

İzzet ü erkân kamusı bunlardur *dünyâ sevgüsü*

‘İşkdan haber eyitmesün kim dünyâ ‘izzetin seve 1*5

Âb-ı Hayât'un çeşmesi ‘âşıklarun visâlidür

Kadehi tolu yüridür susamışları yakmaga 1*7

“*İşk da ‘vîsin kılan kişi hiç anmaya hırs u hevâ*

İşk evine girenlere ayruk ne meyl ü ne vefâ 2*1

İki cihân toptolu bâg u bostân olurısa

Senün kokundan eyü gül bostân içinde bitmeye 3*6

<i>İki cihân zindânısa</i> gerek bana bostân ola	
Ayruk bana ne gam gussa çün ‘inâyet dostdan ola	4*1
Ol dost yüzün gördi gözüm erenlere <i>toprak yüzüm</i>	
Söz bilene iş bu <i>sözüm</i> gerek <i>şekeristân</i> ola	4*3
Kördür münâfıkun gözi yarın kara koyar yüzi	
Halkun bana <i>acı sözi</i> gerek <i>şekeristân</i> ola	4*6
‘İşka döyemedi özüm gensüzün açıldı râzum	
Yûnus senün iş bu <i>sözün</i> ‘âlemlere <i>destân</i> ola	4*8
Miskîn Yûnus <i>zehr-i kâtil</i> ‘ışk elinden <i>tiryâk</i> olur	
‘İlm ü ‘amel zühd ü tâ’at pes ‘ışksuz helâl olmaya	5*7
İy ‘âşıkân iy ‘âşıkân ‘ <i>ışk mezhebi dîndür</i> bana	
Gördi gözüm dost yüzünü <i>yas</i> kamu <i>dügündür</i> bana	7*1
<i>Sensün</i> bana <i>cân u cihân</i> <i>sensün</i> bana <i>genc-i nihân</i>	
Senün durur assı-ziyân ne iş gele benden bana	8*5
‘Aceb ‘aceb ne nesnedür bu derdile firâk bana	
Cânımı serhoş eyledi ‘ <i>ışk agusu tiryâk</i> bana	10*1

Miskîn <i>Yûnus</i> erenlere tekebbür olma <i>toprak ol</i>	
Toprakda biter küllîsi gülistânı toprak bana	10*5
<i>Benem ol 'ışk bahrîsi</i> denizler hayrân bana	
Deryâ benüm katremdür zerreler 'ummân bana	12*1
<i>Kâf Tagı</i> zerrem degül <i>ay u güneş</i> bana <i>kul</i>	
<i>Aslum Hak'dur</i> şek degül <i>mürşiddür Kur'ân</i> bana	12*2
Yaradıldı Mustafâ <i>yüzi nûr</i> gönli safâ	
Ol kıldı Hakk'a vefâ andandur ihsân bana	12*7
Dîn ü millet sorarısın 'âşıklara dîn ne hâcet	
'Âşık kişi <i>harâb</i> olur âşık bilmez dîn diyânet	17*1
' <i>İşk îmâmdur</i> bize <i>gönül cemâ'at</i>	
<i>Kıblemüz dost yüzi</i> dâimdür salât	20*1
Yûnus imdi sen Hakk'a ir dün ü gün gönlün Hakk'a vir	
<i>Gönül gözi</i> görmeyince bu baş gözi görmeyiser	24*5
Biz tâliblerüz her dem ' <i>ışk sebakın</i> okuruz	
Tanrı virür sebakı ' <i>ışk hod müderrisidür</i>	29*8

<i>Cân bir ulu kimsedür beden anun âletidür</i>	
Her ne lokma yirisen bedenün kuvvetidür	34*1
İy Yûnus sen dostunun cefâsına katlangıl	
Yüregine 'ışk okın urmayan 'âşık mıdur	36*7
<i>'İlim hod göz hicâbıdur dünyâ âhret hisâbıdur</i>	
Kitâb hod 'ışk kitâbıdur bu okunan varak nedür	37*4
<i>Hakikat bir denizdür şeri'atdur gemisi</i>	
Çoklar gemiden çıkup denize tamladılar	38*2
Yaban yolın gözetme yol evde taşra gitme	
Cân yolu cân içinde cân râzını cân tuyar	39*7
Evvel kadîmden berü vahdet evine gelen	
Refi gider içerü Yûnus taşra bî-haber	39*9
Yûnus bu derd ile âh it kahr evinde neyler râhat	
Bu derde dermân keferet bir âh ile sûzdan gelür	42*10
<i>Leylî-i Mecnûn benem şeydâ-yı Rahmân benem</i>	
Leylî yüzün görmege Mecnûn olasum gelür	46*6

<i>Dost oldu bize mihmân bunca yıl bunca zamân</i>	
Gerçek İsmâîl gibi kurbân olasum gelür	46*7
Öd ağacı bigi yanar vücûdum	
<i>Dütünüm göklere seher yilidür</i>	50*2
Çokal-cevşen bu 'ışk odına döymez	
Okı câna batar katı yalıdur	50*3
Senün 'ışkun deniz ben bir balıcak	
Balık sudan çıka hemen ölidür	50*4
Eydivirem ne kıldugın benümile ol dil-pezîr	
Her dem yini şîveyile <i>beni</i> yini kılur <i>esîr</i>	53*1
Yûnus teveccüh ideli Ka'be-i 'ışka cânilen	
Oldı <i>mugaylân diken</i> i ayagı altında <i>harîr</i>	53*6
Çün sûretün vîrân ola <i>gönlün bâğı cinân</i> ola	
Cânun genci vîrân ola çünkü bu genc vîrândadur	54*7
<i>Mumlu baldur şerî'at tortusuz yagdur tarikat</i>	
Dost için balı yaga pes niçün katmayalar	57*5

- 'Işk erinün gönli tolu pâdişâhun haznesidür
'Işksuz âdem ne anlasun şerî'atun ma'nîsidür 59*1
- 'Işkdur 'âşıklar *dermânı* 'ışkdan hâsıldur murâdı
'Âşık kişinün sohbeti 'ışksuz kişiye belâdur 59*2
- O *vahdet* ilinde diken yok gülünde
şeker çok dilinde yüzünde hayâlar 62*3
- Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı
Anun görklü nazarı gönlümüz aynâsıdır 64*4
- 'Işkdur *kudret körügi* kaynadur 'âşıkları
Niçe kapdan geçürür andan gümüşe benzer 66*6
- Dürlü dürlü *cefânun* adını 'ışk virmişler
Bu cefâya katlanan dosta halvet irmişler 68*1
- 'Işk durur *âfet belâ* döndürür hâlden hâle
Dost elinden piyâle hoş melâmet olmuşlar 68*4
- 'Işkdur *Yûnus'un cânı* başında ser-encâmı
'Işka münkir âdemi bu meydândan sürmişler 68*5

Dost senün 'ışkun okı key katı taşdan geçer	
'ıřkuna dūřen 'ařık cānıla bařdan geçer	70*1
İy pādīřāh iy pādīřāh her dem iřin dūze durur	
<i>Dūnyā</i> anun <i>bostām</i> dur sevdūğini ūze durur	72*1
İy Tanrı'yı bir bilenler <i>cān</i> Hakk'a <i>kurbān</i> kılanlar	
Ölū degŭldŭr bu cānlar 'ıřk <i>gōline</i> yŭze durur	72*5
Niteki bu <i>gōnlŭm evi</i> 'ışk elinden taşa gelŭr	
Niçe yŭksek yŭrŭrisem 'ışk başumdan aşa gelŭr	73*1
Begler azdı yolından bilmez yoksul hālinden	
Çıkdı <i>rahmet gōlinden</i> <i>nefs gōline</i> talmışdur	76*4
Kogıl bu <i>yoklık bābı</i> mı ōgren dostluk edebini	
Eydŭrsin sor iste beni bana gelen kālden bezer	83*5
<i>Riyā</i> ökŭk yirde durur key sakın <i>oda</i> buyurur	
İhlās gelŭp cŭmlesin yur Yŭnus yolu yavlak sezer	83*7
Bu <i>dervīřlik turagı</i> bir 'acāyib turakdur	
Dervīř olan kişiye evvel dirlik gerekdŭr	84*1

Hak ere benüm didi varlığın erde kodı	
<i>Erenlerün himmeti yirden göge direkdür</i>	84*5
Dünyâda Peygamber'ün başına geldi bu 'ışk	
<i>Terzemânı Cebrâil ma'sûkası Hâlik'dur</i>	86*4
<i>'İşkun odına yandugum aglamak oldı güldüğüm</i>	
Dost sana <i>zâri kıldugum münkirlere savaş</i> gelür	92*2
Söylerisem <i>sözüm savaş</i> söylemezsem cigerüm baş	
Cihân tolu durur kallâş her birinden bir taş gelür	92*3
'Âşıkısan didârına koma bugüni yarına	
Girenler <i>'ışk bâzârına kendözinden bîzâr</i> olur	93*3
Bî-çâre Yûnus'un <i>altûn sözini</i>	
Câhile söylemen <i>kızıl pûl</i> eyler	95*13
<i>Ayun bedr ü hilâl alnı vü kaşı</i>	
Günün nûrî <i>ziyâsı Mustafâ'dur</i>	100*2
Bize <i>'ışk şerbetinden sun i sâkî</i>	
Bize Uçmak'da kevser gerekmez	101*3

Âhret yavlak irakdur togruluk key yarakdur

Ayruluk sarp firâkdur hiç giden girü gelmez 103*3

Dünyâya gelen göçer bir bir şerbetin içer

Bu bir *köpridür* geçer câhiller anı bilmez 103*4

İy bana eyü diyen benem kamudan yavuz

Alnumı ay bilürem bu gözlerümi yılduz 106*1

Bu *vücûdum şehrinde* buçuk pûlluk uçuk yok

‘Amelüm mahalleri ser-te-ser kalmış issuz 106*2

Varlığum sendendür *ben bir âletven*

Sun‘ ıssı sunmasa âlet kurulmaz 107*5

Yudum şöyle meyyitümi miskînem aran yetîmi

Öldürem *nefsüm itini* gelmesün koman gerekmez 108*2

Erenler kapısı Hazret kapısı

Bu tapuya gelen mahrûm gönülmez 113*11

Dilersen kim iresin ferâgat menziline

Var *kanâ‘at dârında* nefsün bogazından as 119*3

Bilenlere sormak gerek bu tendeki cân neyimiş	
<i>Cân</i> hod <i>Hak'un kudretidür</i> tamardagı kan neyimiş	120*1
<i>Fikir yumuş oğlanıdur endişe kaygu kânıdur</i>	
Bu <i>âh u vâh 'ışk tonıdur</i> taht'oturan han neyimiş	120*2
<i>Evlîyâdur Hak kapısı Yûnus durur kapucısı</i>	
'İşkıla geldi bu yola 'ışkı idindi hem turak	128*7
<i>Mahabbet bahrinün gavvâsı oldum</i>	
Gerekmez Ceyhûn'a talmazam ayruk	129*4
Anun gibi dîn ulusu hâç öpdi çaldı nâkûsı	
Sen dahı bırak nâmûsı <i>nefsün itini</i> oda yak	130*6
Gören seni pervâne tek niçesi oda düşmesin	
İki yanadın çün turur ol <i>iki şû'leli çerâk</i>	132*5
<i>Varlıkdur hicâb</i> katı kim yıka bu hicâbı	
<i>Dost</i> yüzinden nikâbı götürmege er gerek	135*3
Boncuk degül <i>sır sözi</i> gel gidelüm ko sözi	
Dostı görmez baş gözi ayruksı basar gerek	135*18

<i>Bu dünya kahır evidür hem bâkî degül fânîdür</i>	
Aldanuban kalma buna tîz tevbeye gelmek gerek	137*2
N'idelüm bu dünyâyı n'eyleyüp n'itmek gerek	
Dâimâ 'ışk etegin komayup tutmak gerek	141*1
Ne var eger Yûnus dahı 'ışk içinde zerreyise	
'Işk odıyla kâyım durur yirile gök çarh-ı felek	144*8
Dün-gün yürür hayrân olur 'ışk odına yanar erür	
Döşegi toprag u kabir yasaduğı taşdur 'âşıkun	146*2
Büt-hâne vü şarâb-hâne mescid oldı gerçek câna	
Bir pûlun varmaz ziyâna yalancılık nendür senün	148*6
Yûnus ol 'ışk badyasından sen iñen esrük olmışsın	
Bî-hod iken irdün Hakk'a ayuk olmak nendür senün	148*10
<i>Dervîşlik bir pîşedür hırkacugı mîşedür</i>	
Çok cânavârlar yörür tonında dervîşlerün	149*9
Dost diridüm istegüm dermânıdır 'âşıklarun	
Câm-ı 'ışkı koma kim peymânıdır 'âşıklarun	150*1

Zâhidün zühdiyile Cennet makâmı olur	
<i>Mâsivânun küllisi zindânıdur âşıklarun</i>	150*4
Şol senün mü'min kullarun <i>dünyâ zindânı</i> anlarun	
Bu dünyâda mü'min olan hurrem oluban şâd degül	154*3
Kogıl bu <i>dünyâ bezegin</i> bu dünyâ yil durur hayâl	
<i>Ne vefâ kılsar bize çün pusuda durur zevâl</i>	155*1
Bunca uzun <i>endişeler yoldaşımızdı</i> bizüm	
<i>Dost fikretinden artuğı bilün ki küllî kıyl u kâl</i>	155*4
Cânlar içinde cânum <i>sensin genc-i pinhânım</i>	
Çün 'ıyân gördüm seni pinhân kayusı degül	165*2
Dervîş bilür dervîşi Hak yolına turmuşı	
<i>Dervîşler hümâ kuşu çaylak u baykuş degül</i>	167*3
Kaygu eli irmezidi gussa gözi görmezidi	
<i>Endişe şehrinden taşra bir ulu mekândayıdum</i>	169*4
Ol dost bana ümmî dimiş hem adumı Yûnus komış	
<i>Dilüm şeker gevdem kamış bu söyleyen nemdür benüm</i>	170*6

Şerî'at oğlanları niçe yol eyde bana

Hakikat deryâsında bahrî oldum yüzerem 171*7

Dilerisem ten eyleyem dilerisem cân eyleyem

Gönlümi Tûr cânım Mûsâ 'ışkı Süleymân eyleyem 173*2

Benüm dilüm kuş dilidür benüm ilüm dost ilidür

Ben bülbülem dost gülümdür bilün gülüm solmaz benüm 175*2

Ezel benüm ilümdür Elest benüm yolumdur

Ezelile Elest'i ben bunda göre geldüm 178*5

İnanmayan gel sinüme dost adını eyit kıgır

Kefen tonın pâre kılup topragumdan turu gelem 182*8

Deryâ-yı 'ummân olmuşam güherlere kân olmuşam

Şöyleki hayrân olmuşam kendözüme gelimezem 189*2

Gül Muhammed deridür bülbül anun yâridür

Ol gülile ezeli cihâna bile geldüm 196*8

Her kancaru dönerisem 'ıskıladur işüm benüm

Oldur gönülde teşvîşüm hem 'ıskdur yoldaşum benüm 204*1

Dil tutuban yürüdügüm yadlığuma delil imiş	
Yakam <i>yadlık perdesini</i> hicâbumı ben giderem	205*2
Kamularun ' <i>amelidür Münker-Nekir</i> olup gelen	
Benüm ' <i>amelüm</i> dostıdı ' <i>amelümi</i> tuta varam	205*8
Ben bu ' <i>ömür</i> hırmenini dögdüm getürdüm uş yine	
Yûnus eydür bu <i>dükkânı</i> direyim andan varayım	210*8
Ezelden bileydüm Elest'de Belâ didüm	
<i>Ol kadîmî denizden</i> sil olup akup geldüm	217*3
İy dervîş diyen bana nem durur dervîş benüm	
<i>Dervîşlik yaylasında</i> hareketüm kış benüm	225*1
Cânum ' <i>ışkun külüngine</i> Ferhâd olup dutdum başum	
Dâim taşları keserem Şîrînüm hiç sormaz benüm	226*4
<i>Kanâ 'at hırkası</i> içre selâmet başını çekdüm	
Melâmet gönlegin biçdüm ' <i>ârif</i> olup geyen gelsün	230*2
<i>Sûret nakşın</i> gidermekle <i>gönül mülki</i> temiz olmaz	
Akar rahmet suyu çağlar gönül kirin yuyan gelsün	230*5

- Dervîşler didükleri bir dükenmez kân olur*
- Hâs u ‘âm kul u sultân bu kândan alan gelsün 239*2
- Gelsün yardan ayru düşen gurbetile bagrı bişen
- Dost bâğçesi içindeki *‘ışk bezmine* girdüm bugün 240*3
- Eydür *Yûnus* yâr kulıyam dost bâğçesi *bûlbüli*em
- Söyleyeyüm şimden girü gülzâruma irdüm bugün 240*5
- Bu yol yavlak uzakdur *dünyâ* ana *duzak*dur
- Bu duzaga ugrayan komaya kılavuzın 247*3
- Yüzün didâr nûr*ıdur saçun *Mi ‘râc dün*idür
- Gören cânın unıdur Fahr-ı ‘âlem sen misin 257*8
- Ol *dürr-i yetîmem* ki görmedi beni ‘ummân
- Bir *katreyem* illâ ki ‘ummâna benem ‘ummân 260*1
- Bu cümle *‘âlemün tâcı* iken uş
- Ayıklarda gubâram ‘ışk elinden 262*2
- Vatan* oldu *diken gurbet gül*istân
- Agu içmek yig oldu ney-şekerden 263*4

Güher didükleri *'ilm-i hünerdür*

Hüner-mende hüner yigdür güherden 263*5

'İşkun serhengi beni komaz hîç bir nesneye

Ne İslâm'da ne dînde anılmaz küfr ü imân 264*4

Beni benlikden kodı *varlık defterin* yudı

Havf u recâ göstermez hayr u şer elden koyan 264*7

Kahır erenler *atıdır gayret* dahı *hil'atıdır*

Erenler yayı katıdır okları geçer kayadan 265*2

Ben *toprak oldum* yoluna sen aşuru gözedürsin

Şu karşıma göğüs gerüp taş bagırlu taglar mısın 270*4

Ta'allukdan üzüşdüm ol dostdan yana uçdum

'İşk dîvânıma düşdüm *dîvânım* yagmâ olsun 271*7

Cihân köhne-sarâyıdır sen *begisin*

Niçe bir eskiye hasretlenesin 279*3

Agudur bal degül *dünyâ murâdı*

Niçe bir aguya parmak banasın 279*4

Dadarsan ‘ışk dadından geçesin zâhir dînden	
<i>Ayrulıgun odından ol vakit kurtulasın</i>	281*6
Görün ki <i>Yûnus</i> n’itdi varuban hazrete gitdi	
<i>Katredür ‘ummâna yitdi tolsa gerek şimden girü</i>	286*7
Zinhâr <i>gönül</i> evinde tutma yavuz endîşe	
Biregüyçün kuyı kazan ‘âkıbet kendü düşe	293*1
Cânum ‘ışkun <i>külhâm</i> ıdur tartınmadın ur odını	
Kamış suyu şeker olur od bıragıcak külhâna	294*2
<i>Ka ‘be</i> senün <i>işigündür</i> eyle bil	
Bulımadum yol çeküp varam	296*5
Bir <i>gölidüm</i> kıldı erenler nazar	
<i>Deniz</i> oldum dört yana ırmagıla	296*7
<i>Çok söz hayvân yükidür az söz erün görkidür</i>	
Bilene bir söz yiter cânda gevher varısa	300*9
‘Âşıklar dostı koyup kanda vara	
<i>Zindândur ‘âşıklara dostsuz serâ</i>	308*1

<i>Pîşrev bize Kur'ân durur vatan bize Cennet durur</i>	
<i>Ol Tamu'yı Hak yandurur ol gül-i gül-zârdur bize</i>	333*3
<i>Sen sultânsın ben kulam sen gülsin ben bülbülem</i>	
<i>Hükmün 'âleme yiter ne kim var kul üstine</i>	334*2
<i>Allah sana viribiye bir gün ecel serhengini</i>	
<i>Gele gözüne görine azdura benzün rengini</i>	350*1
<i>'İşk bâzîrgâni ser-mâye cânı</i>	
<i>Bahadur gördüm cânâ kıyanı</i>	353*1
<i>Dost işi 'aceb iş durur cân denizin tutuşdurur</i>	
<i>Cânsuzlara bir düş durur ger yorasın sen bu düşü</i>	360*3
<i>Dostı seven 'âşıklara 'ışkı turakdur cânlara</i>	
<i>'İşkdur yire göge direk ayruğı hep söz öküşi</i>	360*8
<i>Kimden öğüt istersem sabır gösterür bana</i>	
<i>Sabrumun perdesini mahabbet odı yakdı</i>	363*3
<i>Dildâr için dil şehri pâk eyle arıt gayrıdan</i>	
<i>Zîrâ ki sultân tahtıdur bunda komazlar zâgları</i>	365*3

Sohbetümüz ilâhîdür <i>sözümüz kevser âbıdur</i>	
Şâhumuz şâhlar şâhıdur <i>çalgumuzdur dost firâkı</i>	366*2
Münkir kişi tuymaz anı dertlülerün sizer cânı	
<i>Ben dost bâğı bülbüliyem ol bâğçeden geldüm ahî</i>	370*5
‘İşkun odı düşdi cânâ eritdi yürek yağını	
Kesdi <i>hevâsetün</i> kökin oda yandurdı <i>bâgını</i>	376*1
<i>Nasîhat kandîlinden</i> bir işâret göründi	
Tenüm içinde cânım andan yana süründi	383*1
‘İşk bir ulu <i>hil‘at</i> durur bir niçeye virdi Çalap	
Bir niçeler mahrûm kalup ‘ışkdan haberdâr olmadı	386*4
‘İşk bir <i>ulu nazar</i> durur ‘âşık cânı dîdâr durur	
‘İşkî olmayan gönüller <i>vîrânedür</i> şâr olmadı	386*5
İbrâhîm'e <i>Nemrûd odın</i> ‘ışkdur <i>gülistân eyleyen</i>	
‘İşkdan çün irdi bir nazar gül-zâr oldu nâr olmadı	386*6
‘İşkıla isteridük yine bulduk ol cânı	
<i>Gönlek</i> idinmiş geyer sûretile bu <i>teni</i>	395*1

Şâhum senün 'ışkun odı düşdi gönül deryâsına	
'Aceblemen kaynayuban ma'rifetler bitdügini	401*2
Bir sâkîden içdük şarâb 'Arş'dan yüce meyhânesi	
Ol sâkînün mestleriyüz cânlar anun peymânesi	406*1
Bir meclisdür meclisümüz anda ciger kebâb olur	
Bir şem'adur anda yanar ay u güneş pervânesi	406*2
Başdur bu vücûdun şâhı başdur 'akılun taht-gâhı	
Katı buşmagıl nigâhı buşudur 'aklun düşmânı	412*5
Dost elinden ol er şâhı aldı içdi 'ışk şarâbın	
Anuniçün gitmez âhı dost firâkıdur honları	415*3

4.1.6. Temsîlî Teşbîhler

Üzerinde en çok tartışılan teşbîh türlerinden biri olan temsîlî teşbîh hakkında çeşitli görüşler vardır. Bu görüşler ilgili bölümde verilmiştir. Bu çalışmada temsîlî teşbîh içeren beyit ya da şiirlerin seçiminde esas alınan görüş, bir mesel veya temsille yapılan teşbîhlerin temsîlî teşbîh olduğu yönündeki görüştür.

Yunus Emre Dîvânı'nda çeşitli temsîlî teşbîh örnekleri vardır. Bazı şiirler baştan sona bu teşbîh türünü örneklerken, bazı şiirlerin arka arkaya sıralanmış birkaç beyti temsîlî teşbîhe örnek oluşturmuştur. Yunus Emre, can, din, iman, nefis gibi kavramları kompoze ederek kullanmış, bunları yoldaşa, sırdaşa, vefâdâra ve düşmana benzeterek, soyut kavramları somutlaştırmıştır.

Bir şiirinde Yunus, dünyayı değirmene, gafleti sepete, halkı öğünen taneye, Azraili unu öğüdeneye, unluğu kabre... benzeterek temsîlî teşbîhe eşsiz bir örnek vermiştir. Yunus Emre, şiirin son beytinde temsil yaptığını kendi de belirtmektedir:

Niçe bu temsîlleri söyleyesin yüriyüp

Yûnus sen sa'y idegör derdün için dermâna

Yunus Emre'de görülen temsîlî teşbîhlerin çoğunluğunun tasavvuf içerikli olması Yunus'un, tasavvufî hakikatlerin daha kolay anlaşılabilmesi için bu temsilleri oluşturmuş olduğu izlenimini vermektedir.

121

6 Eger bizden almazsanuz siz satunuz biz alalum

Zîrâ bizüm bu gönümüz ser-mâyeli dükkân imiş

7 Ol dükkân açılmadugı kokusu saçılmadugı

Sırrının açılmadugı *kilîdi kibr ü kîn* imiş

8 Çün kibrün boynını ezdün *hırs evini* bile bozdun

Dükkânı âreste düzdün alan alsın ma'den imiş

181

4 Dört kişidür yoldaşum vefâ-dârum râz-daşum

Üçile hoşdur başum birine buşup geldüm

5 Ol dördün birisi cân biri dîn biri îmân

Biri nefsümdür düşmân anda savaşup geldüm

67

1 Nâ-gehân cânân ilinden irdi bu cânâ haber

Bu harâbât ikliminde eglence yüri kıl sefer

2 Bu harâbât iklimi anun melâmetdür tonı

Dökilür kanlar saçılur sad-hezarân başı yiter

3 Bu yirün külhânları gülşenleridür ‘âşıkun

Anda bülbüller yakarlar ‘ışk odına bâl u per

4 Yidi deniz gördüm anda birisi oddandı

Bu harâbât ehlinün dirler yolu andan geçer

5 Gördüm anda takılır cân boynına zülfeyn-i dost
Bir kıl ile sad-hezarân Mansûr'ı ber-dâr ider

6 Sordum anda var mıdır 'uşşâka bu bendden halâs
Didiler kim yok durur urgan ucın dilber tutar

69

1 Bu dünyânun meseli bir ulu şâra benzer
Velî bizüm ömrümüz bir tîz bâzâra benzer

2 Her kim bu şâra geldi bir lahza karâr kıldı
Girü dönüp gitmegi gelmez sefere benzer

3 Bu şârun evvel dadı şehd ü şekerden şîrîn
Âhir acısını gör şu zehr-i mâra benzer

4 Evvel gönül almagı hûblara nisbet ider
Âhir yüz döndürmegi 'acûz mekkâra benzer

5 Bu şârun hayâlleri dürlü dürlü hâlleri
Aldamış gâfilleri câzû 'ayyâra benzer

6 Bu şârda hayâllerün haddi vü şumârı yok
Bu hayâle aldanan otlar tavana benzer

- 7 Bu şârdan üç yol çıkar biri cennet biri nâr
Birisinün arzûsı maksûd dîdâra benzer
- 8 Bu şârun sultânı var cümleye ihsânı var
Sultânıla bilişen yog iken vara benzer
- 9 Kendü mikdârın bilen bildi kendü hâlini
Velî dahı ‘ışkıla evvel bahâra benzer
- 10 Bî-çâre Yûnus'ı gör derdile hayrân olmuş
Anun her bir nefesi şehd ü şekere benzer

313

- 1 Bu dünyânun misâli benzer bir degirmene
Gaflet anun sepedi bu halk ögünen dâne
- 2 Degirmene varursun degirmenci sorarsın
‘Azrâil dirlerimiş ol unı ögüdeneye
- 3 Oluk-su Hak varlığı evliyâdur çarh igi
Çarhı çarha benzetmiş âferin benzedene
- 4 Andan ol çarhun yiri ol çakıldak ipleri
Endîşendür bulaşuk kaygula perîşâne

- 5 Öter çakıldak dün gün ögüdür döger anı
Ol gün durur gün bu gün geçdi 'ömür ziyâna
- 6 Bu yir altun taş gibi deprenmez kâ'im turur
Bu gök üstün taş gibi gerek kim her dem döne
- 7 Bir niçeler turmuşlar dün-gün nevbet öñerler
Bir niçeler göymezler öñürdürler rindâne
- 8 Toza bulaşmış yatur yaşı yitmiş kocalar
Nevbet irse yöñerür hem pîre hem cüvâne
- 9 Ol degirmenün tucı hep ol götürür güci
İşbu dünyâ son ucı fenâ olısar fenâ
- 10 Ol sepet tekneçügi sonı ölüm döşekdür
Dâne tamâm olıcak gerek unun dükene
- 11 Unluk sinündür senün sakın gûr 'azâbından
Mustafâ böyle didi inanursan Kur'ân'a
- 12 Niçe bu temsilleri söyleyesin yürüyüp
Yûnus sen sa'y idegör derdün için dermâna

324

- 1 Her kime kim dervîşlik bağışlana
Kalbı gide pâk ola gümüşlene
- 2 Nefesinden müşkile ‘anber düte
Budagından il ü şâr yimişlene
- 3 Yaprağı dertlüyiçün dermân ola
Gölgesinde çok kademler işlene

367

- 1 Biz uludan işitdük evvel er yaratıldı
Pâdişâhun birliğin evvel kadîm er bildi
- 2 Bunca yıl bunca zamân biz işitdük bî-gümân
Çalap kendü sun‘ından ere Tanrılık kıldı
- 3 Eydürler bir kuşıdı hikmeti öküşidi
İki cihân ‘ârifi ol kuşdan ‘ibret aldı
- 4 Ol kuşun her bir yöni yüz bin yigirmi dört bin
Evvel ol kuş uçuban rahmet göline taldı

5 Çün gölden girü döndi budak üzere kondı
Silkindi her bir yönden bir tamla su döküldi

6 Ol suyun her birisin bir cân yaratdı güzin
Ol cânun her birisi bunda peygamber oldı

342

1 Bir ay gördüm bu gice kamu burclardan yüce
Esritdi gönlüm cânum bilmezem hâlüm niçe

2 Nûr Muhammed nûrıdur Halîlu'llâh sırrıdur
Sanasın kim açıldı Uçmak'dan bir deriçe

3 Ol ayun şu'lesinden 'âlem münevver oldı
Gönlümdeki çerâğı uyardı ulu hoca

252

1 'İşk ilinün haberin disem işide misin
Yoldaş olup bu yola sen bile gide misin

2 Ol ilün bâğı olur şerbeti agu olur
Kadeh dutmaz ol agu nûş idüp yuda mısın

- 3 Ol ilün zavadası cefâ duta gidesi
Şeker ayruga sunup sen agu tada mısın
- 4 Ol ilde ay-gün olmaz ay gedilüp tolunmaz
Tertîbler terk idüben şumâr unıda mısın
- 5 Senlik-benlik terk idüp yoklık evine girüp
‘İşkdan içüp esriyüp varlık terk ide misin
- 6 İş bu tenün tertîbi od u toprak yil u su
Yûnus sen gör özünü suda toprakda mısın

4.2. Yunus Emre Dîvânı'nda İstiâreler

Yunus Emre Dîvânı'ndaki istiâreler, “Açık İstiâreler” ve “Kapalı İstiâreler” olarak iki başlık altında incelendi. Teşbîh bölümünde olduğu gibi istiâre bölümünde de aynı örneklere yer verilmemeye çalışıldı. Fakat “dost” ve “padişâh” gibi istiâreli kelimeler çeşitli terkiplerle kullanıldığı için birden fazla örnek verildi.

4.2.1. Açık İstiâreler

Teşbîh unsurlarından müşebbehin kaldırılıp, müşebbehün bihin müşebbeh yerine kullanılmasına *açık istiâre (istiâre-i musarraha)* denir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda kullanılan açık istiâreler, kapalı istiârelere oranla daha azdır. Şiirlerde genellikle tasavvufî kelimeler istiâreli olarak kullanılmıştır. Dost, pâdişah, şâh, yol en çok kullanılan istiâreli kelimelerdir.

Gönlüm canum ‘aklum bilüm senün ile karâr ider

Pervâz ururlar dem-be-dem uçuban *dosta* gitmege 1*2

Agaç ata bindüreler sinden yana göndereler

Yir altına indüreler kimse ayruk görmez ola 6*6

Ol kişi kim *yol* eridür garîb gönüller yâridür

Bir söz diyem tutarîsa yigdür şeker baldan ana 11*7

Yogıdı bu *bârigâh* varıdı ol *pâdişâh*

Âh bu ‘ışk elinden âh derd oldı dermân bana 12*4

İy <i>pâdişâh</i> -1 Lem-yezel kıldum yönüm senden yana	
İş bu <i>yüziim karasıyla</i> vasl isterem senden yana	14*1
<i>Cân dost mihrâbına</i> secdeye vardı	
Yüz yire uruban ider münâcât	20*2
Bir tona kan bulaşıcak yumayınca mismil olmaz	
Gönül <i>pâsı</i> yunmayınca namâz edâ olmayısar	24*2
Bu devrândan ötegör <i>kervân</i> gitdi yitegör	
Korku var sagda solda kayıkmadın giderler	39*6
Yaban yolın gözetme <i>yol evde</i> taşra gitme	
Cân yolu cân içinde cân <i>râzını</i> cân tuyar	39*7
Cân <i>râzını</i> cân bile cân <i>râzın</i> virmez dile	
Girçek ‘âşık dostıla yalanı kaçan söyler	39*8
Yûnus bu derd ile âh it <i>kahr evinde</i> neyler râhat	
Bu derde dermân keferet bir âh ile sûzdan gelür	42*10
Irak yola bâzîrgânlar assı itmege giderler	
Çün <i>gevher</i> elümde durur di ayruk ne bâzârum var	43*4

Varıcağız <i>terâzûya</i> Hak kendü bakar <i>yazuya</i>	
Göricek taglar eriye ol zebânîler andadur	44*5
Sımak gerek gönlün <i>bütün</i> fâsiddür cümle tâ'atün	
Geçmeyince 'ibâdetün Hak'dan sana ma'zûr nedür	56*2
Bezm-i ezel'de <i>pâdişâh</i> elüme sundı bir kadeh	
İçeliden kıluram âh bilmezem ki ne belâdur	59*5
Çün ezelden Yûnus senün 'ışkıla esridi cânun	
<i>Dergâhına</i> her dem anun vâlih ü hayrân kala dur	59*6
Kim ki <i>dostı</i> sevdi ise hânûmânı terk eylesün	
Degmeler <i>dostı</i> sevemez <i>dostun</i> sevgüsü cândadur	65*2
Nâ-gehân <i>cânân ilinden</i> irdi bu câna haber	
Bu <i>harâbât ikliminde</i> eglenme yürü kıl <i>sefer</i>	67*1
Sen eyitdün iy <i>pâdişâh</i> Yehdi'l-lâhu limen yeşâ	
Şerîkün yok senin i <i>şâh</i> suçlu kimdür 'azâb nedür	89*2

‘İşka yoldaş olıcağız cümle işler olur geniz	
Maksûd ele giriceğiz <i>dost iline sefer</i> olur	93*6
Dünyâya gelen göçer bir bir <i>şerbetin</i> içer	
Bu bir köprüdür geçer câhiller anı bilmez	103*4
İy niçe <i>arşlanları</i> alur akdarur ölüm	
‘Azrâîl pençesine bir yoksulca döyemez	105*4
Bâkî degüldür bu <i>sarây</i> evvel-âhir anda varur	
Bunda yarak itmeyenler <i>ol evi</i> unutsun dimiş	122*4
Hiç bilmezem ben niçe idem kangı yana sefer idem	
<i>Yakasuz don</i> geyem gidem <i>başsuz ata</i> bini(şi)cek	127*3
Otuz iki <i>incü</i> bitmiş <i>mercân</i> içinde i cânım	
Kıymeti a'lâ incüden aklığı da incüden ak	132*3
Varlıkdur hicâb katı kim yıka bu hicâbı	
<i>Dost</i> yüzinden nikâbı götürmege er gerek	135*3
Bu dünyeye gelen kişi âhir yine gitse gerek	
Müsâfirdür <i>vatanına</i> birgün sefer itse gerek	139*1

Dervîşlik bir pîşedür hırkacugı mîşedür	
Çok <i>cânavârlar</i> yörür tonında dervîşlerün	149*9
Ol dost açdı gözümü gösterdi kendözümü	
Gönlümdeki <i>râzumı</i> söyledüm dile geldüm	196*2
Gör ne <i>yuvadan</i> uçdum <i>râzumı</i> halka açdum	
‘İşk duzagına düşdüm tutıldum ele geldüm	196*3
Benüm <i>cânum</i> bir kuş durur gevdem anun kafesidür	
<i>Dostdan</i> haber gelicegiz bir gün uçar kuşum benüm	204*4
<i>Cânum</i> nâ-çârıdı bunda kalmışıdum bu <i>zindânda</i>	
Gel didiler vardum anda varlığumdan geçer oldum	208*8
<i>Cân alıcı</i> hod geliser emâneti vir diyiser	
Ben emâneti ıssına vireyim andan varayım	210*3
<i>Cânum</i> ‘ışkun külüngine Ferhâd olup dutdum başum	
Dâim taşları keserem <i>Şîrînüm</i> hiç sormaz benüm	226*4

Eyle sanman siz beni kendözümden gelmişem	
Yâ kendü gönlüm ile bu <i>kafese</i> girmişem	227*1
Bu ‘ <i>ummânda</i> delim dürlü <i>güher</i> vardur ele girmez	
Bahâsuz inci bulunmaz câna başa kıyan gelsün	230*4
Sûret nakşın gidermekle gönül mülki temiz olmaz	
Akar rahmet suyu çağlar <i>gönül kirin</i> yuyan gelsün	230*5
Gelsün <i>yardan</i> ayru düşen gurbetile bagrı bişen	
<i>Dost bâğçesi</i> içindeki ‘ışk bezmine girdüm bugün	240*3
Eydür Yûnus yâr kulıyam <i>dost bâğçesi</i> bülbüliyem	
Söyleyeyüm şimden girü <i>gülzâruma</i> irdüm bugün	240*5
Sûretten gel sıfata <i>yolda</i> safâ bulasın	
Hayâllerde kalmagıl <i>yoldan</i> mahrûm kalasın	242*1
Cihânda bir sınık saksıdan ötrü	
<i>Güherlerüm</i> ziyâna satmışam ben	258*4
Yi-nûn-sîn ulaşmadın cân <i>kuyuya</i> düşmedin	
‘İşk dadıla mest geldük hem mest giderüz bundan	260*6

Cân bedenden uçcak <i>menzil</i> inden göçicek	
Ol cihâna geçicek göze ‘iyân olasin	261*5
Beni okıdı <i>sultân</i> um uş gönüldi gider cânum	
Elden bırakdı benligi bunda niçe egleneyin	268*2
<i>Cânlar cân</i> ımı buldum bu cânum yağmâ olsun	
Assı ziyândan geçdüm dükkânum yağmâ olsun	271*1
Yûnus ne hoş dimişsin bal u şeker yimişsin	
Ballar balını buldum kovanum yağmâ olsun	271*8
<i>Sübhân</i> bizi uyarısar niçe zamân yatmış iken	
Cânlar teni isteyiser terk idüben gitmiş iken	273*1
Binüp <i>agaç at</i> ına yanulup Hızır'a tana	
Şol kara yir altına gire <i>yatasın</i> birgün	276*5
Mülk-i fenâdan geçeyin ol <i>dost iline</i> uçayın	
Talayın ‘ışk ‘ummânına denizlerin kaynadayın	283*2

- Çü girdüm 'ışkun bâğına bakdum soluma saguma
Dürlü yemişlerün yiyüp güllerini yıylayayın 283*4
- Âşık olaym *şol güle* tolsun cihâna gulgule
 Hezâr destân olubanı *dost bâğını* yaylayayın 283*6
- Hak'dan gelen şerbeti* içdük el-hamdüli'llâh
 Şol kudret denizini geçdük el-hamdüli'llâh 292*1
- Vardugumuz illere şol safâ gönüllere
Baba Tapduk ma'nîsin saçduk el-hamdüli'llâh 292*4
- Çok söz hayvân yükidür az söz erün görkidür
 Bilene bir söz yiter cânda *gevher* varısa 300*9
- Dost işi* 'aceb iş durur cân denizin tutuşdurur
 Cânsuzlara bir düş durur ger yorasın sen bu düşü 360*3
- Sohbetümüz ilâhîdür sözüümüz kevser âbıdur
 Şâhumuz şâhlar şâhıdur çalgumuzdur dost firâkı 366*2
- Münkir kişi tuymaz anı dertlülerün sizer cânı
 Ben *dost bâğı* bülbüliyem ol bâğçeden geldüm ahî 370*5

Erenler bir denizdür ‘âşık gerek talası	
Bahrî gerek denizden girüp <i>gevher</i> alası	378*1
Ben garîbün hâtırını sormaga geldi şol <i>sanem</i>	
Düzdi gönül sınıgını hâtır ziyâret eyledi	392*4
<i>Şâhum</i> senün ‘ışkun odı düşdi gönül deryâsına	
Aceblemen kaynayuban ma‘rifetler bitdügini	402*1
Sarrâflığı öğrenmeyen bu <i>gevheri</i> boncuk sanur	
Varur virür yok nesneye bilmez neye satdugını	402*5
Nefsdür eri <i>yolda</i> koyan <i>yolda</i> kalur nefse uyan	
Ne işün var kimseyile nefsüne kakı buş yüri	403*3
<i>Gurbet ilinde</i> yürürem	
Dostı düşümde görürem	
Uyanup Mecnûn oluram	
Gel gör beni ‘ışk n'eyledi	404*5
Bir <i>sâkîden</i> içdük <i>şarâb</i> Arş'dan yüce <i>mevhânesi</i>	
Ol sâkînün mestleriyüz cânlar anun peymânesi	406*1

- Çıkıdum *erik talına* anda yidüm *üzümi*
Bostân ıssı kakıyup dir ne yirsün *kozumu* 407*1
- Kerpîç* koydum *kazgana poyrazıla* kaynatdum
 Nedür diyü sorana bandum virdüm özini 407*2
- İplik* virdüm *Çulhâya* sarup yumak itmemiş
 Becid becid ısmarlar gelsün alsun *bezini* 407*3
- Bir *serçenün kanadın kırk kanluya* yükletdüm
 Çifti dahı çekmedi kaldı şöyle yazılı 407*4
- Bir *sinek* bir *kartalı* kaldurup urdı yire
 Yalan degül gerçektür ben de gördüm *tozını* 407*5
- Balık kavaga* çıkmış *zift turşısın* yimege
Leylek koduk togurmuş bak a şunun sözünü 407*6
- Bir *küt* ile güreşdüm elsüz ayagum aldı
 Güreşüp basamadum göyündürdi özümü 407*7
- Kâf Tagı'ndan* bir *taşı* şöyle atdılar bana
 Öylelik yire düşdi bozayazdı yüzümü 407*8

- Gözsüze* fısıldadum *sagır* sözüm işitmiş
Dilsüz çağırıp söyler dilümdeki sözümü 407*9
- Bir *öküz* bogazladum kakıldum sere kodum
Öküz ıssı geldi eydür bogazladun *kazımı* 407*10
- Ugruluk yapdum ana bühtân eyledi bana
 Bir *çerçi* geldi eydür kanı aldun *gözümi* 407*11
- Tosbagaya* ugradum *gözsüzsepek* yoldaşı
 Sordum sefer kancaru Kayserî'ye 'azimi 407*12
- Dost yüzini* göricegez artar gözlerümün nûrı
 Uçmak gelmez nazaruma hezârân bin olsa Hûrî 408*1

4.2.2. Kapalı İstiâreler

Kapalı istiâre, mani bir karine dolayısıyla “müşebbehün-bih”e ait olan vasıf/sıfat veya vasıfları/sıfatları “müşebbeh”e verip onu “müşebbehün bih” yerine kullanmaya denir. *Yunus Emre Dîvânı*’nda kapalı istiâreler, açık istiârelerden daha çok kullanılmıştır. Bu durum da şâirin hayal gücünün, kavramları birbirleri ile ilişkilendirme konusunda ne kadar başarılı olduğunun bir göstergesi olmaktadır.

Yunus Emre can gözü, gönül gözü, gussa gözü, batın gözü, can kulağı, can dudağı, gönül kulağı gibi istiâreli terkipleri sıkça kullanmıştır. Pervaz urmak, uçmak, konmak gibi kelimeler de sıkça kullandığı istiâreli kelimeler arasındadır.

Yunus Emre tamamı düşmana, eceli avcıya, Azrail’i arslana, nefsi ve kibri - boynundan asarak- insana, canın bedenden çıkmasını kuşun kafesten uçmasına... benzeterek soyuttan somuta geçişteki başarısını da göstermiştir.

Gönlüm canum ‘aklum bilüm senün ile karâr ider

Pervâz ururlar dem-be-dem uçuban dosta gitmege

1*2

‘Aceb ‘aceb ne nesnedür bu *derdile firâk* bana

Cânumı serhoş eyledi ‘ışk agusı tiryâk bana

10*1

Gönül pâsım yudunısa kibr ü kîni kodunısa

İkrâr bütün olmayınca erden nazar olmayısar

24*3

Yaban yolın gözetme yol evde taşra gitme

Cân yolu cân içinde cân râzını cân tuyar

39*7

İsteyelüm iş ıssını bulı görelüm kandadur	
<i>Cân kulagı</i> la dinlersen iş bu sözüüm turvandadur	44*1
Yârimden elçi gelür <i>cânumdan ulak diler</i>	
Merkebden inübeni yayan varasum gelür	46*9
<i>Firâkun</i> bagrumı <i>taglar</i> ne bilsün kadrüni saglar	
Seni görmeyeli dostum bu gözüm kanlı yaş aglar	55*1
‘Âşık bu dünyâyı n'ider ‘âkıbet bir gün terk ider	
<i>‘Işk etegin</i> dutmış gider her kim gelürse saladur	59*4
Bezm-i ezel'de pâdişâh elüme <i>sundi bir kadeh</i>	
İçeliden kıluram âh bilmezem ki ne belâdur	59*5
Çün ezelden Yûnus senün <i>‘ışkıla esridi cânun</i>	
Dergâhına her dem anun vâlih ü hayrân kala dur	59*6
Gördüm anda takılır <i>cân boynına zülfeyn-i dost</i>	
Bir kıl ile sad-hezarân Mansûr'ı ber-dâr ider	67*5
Ben gördüm <i>erenler uçdı</i> ‘ışk kadehin tolu içdi	
Hak katında nâzı geçdi şöyle yüzi yire durur	72*6

Niteki bu gönlüm evi ‘ışk elinden <i>taşa</i> gelür	
Niçe yüksek yürürisem ‘ışk başumdan <i>aşa</i> gelür	73*1
Riyâ çökük yirde durur key sakın oda buyurur	
<i>İhlâs</i> gelüp cümlesin <i>zur</i> Yûnus yolu yavlak sezer	83*7
İy Yûnus ‘ârifisen anladum bildüm dime	
Tut <i>miskînlik etegin</i> âhir sana gerekdür	84*7
<i>‘İşka yoldaş olcagız</i> cümle işler olur geniz	
Maksûd ele giricegiz dost iline sefer olur	93*6
Kanı girçek ‘âşık kanı gelün isteyelim anı	
Bî-çâre Yûnus'un cânı <i>dost yolına isâr olur</i>	93*7
<i>Dünyâya gelen göçer</i> bir bir şerbetin içer	
Bu bir köpidür geçer câhiller anı bilmez	103*4
Niçeler bu dünyede <i>günâhını yuyamaz</i>	
‘Ömri geçer yok yire iy dirîğa tuyamaz	105*1

- İy niçe arslanları alur akdarur ölüm
'Azrâil pençesine bir yoksulca döyemez 105*4
- Yûnus derdiyilen *tüter* gönlinden Hak 'ışkı *biter*
 Erenler etegin tutar ölürse yuman gerekmez 106*6
- 'İşk bâzârıdur bu cânlar satılır
Sataram cânımı hîç kimse almaz 113*5
- Dilersen kim iresin ferâgat menziline
 Var kanâ'at dârında *nefsün bogazından* as 119*3
- Çün *kibrün boynını* ezdün hırs evini bile bozdun
 Dükkânı âreste düzdün alan alsın ma'den imiş 121*8
- Hakk'a yakın olam mı ki *rahmetine talam* mı ki
 İremedin ölem mi ki dervîş olubilsem dervîş 123*3
- İy çok kitâblar okıyan sen kim dutarsın bana dak
 Tâ bilesin sırrı 'ıyân gel *'ışkdan okı bir varak* 130*1
- Okımagıl 'ilmün yüzin ilme 'amel eyle güzin
 Aç gönülden *bâtın gözin* 'âşık-ma'şûk hâline bak 130*2

İkilikten geçemedün hâli kâlden seçemedün	
Hak'dan yana <i>uçamadun</i> fakîlik oldu sana fak	130*4
Dost yüzine bakmaga key safâ nazar gerek	
Dostıla bilişmege <i>cân gözi bîdâr</i> gerek	135*1
Varlıkdur hicâb katı kim yıka bu hicâbı	
Dost yüzünden <i>nikâbı</i> götürmege er gerek	135*3
Gel imdi <i>hicâbun yık</i> hırs evinden taşra çık	
Hak bağışlaya tevfik kasdıla hüner gerek	135*4
Dîn ü millet bâzârın yağmâladı sen ü ben	
Çıkduk iki aradan <i>sen-beni yağmâya virdük</i>	143*5
Kogıl bu dünyâ bezegin bu dünyâ yil durur hayâl	
<i>Ne vefâ kılsar bize çün pusuda durur zevâl</i>	155*1
<i>Öldür nefsün dilegini</i> ilet teneşir üstine	
Yohsa gensüz ölicegez sana fermân olur gassâl	155*7

<i>Kaygu eli irmezidi gussa gözi görmezidi</i>	
Endîşe şehrinten taşra bir ulu mekândaydum	169*4
<i>Ezelî bu 'ışkî ben bu mülke sürüp geldüm</i>	
Biridüm anda şeksüz uş yine bire geldüm	178*1
<i>Ol birün nûrı bana göründi er yüzünden</i>	
<i>Cân gözile ol nûrı ben bunda sora geldüm</i>	178*2
<i>Çün gökden yire yagdum yirden göge çok agdum</i>	
Âdem tonın tonandum devrânım süre geldüm	178*7
<i>Niçe ki ben seni sevem ecel eli irmeyiser</i>	
Kaçan <i>sunar 'Azrâîl el</i> ben seni cânlanurısam	190*5
<i>Âdem olup turmadın nefsim boynın burmadın</i>	
Yanıldum bugday yidüm Uçmak'dan sürlüp geldüm	191*6
<i>'İşkun beni yakup durur gönlüm dosta akup durur</i>	
Divşürimezem ben beni dem-beste kaldum bilmezem	192*4
<i>Gör ne yuvadan uçdum râzımı halka açdum</i>	
'İşk duzagına düşdüm <i>tutıldum</i> ele geldüm	196*3

Uram yıkam nefis evini oda <i>yana hırs u hevâ</i>	
El götürüm şimden girü <i>nefsile savaş eyleyem</i>	197*5
Hîç bilmezem kezek kimün <i>aramuzda gezer ölüm</i>	
‘Âlemi bostân eylemiş râyihanın keser ölüm	198*1
Çok sorarlar Yûnus'a niçe ‘ <i>ışk esrûkligi</i>	
N'itsün ezel bezminde öyle çalındı kalem	202*9
Esritdi ‘ışka düşürdi ben hamıdum ‘ <i>ışk bişürdi</i>	
‘Aklum başuma divşürdi hayrı şerden seçer oldum	208*3
Hayra döndi benüm işüm endişeden âzâd başum	
<i>Nefsüm başımı kesüben şer işlerden kaçır oldum</i>	208*4
<i>Uçdum bir hoş yire kondum bu dünyâyı bâkî sandum</i>	
İy yârânlar ben usandum kondum gine göçer oldum	208*6
<i>Cân gözile bakan görür Yûnus gözile gördüğün</i>	
Yohsa yaban gözi ile kimseneye ne söyleyem	209*8

Yûnus turdı girdi yola kamu gurbetleri bile	
Kendü <i>cigerüm kanıla</i> vasf-ı hâlüm yazar oldum	222*11
Eyle sanman siz beni kendözümnden gelmişem	
Yâ kendü <i>gönlüm</i> ile bu <i>kafese girmişem</i>	227*1
Kanâ‘at hırkası içre <i>selâmet başını</i> çekdüm	
Melâmet gönlegin biçdüm ‘ârif olup geyen gelsün	230*2
Kaygu beni almışdı cânım zebûn olmuşdı	
Gördüm pîrümün yüzünİ ol <i>kayguyu sürdüm</i> bugün	240*2
Gelsün yardım ayru düşen <i>gurbetile bagrı bişen</i>	
Dost bâğçesi içindeki ‘ışk bezmine girdüm bugün	240*3
Cânlar anda bilişdi ol dem gönül alışdı	
‘Âlem halkı karışdı <i>denizler kaynar</i> iken	243*6
Görmez misin <i>topragı hâsları kuçmuş</i> yatur	
Bizi dahı anun tek ala <i>koyına</i> birgün	246*3
<i>Gönülde pas oturur</i> anda seni yitürür	
İçerü şâh oturur girimezsın göresin	250*3

Senlik-benlik terk idüp yoklık evine girüp	
<i>'İşkdan içüp esriyüp</i> varlık terk ide misin	252*5
<i>İlmünde gark oluban</i> ben beni bilimezin	
Dilile söyleyüben sıfatun irimezin	256*1
<i>'İşkun dîne şûr</i> eyler arslana zencîr eyler	
<i>Katı taşı mûm</i> eyler Ferhâd-ı zamân mısın	257*6
Dem urmazıdı Mansûr tevhîd-i Ene'l-Hak'dan	
<i>'İşk dârına dost zülfi</i> asmışdı beni 'uryân	260*3
Yi-nûn-sîn ulaşmadın cân kuyuya düşmedin	
<i>'İşk dadıla</i> mest geldük hem mest giderüz bundan	260*6
<i>Cân</i> bedenden uçıcak menzilinden göçecek	
Ol cihâna geçecek göze 'iyân olasın	261*5
Togaldan bagrumı <i>togradı gurbet</i>	
Sızar tamar ciger kanı tamardan	263*3

Gönlüm eydür dost benümdür gözüm eydür dost benümdür

Gönlüm eydür göze sabr it bir dem haberin vireyin 266*4

Sen seni hoş tutgıl arı istigfâr eyle yârı

Îmân bilüne bağlanup dîn tonın tonanmaz mısın 267*2

Beni okıdı sultânım uş gönüldi gider cânım

Elden bırakdı benliği bunda niçe egleneyin 268*2

Uş yürüyem yana yana cigerüm gark oldı kana

‘İşkun bir ok urdı cânâ niçe zâri kılmayayın 269*5

Ko ben *yanayın tüteyin* dost bahçesinde yiteyin

Bir gül olayın biteyin açıluban solmayayın 269*6

‘İşkdur bu derdün dermânı ‘ışk yolına virdüm cânı

Miskîn Yûnus dir yâ Ganî bir dem ‘ışksuz kalmayayın 269*8

Taşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın

Akdun yine kanlu *yaşum yollarımı bağlar mısın* 270*1

Ben toprak oldum yoluna sen aşuru gözedürsin

Şu karşıma *gögüs gerüp taş bagırlu taglar mısın* 270*4

- Karlu taglarun başında salkım salkım olan *bulut*
- Saçun çözüp* benüm için yaşın yaşın aglar mısın 270*6
- Ta'allukdan üzüşdüüm ol dostdan yana *uçdum*
- 'İşk dîvânına düşdüüm dîvânım yagmâ olsun 271*7
- İy benüm 'ömrüm kuşu kanda varasın birgün
- Ecel avlayup* yudar ele giresin birgün 276*1
- Söyler dilüm aglar gözüm*
- Garîblere göynür özüm
- Meger ki gökde yılduzum
- Şöyle garîb bencileyin 277*4
- Kanda bulam isteyüben iy *gönül* seni kandasın
- Kanda *vîrâne varısa* va'llâhi gönül *andasın* 278*1
- Aglama direm şol gözlerüme*
- Kan yaş akıdur ag u karadan 284*4
- Dost gönlümi yagmâladı* n'olsa gerek şimden girü
- Derdi bırakdı cânımı yansa gerek şimden girü 286*1

' <i>İşk</i> sultânı Tapduk durur Yûnus gedâ bu kapuda	
Gedâlara lutf eylemek hem kâ'idedür sultâna	294*9
Kudret kılıcın almış <i>nefsün boynını</i> çalmış	
Nefsini depelemiş elleri kan içinde	302*7
Girdüm gönül şehrine taldum anun bahrine	
' <i>İşkıla seyr</i> iderken iz buldum cân içinde	302*15
İy yârânlar siz bu sözi dinlen <i>gönül kulagıla</i>	
<i>Cân dudagı</i> hâlis gerek birlik şarâbın <i>tatmaga</i>	323*8
<i>Câna tuzak</i> kuralum şâyed 'ışk ele gire	
' <i>İşkı</i> niçe <i>avlarlar</i> soralum tutmuşlara	330*5
Gâfil olma 'ömr geçdi bir niçe yılun aşdı	
' <i>İşkdur kaynadı taşdı</i> buldum bulmadum dime	336*2
Girdüm vücûd bahrine taldum anun ka'rına	
' <i>İşkıla seyr</i> iderken iz buldum cân içinde	339*4

- Dostdan haber kim getürdi *sorun seher yillerine*
- Hak Çalab'um bititmesin ayrılığın kullarına 345*1
- İçün taşun murdâr iken ‘ışk n'eylesün senünile
- Gönlün gözi uyur iken ‘ışk n'eylesün senünile* 347*1
- Dünyâ gözün rûşen idüp gönül gözün kör eyledün*
- Zulmet tolıcak *gönlüne* ‘ışk n'eylesün senünile 347*3
- Sûret gözi ne göriser dost meclisi kandalığın
- Cân kulagıdur işiden bu ‘âşıklar nâlesini* 348*8
- Dost işi ‘aceb iş durur cân denizin tutuşdurur*
- Cânsuzlara bir düş durur ger yorasın sen bu düşü 360*3
- ‘Işk çengine düşenün melâmet olur işi*
- Anun için bed-nâmdur miskîn Yûnus'un adı 371*9
- ‘Işkun odı düşdi cânâ eritdi yürek yağını
- Kesdi *hevâsetün kökin* oda yandurdı bâğını 376*1
- Kazdı kahır kazmasıla cânâda cefâ ocagını
- Çaldı *nefsümün boynna* himmet eri bıçagını 376*2

Rahmet suyıyla yudı gönlüm evin ap-arıca	
<i>Hidmet kapusundan ana sundı şükür ayagını</i>	376*3
Nasîhat kandîlinden bir işâret görüdü	
Tenüm içinde <i>cânum andan yana sürüdü</i>	383*1
Nefsümün ejdehâsı döndi bana haml'itdi	
<i>Kanâ'at hay dimezse hakîkatdür yir indi</i>	383*2
Hayli zamândı va'deye salmışıdı za'îfini	
Gördi gönül <i>şikestesin</i> kapdı 'imâret eyledi	392*3
Ben garîbün hâtırını sormaga geldi şol sanem	
<i>Düzdi gönül sınıgını</i> hâtır ziyâret eyledi	392*4
'İşk nefis iline akdı ne buldıyisa <i>yakdı</i>	
Kibir kal'asın <i>yıkdı</i> anda çok savaş oldu	394*3
Girçek 'âşık oldunısa gel 'ışk kitâbından okı	
<i>Cân gözini açdunısa hakîkat bulasın</i> Hak'ı	410*1

Akıl taht eyledi başı şöyle bilür her bir işi

Dünyâ içre ‘âkil kişi degmez kimseye ziyânı 412*2

Nazar gitdi tama‘ kopdı nazar yirin tama‘ tutdı

Basduk yirde *fitne bitdi* işletdi yine nefsânî 412*9

Nazar dahı gözde olur kimde ne var bakar görür

Tama‘ ana *düşmân* olur gözden savar ol nişânı 412*10

Nâgâh yagmâ eyledi ‘*ışk odı cân*umuzu

Hîç kimse nitelikden virmez nişânımız 416*1

4.2.3. Temsîlî İstiâreler

Temsîlî istiâre, temsîlî teşbîhte olduğu gibi üzerinde en çok tartışılan istiâre türlerinden biridir. “Temsîlî İstiâre”, müşebbeh ya da müşebbehün bihten yalnız biriyle, çok sayıdaki benzerlikleri sıralayarak oluşturulur. *Yunus Emre Dîvânı*’ndaki bu tür istiârelerde daha çok bir müşebbeh zikredilmiş ve müşebbehün bihe ait vasıflar arka arkaya sıralanmıştır.

Bu istiâre türündeki asıl önemli nokta, istiârenin bir beytin değil, bir şiirin veya bir eserin anlatım tarzı olmasıdır. *Yunus Emre Dîvânı*’nda bu tür istiâreler genellikle şiir boyunca devam etmektedir.

49

Bu şiirdeki ***kalın-italik*** olan kısımlar temsîlî istiâreye dâhil olmayan kısımlardır.

1 Hak bir gönül virdi bana hâ dimedin hayrân olur

Bir dem gelür şâdî olur bir dem gelür giryân olur

3 Bir dem gelür söyleyemez bir sözi şerh eyleyemez

Bir dem dilinden dür döker dertlülere dermân olur

4 Bir dem çıkar ‘Arş üzere bir dem iner tahte's-serâ

Bir dem sanasın katredür bir dem taşar ‘ummân olur

5 Bir dem cehâletde kalur hiç nesneyi bilmez olur

Bir dem talar hikmetlere Câlinûs u Lokmân olur

8 Bir dem gelür ‘âsî olur Hak zihnini yavı kılur

Bir dem gelür kim yoldaşı hem zühd ü hem îmân olur

9 Bir dem günâhın fikr ider tos-togru Tamu'ya gider

Bir dem görür Hak rahmetin Uçmaklar'a Rıdvân olur

10 Bir dem varur mescidlere yüzün sürer anda yire

Bir dem varur deyre girer İncîl okur ruhbân olur

12 *Bir dem gelür 'Îsâ gibi ölmüşleri diri kulur*

Bir dem gelür güm-râhleyin yolında ser-gerdân olur

13 *Bir dem döner Cebrâîl'e rahmet saçar her mahfîle*

Bir dem gelür güm-râh olur miskîn Yûnus Hayrân olur

147

1 İy su kandan gelürsin vatanun kanda senün

Kanda çukur bulursan yatagun anda senün

2 Sen yüceden çıkarsın alçak yire akarsın

Gönül Hakk'a dutarsın alçak gönlün var senün

3 Seni bulut götürür 'âlemlere yitürür

Dürlü çiçek bitürür hoş üstâdun var senün

- 4 Agaçlara varursın köklerinden girürsin
Dunı sıra yürürsin uzun elün var senün
- 5 Kandıyısı yaş-kurı hîç sensüz olmaz biri
Ne ölüsün ne diri hîç tenün yokdur senün
- 6 Kimün denize gider kimün tütünü tüter
İsmün disen ne durur hoş bâzârün var senün
- 8 Dünyede cânlu cânsız olımayalar sensüz
Câna cânsın gümânsuz hîç menendün yok senün
- 9 Şimdi Yûnus susadı diler ki senden içe
Bir içim bin kızıla nice bahân yok senün

161

- 1 N'ola gelsen şimden girü fesâdı terk itsen gönül
Gâh aglasan günâhuna gâh kanâ'at itsen gönül
- 2 İşün gücün fesâdıla yakdı beni hırs odıla
İltsen yârı bir ugurdan yanar oda atsan gönül
- 3 Niçe bir ben sana uyam özümü belâya koyam
N'ola gelsen sen de benüm öğüdümü dutsan gönül

4 Dünyâ halkun düşmânıdur maksûd ol cânlar cânıdur

Bilün ki dünyâ fânîdür dünyâyı terk itsen gönül

5 Yûnus miskîn kalmaz câna virür cânını kurbâna

Gelsen sığınsan Sübhân'a togru yola gitsen gönül

278

1 Kanda bulam isteyüben iy gönül seni kandasın

Kanda vîrâne varısa va'llâhi gönül andasın

2 İy gönül sana uyaldan kalmadı yüzümün suyu

Rahmet gele ta ki sana kandayısın dîvândasın

3 Bir lahza olursın rûşen bir dem yürürsün perîşân

‘Âlemlere nâm u nişân derde esîr dermândesin

4 Bir dem ‘âbid bir dem zâhid bir dem ‘âsî bir idem mutî'

Bir dem gelür ki iy gönül ne dînde ne îmândasın

5 ‘İşk başumdan aşıcaguz mevc uruban taşıcaguz

Bir dem gelür ki iy gönül mescidile Kur'ân'dasın

6 Kayseri Tebriz ü Sivas Nahcuvân u Maraş Şîrâz

Gönül sana Bagdâd yakın ‘âlemlerde dîvândasın

- 7 Yûnus imdi tapdur hemin akıtma gözünün nemin
Eger bugün eger yarın çün Hakk'îçün kurbâdasın

5. SONUÇ

Bu tezdeki amaç, teşbîh ve istiârenin belâgat kitaplarında nasıl ele alındığı ve bu edebî sanatların *Yunus Emre Dîvânı*'nda nasıl işlendiğinin belirlenmesi idi. Bu amaç doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Çoğunluğu yakın dönem eserleri olmak üzere incelenen belâgat kitaplarındaki, genelde edebî sanatların, özelde ise teşbîh ve istiâre konusunun tam olarak bir belirginlik kazanamadığı görülmüştür. Öncelikle teşbîhin, belâgatin alt kollarından “beyân”a mı yoksa “bedi”e mi dâhil edilmesi konusunun tam olarak aydınlatılamaması, bu belirsizliğin asıl nedenlerinden biri olmuştur. Kimi yazarlar teşbîhi, insanların arasında anlaşabilmesi için kullanılan bir anlatım tekniği olarak gördüğü için “beyân” başlığı altında, kimi yazarlar ise teşbîhi, ifadeyi güzelleştiren, süsleyen bir edebî sanat olarak düşündüklerinden “bedi” başlığı altında değerlendirmişlerdir. Bu çalışmada, teşbîhin, yazarların bakış açılarına göre her iki başlık altına da alınabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Teşbîhin, belâgat kitaplarında farklı unsurları göz önünde bulundurularak değişik sınıflandırmaları yapılmıştır. Yapılan çalışmada bu sınıflandırmalar dikkate alınarak teşbîh aşağıdaki şekilde yeniden tasnif edilmiştir:

1. Temel Unsurlarına Göre Teşbîhler

- a) Mufassal Teşbîhler
- b) Mücmel Teşbîhler
- c) Mürsel Teşbîhler
- d) Müekked Teşbîhler
- e) Belîğ Teşbîhler

2. Müşebbeh ve Müşebbehün Bihin Kullanımlarına Göre Teşbîhler

- a) Teşbîh-i Cem
- b) Teşbîh-i Tesviye
- c) Teşbîh-i Melfûf
- d) Teşbîh-i Mefrûk
- e) Teşbîh-i Maklûb

3. Vech-i Şebihin Kullanımına Göre Teşbîhler

- a) Teşbîh-i Tahkîkî
- b) Teşbîh-i Tahayyülî

- c) Teşbîh-i Baîd-i Garîb
- d) Teşbîh-i Karîb-i Mübtezel

4. Gayelerine Göre Teşbîhler

- a) Teşbîh-i Makbûl
- b) Teşbîh-i Merdûd
- c) Teşbîh-i Tehekkümî
- d) Teşbîh-i Meşrût

Yapılan çalışmada, birinci başlık altında yer alan “mufassal teşbîh”in yazarlarca iki farklı şekilde tanımlandığı görülmüştür. Bir grup, vech-i şebihin bulunduğu teşbîhe mufassal teşbîh adını verirken, diğer grup teşbîhin dört unsurunun da bulunduğu teşbîhe mufassal teşbîh demiştir. Bu çalışmada dört unsurun da bulunduğu teşbîh mufassal teşbîh olarak kabul edilmiş ve verilen örnekler bu tanıma göre seçilmiştir.

Birinci başlık altındaki “mücmel teşbîh”, kaynakların çoğunda “vech-i şebihin bulunmadığı teşbîh” şeklinde tanımlanmış ve bu tanıma göre örnekler seçilmiştir.

Yine ilk başlık altındaki “müekked teşbîh”in tanımı da kaynaklarda, “Teşbîh edatının bulunmadığı teşbîh” şeklinde tanımlanmış ve *Dîvân*'dan seçilen müekked teşbîh örnekleri de bu tanıma göre verilmiştir.

Yine aynı başlık altında yer alan “mürsel teşbîh”in, kaynaklarda “içinde teşbîh edatı bulunan teşbîhler” şeklinde tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre, hem mücmel teşbîhlerin, hem mufassal teşbîhlerin aynı zamanda birer mürsel teşbîh olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İkinci başlık altında yer alan “teşbîh-i cem”, “teşbîh-i tesviye”, “teşbîh-i melfûf”, “teşbîh-i mefrûk” teşbîh türlerinin belâgat kitaplarının çoğunda yer almadığı tespit edilmiştir.

Üçüncü başlık altında ele aldığımız “teşbîh-i baîd-i garîb” ve “teşbîh-i karîb-i mübtezel” türlerinin tanımlarının içinde yer alan “ilk bakışta anlaşılabilir olması” veya “anlaşılması dikkat gerektiriyorsa” ifadelerinin göreceli olması sebebiyle tanımların yeterince açık olmadığı belirlenmiştir.

Dördüncü başlık altında bulunan “teşbîh-i makbûl”, “teşbîh-i merdûd”, “teşbîh-i meşrût”, “teşbîh-i tehekkümî/temlîhî” türlerinin de edebiyat bilgi ve teori kitaplarının birçoğunda yer almadığı, yer alanlarda ise tanımlarının birer cümle ile geçildiği farkedilmiştir.

Çalışmada “temsîlî teşbîh” ve “teşâbüh” maddeleri tartışmaya açık maddeler olduğu için ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Bu başlıklar altında yazarların görüşleri, örnekleri ile beraber verilmiştir. “Temsîlî teşbîh” hakkındaki tanımlardan, “bir mesel veya temsille yapılan teşbîhin temsîlî olarak kabul edilebileceği” tanımı kabul edilmiş ve örnekler bu tanıma göre seçilmiştir.

“Teşâbüh” maddesinde ise, Ahmet Cevdet Paşa'nın “teşbîhten sarf-ı nazar” kaydı dikkate alınarak teşâbühün, teşbîhin bir alt kolu olmadığı ve müstakil bir edebî sanat olarak değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

İstiâre maddesi iki ana başlık altında sınıflandırılmıştır:

1. Müşebbeh ve Müşebbehün Bihin Kullanımına Göre İstiâreler

a) Açık İstiâre

b) Kapalı İstiâre

2. Diğer İstiâre Çeşitleri

a) İstiâre-i İnâdiyye- İstiâre-i Vifâkiyye

b) İstiâre-i Tebeyye- İstiâre-i Asliye

c) İstiâre-i Tahkîkiyye- İstiâre-i Tahyîliyye

d) İstiâre-i Âmmiyye/İstiâre-i Mübtezele

e) İstiâre-i Temlîhiyye/İstiâre-i Tehekkümiyye

f) İstiâre-i Hâssıyye/İstiâre-i Garîbe

g) İstiâre-i Müfrede

Birinci başlık altında ele alınan “açık istiâreler”, müşebbeh ve müşebbehün bihin anlamına ait bir ipucunun bulunup bulunmamasına göre üçe ayrılmıştır:

1. Mutlak Açık İstiâre

2. Mücerred Açık İstiâre

3. Müreşşah Açık İstiâre

Kelime anlamı “ödünç almak” olan istiârenin tanımı, “mani bir karine dolayısıyla ve teşbîhin aslî unsurlarından yalnızca müşebbehün bihin kullanılmasıyla oluşturulur” şeklinde yapılmıştır.

“Diğer İstiâre Çeşitleri” başlığı altında ele alınan “istiâre-i mübtezele” ve “istiâre-i garîbe” türlerinin tanımında bulunan, “ilk anda anlaşılabilir” veya “anlaşılması dikkat gerektiriyorsa” ifadelerinin göreceli olmasından dolayı, bu türlere yeni tanımlar getirilmesinin gerekliliği farkedilmiştir.

“Temsîlî İstiâre”, temsîlî teşbîhte olduğu gibi üzerinde en çok tartışılan istiâre türlerinden biri olduğu için ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Bu istiâre türü hakkındaki çeşitli yazarların yaptığı tanımlara yer verilmiş bu tanımlardan hareketle “temsîlî istiâre”nin, müşebbeh ya da müşebbehün bihten yalnız biriyle, çok sayıdaki benzerlikleri sıralayarak oluşturulmasının yanısıra, istiârenin bir beytin değil, bir şiirin veya bir eserin anlatım tarzı olmasının gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yunus Emre Dîvânı’nda “teşbîh” ve “istiâre”nin nasıl işlendiğinin belirlenmesi amacı doğrultusunda şu sonuçlar tespit edilmiştir:

Mufassal teşbîhler, teşbîhteki dört unsurun da birlikte kullanıldığı teşbîhlerdir. *Yunus Emre Dîvânı*’nda kullanılan mufassal teşbîh türünün, mücmel teşbîh türünden sonra en az kullanılan teşbîh türü olduğu görülmüştür. Bu durum Yunus Emre’nin edebî söylem oluşturmada mufassal teşbîhi çok az tercih ettiğini göstermiştir. Yunus Emre bu tür teşbîhlerde *gibi*, *-leyin/-layın*, *benzer*, *sanki*, *sanasın*, *-vâr*, *-ca*, *bigi*, *-sıfat* teşbîh edatlarını kullanmıştır. Bu edatlardan en çok *gibi* ve *-leyin/-layın* kullanılmış, en az *sanki* (1), *-ca* (1), *-vâr* (2) ve *-sıfat* (2) kullanılmıştır. Bunların yanısıra Yunus Emre’nin *benzer* redifli iki, *gibi* ve *bigi* redifli de birer şiiri mevcuttur. Yunus Emre’nin şiirlerinde Türkçe, Arapça ve Farsça kelimeler kullanmasının yanısıra, bu üç dile ait edatları da başarıyla kullanması, onun üç dil hakkında da bilgisinin olduğunu göstermektedir.

Mücmel teşbîh, içinde müşebbeh, müşebbehün bih ve edât-ı teşbîh bulunan teşbîh türüdür. *Yunus Emre Dîvânı*’nda en az kullanılan teşbîh türü mücmel teşbîh olarak tespit edilmiştir. Yunus’un bu tür teşbîhlerde, teşbîhin benzetme yönünü söylemeyerek, her okuyucunun kendi anlayışına göre zihninde çeşitli çağrışımlar yaptırmayı düşünmüş olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Mürsel teşbîh, teşbîh edatının kullanıldığı teşbîh türü olarak tanımlanmıştır. “Mufassal Teşbîhler” başlığı altında da belirtildiği gibi, Yunus bu tür teşbîhlerde *gibi*, *-leyin/-layın*, *benzer*, *sanki*, *sanasın*, *-vâr*, *-ca*, *bigi*, *-sıfat* teşbîh edatlarını kullanmış, bu edatlardan en çok *gibi* ve *-leyin/-layın*; en az *sanki* (1), *-ca* (1), *-vâr* (2) ve *-sıfat* (2) kullanılmıştır.

Müekked teşbîhler, teşbîh edatının bulunmayıp müşebbeh, müşebbehün bih ve vech-i şebihin birlikte bulunduğu teşbîhlerdir. Yunus Emre’nin belîğ teşbîh türünden sonra en çok kullandığı teşbîh türünün müekked teşbîh olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Müekked teşbîh –benzetme yönü söylendiği için- beliğ teşbîhe nazaran anlaşılması daha kolay olan bir teşbîh türüdür. Yunus Emre'nin yaşadığı zaman ve o dönem halkının eğitim seviyesi göz önünde bulundurulduğu zaman müekked teşbîh türüne çok fazla yer vermesinin dönemin şartlarına uygun hareket ettiğine bir işaret olabileceği görülmüştür.

Beliğ teşbîhler, sadece müşebbeh ve müşebbehün bihin kullanıldığı teşbîhlerdir. Teşbîh türleri içinde anlam bakımından en yoğun olanı ve en çok kabul görenidir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda da en çok kullanılan teşbîh türünün beliğ teşbîh olduğu görülmüştür. Yunus Emre'nin en çok bu türü kullanması ve zaman zaman bir beyitte üç beliğ teşbîh birden kullanmış olması, onun kelimeleri nasıl ustaca kullandığına ve hayal gücünün ne kadar zengin çağrışımlar yaptığına bir delil olabileceği görülmüştür. Yunus Emre'nin elbette ki asıl amacı edebî sanat yapmak, bu yöndeki becerilerini sergilemek değildir. Onun amacı halka Hakk'ı anlatmaktır. Bu sebeple Yunus Emre'nin, yaptığı beliğ teşbîhlerde bile –vech-i şebah olmadığı halde- halkın anlayabileceği örneklere geniş ölçüde yer verdiği saptanmıştır. Aşkı eve, kitaba, pazara, oka; tatlı sözü şeker; acı sözü zehire... benzeterek soyut kavramları somutlaştırarak, bu kavramları halkın zihninde canlandırmaya çalıştığı tespit edilmiştir.

Bir mesel veya temsille yapılan teşbîhlerin temsîlî teşbîh olduğu yönündeki görüşten hareketle *Yunus Emre Dîvânı*'nda çeşitli temsîlî teşbîh örneklerinin bulunduğu görülmüştür. Bazı şiirler baştan sona bu teşbîh türünü örneklerken, bazı şiirlerin arka arkaya sıralanmış birkaç beyti temsîlî teşbîhe örnek oluşturmuştur. Yunus Emre'nin, cân, din, iman, nefis gibi kavramları kompoze ederek kullanıp, bunları yoldaşa, sırdaşa, vefâdâra ve düşmana benzetmesi, soyut kavramları somutlaştırmakta oldukça başarılı olduğu sonucunu doğurmuştur. Yunus Emre'nin, başka bir şiirinde de dünyayı değirmene, gafleti sepete, halkı öğünen taneye, Azraili unu öğüdeneye, unluğuna kabre... benzetmesi, temsîlî teşbîhteki başarısını göstermeye güzel bir örnek oluşturmuştur. Yunus Emre'de görülen temsîlî teşbîhlerin çoğunun tasavvuf içerikli olması Yunus'un, tasavvufî hakikatlerin daha kolay anlaşılabilmesi için bu temsilleri oluşturduğu sonucunu vermiştir.

Yunus Emre Dîvânı'ndaki istiâreler, sadece müşebbeh ya da sadece müşebbehün bihin kullanımına göre “Açık İstiâreler” ve “Kapalı İstiâreler” olarak iki başlık altında incelenmiştir. Teşbîh unsurlarından müşebbehin kaldırılıp, müşebbehün bihin

müşebbeh yerine kullanılmasına *açık istiâre (istiâre-i musarraha)* denilmiştir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda kullanılan açık istiârelerin, kapalı istiârelere oranla daha az olduğu sonucuna ulaşılmış, şiiirlerde genellikle tasavvufî kelimelerin istiâreli olarak kullanıldığı fark edilmiştir. Dost, pâdişah, şâh, yol en çok kullanılan istiâreli kelimelerdir.

Mani bir karine dolayısıyla “müşebbehün-bih”e ait olan vasıf/sıfat veya vasıfları/sıfatları “müşebbeh”e verip onu “müşebbehün bih” yerine kullanmaya *kapalı istiâre (istiâre-i mekniyye)* denilmiştir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda kapalı istiârelerin, açık istiârelerden daha çok kullanıldığı sonucu, şâirin hayal gücünün, kavramları birbirleri ile ilişkilendirme konusunda ne kadar başarılı olduğunun bir göstergesi olmuştur. Yunus Emre cân gözü, gönül gözü, gussa gözü, bâtın gözü, cân kulağı, cân dudağı, gönül kulağı gibi istiâreli terkipleri sıkça kullanmıştır. Pervaz urmak, uçmak, konmak gibi kelimeler de Yunus Emre'nin sıkça kullandığı istiâreli kelimeler arasındadır. Yunus Emre tamamı düşmana, eceli avcıya, Azrail'i arslana, nefsi ve kibri -boynundan asarak- insana, canın bedenden çıkmasını kuşun kafesten uçmasına... benzeterek soyuttan somuta geçişteki başarısını ve kapalı istiâre ile edebî söylem oluşturmadaki yeteneğini göstermiştir.

Temsîlî istiâre, müşebbeh ya da müşebbehün bihten yalnız biriyle, çok sayıdaki benzerlikleri sıralayarak oluşturulur. *Yunus Emre Dîvânı*'ndaki bu tür istiârelerde daha çok bir müşebbehin zikredilip, müşebbehün bihe ait vasıfların art arda sıralandığı görülmüştür. Bu istiâre türündeki asıl önemli nokta, istiârenin bir beytin değil, bir şiiirin veya bir eserin anlatım tarzı olmasıdır. *Yunus Emre Dîvânı*'nda da bu tür istiârelerin genellikle şiiir boyunca devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, belâgat kitaplarındaki edebî sanatlar –özellikle teşbih ve istiâre- için yapılan tanımlar genellikle birbirinin aynısı olduğu ve bu tanımların yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu yüzden edebî sanatlara eleştirel bir şekilde bakılmasının gerekliliği farkedilmiştir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda ise, teşbih ve istiâre türlerinin hepsinin kullanılmış olduğu ve bu türler hakkında oldukça başarılı örnekler verildiği tespit edilmiştir. Bu durum da bizi, “*Dîvân*”ın edebî bir değere sahip olduğu ve Yunus Emre'nin teşbih ve istiâreleri kullanmada başarılı bir sanatkâr olduğu sonucuna ulaştırmıştır. Bunun yanısıra, Yunus Emre'nin tasavvufî/mücerret terimleri anlatabilmek için tabiatın ve çevresinden yararlandığı, insanların tanıdık olduğu somut cisimlere soyut manalar yükleyerek bu tasavvufî terimlerin anlaşılmasını

kolaylaştırdığı, böylelikle şiirlerinin sade bir anlatıma fakat yoğun bir anlam yüküne sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahmet Cevdet Paşa. **Belâgât-ı Osmâniye**, (Hzl. Turgut Karabey-Mehmet Atalay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

Ali Cânib. **Edebiyat**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.

Mehmed Celâl. **Osmanlı Edebiyatı Nümuneleri**, Dersaadet, 1312.

Muallim Nâcî. **İstılâhât-ı Edebiyye: Edebiyat Terimleri**, (Hzl. M. A. Yekta Saraç), İstanbul: Risale Yayınları, 1996.

Süleyman Fehmi. **Edebiyat**, Dersaadet: Hilâl Matbaası, 1325.

AKDEMİR, Hikmet. **Belâgat Terimleri Ansiklopedisi**, İzmir, Nil Yayınları. 1999.

AKSAN, Doğan. **Yunus Emre Şiirinin Gücü**, Ankara: Bilgi Kitabevi, 2005.

AKTAŞ, Hasan. **Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar**, İstanbul: Yort Savul Yayınları, 2004.

BAKIRCIOĞLU, N. Ziya. **Yunus Emre Dîvânı**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003.

BİLGEGİL, Kaya. **Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgât)**, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989.

_____. **Edebiyat**, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası (Nâşiri, Latin Alfabesine Aktaran: Kanaat Kütüphanesi), 1930.

COŞKUN, Menderes. **Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar**, İstanbul: Dergâh Yayınları. 2007.

ÇELTİK, Halil. **Ömer Ferit Kam ve Asar-ı Edebiye Tetkikatı**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

DEMİRCİ, Mehmet. **Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi**, Ankara: Selçuk Yayınları, 1991.

_____. **Yunus'ta Hak ve Halk Sevgisi**, İstanbul: H Yayınları, 2008.

DİLÇİN, Cem. **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara: TDK Yayınları, 1997.

- GÖLPINARLI, Abdülbâki. **Yunus Emre –Hayatı-**, İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1936.
- KARTAL, Ahmet. **Şiraz’dan İstanbul’a Türk Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar**, İstanbul: Kurtuba Yayınları, 2010.
- KOCAKAPLAN, İsa. **Açıklamalı Edebi Sanatlar**, İstanbul.: M. E. B. Yayınları, 1992.
- KÜLEKÇİ, Numan. **Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar**, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.
- LEVEND, Ağâh Sırrı. **Divan Edebiyatı**, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- MACİT, Muhsin ve SOLDAN, Uğur. **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yayınları, 2008.
- ÖZMEN, Murat. **Evrensel Yunus Emre**, Ankara: Güldikeni Yayınları, 1997.
- PALA, İskender. **Divan Edebiyatı**, İstanbul: Kapı Yayınları, Ocak 2005.
- PEKOLCAY, Necla ve SEVİM, Emine. **Yunus Emre Şerhleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- SARAÇ, M. A.Yekta. **Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat**, İstanbul: 3F Yayınları, 2007.
- TANPINAR, A. Hamdi. **Edebiyat Üzerine Makaleler**, İstanbul: Dergah Yayınları, 2005.
- TARLAN, Ali Nihat. **Edebî Sanatlar**, İstanbul: Güven Basım ve Yayın, 1964.
- TATÇI, Mustafa ve ÖZBAY, Hüseyin. **Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Süleyman Fehmi. **Edebiyat**, Dersaadet: Hilâl Matbaası, 1325.
- TATÇI, Mustafa. **Yunus Emre Dîvânı -İnceleme-**, İstanbul: H Yayınları, 2008-1.
- _____. **Yunus Emre Dîvânı -Tenkitli Metin-**, İstanbul: H Yayınları, 2008-2.
- _____. **Yunus Emre Dîvânı –Yunus Emre Şerhleri-**, İstanbul: H. Yayınları, 2008-3.
- _____. **Aşk Bir Güneşe Benzer**, İstanbul: H Yayınları, 2009.
- _____. **İşitin Ey Yarenler**, İstanbul: H Yayınları, 2009.
- _____. **Dervişler Hüma Kuşu**, İstanbul: H Yayınları, 2009.

TİMURTAŞ, F. Kadri. **Yunus Emre Dîvânı**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

UĞUR, Nizamettin. **Anlambilim Sözcüğün Anlam Açılımı**, Ankara: Doruk Yayınları, 2003.

YAĞMUR, Selim. **Yunus Emre Dîvânı**, İstanbul: Dergah Yayınları, 2008.

YETİŞ, Kâzım. **Belâgattan Retoriğe**, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.

Makaleler

BALTACIOĞLU, İ. Hakkı. “Yunus Emre - Estetik Sırları” **Türk Yurdu Dergisi Yunus Emre Özel Sayısı**, Ocak 1961.

BATISLAM, H. Dilek. “Divan Şiirinde Âşık, Sevgili, Rakip Üçlüsü ve Ölüm” **Folklor /Edebiyat**, C.IX, S.34, (2003), s.186-199.

COŞKUN, Menderes. “Klasik Türk Şiirinde Mürekkep İstiâre, Temsîlî İstiâre ve Alegori” **Bilig**, Sayı 38, (2006), s.51-70

ÇINAR, Bekir. “Teşbîh (Benzetme) Sanatına Dilbilimsel Bir Yaklaşım” **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi Journal of Modern Turkish Studies**, C.5, S.1, (2008).

_____, “Edirneli Nazmi’nin Türkî-i Basît Şiirlerinin Teşbîhler Sistemi Açısından Genel Anlayışla Mukayesesi” **Turkish Studies**, Volume 4/5, (2009), s. 76-98.

DİRİÖZ, Meserret. “Yunus Emre’de Edebi Sanatlar” **Türk Edebiyatı**, Sayı: 182, (1998), s. 37-41.

GÜRER, Abdülkadir. “Şeyh Gâlib’in Şiirlerinde Bir Anlatım Özelliği” **Türkoloji Dergisi**, C.XIII, S.I, (2000), s.99-108.

ŞENÖDEYİCİ, Özer. “Türk Dilinde Mecâz-ı Mürsel” **TDAY Belleten**, 2005/II, (2005), s.119-133.

TİMURTAŞ, F.Kadri. “Yunus Emre Üzerine Notlar” **Türk Edebiyatı**, c.1, S.5, Mayıs 1972.

Ansiklopediler

KILIÇ, Hulusi. “Belâgat”, **İslâm Ansiklopedisi**. C.5, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

YAZICI, Tahsin. “Fars Edebiyatı”, **İslâm Ansiklopedisi**. C.5, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

YETİŞ, Kâzım. “Türk Edebiyatı”, **İslâm Ansiklopedisi**. C.5, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Sözlükler

İbrahim Cûdî Efendi. **Lügat-i Cûdî**, (Hzl. İsmail Parlatır-B.Tezcan Aksu-Nicolai Tufar), Ankara. TDK Yayınları, 2006.

Mütercim Âsım Efendi. **Burhân-ı Katı**, (Hzl. Mürsel Öztürk-Derya Öz), İst: TDK Yayınları, 2009.

Muallim Nâcî. **Lügat-i Nâcî**, (Hzl. Ahmet Kartal), Ankara. TDK Yayınları, 2009.

Tahirü'l-Mevlevî. **Edebiyat Lügatı**, İst: Enderun Kitabevi, 1994.

DEVELLİOĞLU, Ferit. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara: Aydın Yayınları, 2001.

ONAY, Ahmet Talat. **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, (Hzl. Cemal Kurnaz), İst:H Yayınları, 2009.

PALA, İskender. **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, İstanbul: Kapı Yayınları, Ekim 2005.

REDHOUSE, James. **Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye**, (Hzl. Recep Toparlı-Betül Eyövgö Yılmaz-Yaşar Yılmaz), Ankara. TDK Yayınları, 2009.

SAMİ, Şemsettin. **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.

TDK. **Türkçe Sözlük**, Ankara: 2005.

TDK. **Tarama Sözlüğü**, Ankara: 2009.

Yayımlanmamış Tezler

AKDEMİR, Yaşar. “Yunus Emre’de Türkçe” Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

İNÇİ, Günay. “Bâkî’nin Gazellerinde Teşbîh” Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

AYTEKİN, Murat. “Vak’anüvîs Halîl Nûrî’nin “Matla’u’n-Nûr” Adlı Telhîs Tercümesi” Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.